

**Kto boli
obete
národných
socialistov?**

SÚBOR NÁSTROJOV PRE MIESTNE ZAKOTVENÉ UČENIE

Toto je Súbor nástrojov na tému ***Kto boli obeť národných socialistov?***, ktorý vás, **študentov**, pozýva preskúmať históriu rôznych skupín ľudí, ktorí sa stali obeťami národného socializmu. Vyzývame vás, aby ste preskúmali a vyrozprávali príbehy zo svojich komunít, ktoré sú menej známe a možno zostali doteraz nevyzvedané, ale v budúcnosti by mali byť pripomínané.

Počas tejto cesty vytvoríte spolu so svojimi rovesníkmi vlastný **lokálny historický projekt**. Počas tohto procesu zistíte, čo vo vás vzbudzuje zvedavosť a aké príbehy chcete objavovať a šíriť vo svojej komunite.

Súbor nástrojov vás, **učiteľov**, podnecuje, aby ste svojim študentom umožnili byť aktérmi ich vlastnej učebnej cesty a stať sa tak výskumníkmi miestnej histórie. Prostredníctvom aktívneho rozhodovania, tímovej práce, výskumu a spoločnej tvorby vaši študenti upozornia na obeť národného socializmu a svojím príspevkom prispievajú do miestnej pamäti a obohatia svoju komunitu. **Dôverujte svojim študentom a dôverujte tomuto procesu!**

Prvýkrát sa o to pokúsilo päť tímov zanietých a nadšených pedagógov a odborníkov v oblasti vzdelávania z Belgicka, Bosny a Hercegoviny, Dánska, Slovenska a Španielska. Študenti v tímoch vytvorili veľmi odlišné projekty z oblasti lokálnej histórie a ich práce sú inšpiráciou pre tento Súbor nástrojov. Nabádame vás, aby ste si pozreli ich prácu a spoznali ich lokálnu históriu, pričom ich príklady vám môžu poslúžiť ako návod pre vaše vlastné projekty.

Súbor nástrojov bol vypracovaný v rámci projektu *Kto boli obeť národných socialistov?*, koordinovaného organizáciou **EuroClio - European Association of History Educators (EuroClio - Európske združenie vyučujúcich dejepisu)** a **Študijným centrom Maxa Mannheimera**.

Project of the Education Agenda NS-Injustice

Funded by:

on the basis of a decision
of the Bunderstag

Project koordinujú:

Financované Európskou úniou. Vyjadrené názory a stanoviská sú len názormi autora(-ov) a nemusia nevyhnutne odrážať názory a stanoviská Európskej únie alebo Európskej výkonnej agentúry pre vzdelávanie a kultúru (EACEA). Európska únia ani agentúra EACEA za ne nenesú zodpovednosť.

OBSAH

1. [Súbor nástrojov v skratke](#)
2. [Ako používať Súbor nástrojov?](#)
3. [Ciele vzdelávania](#)
4. [Lokálny historický projekt prostredníctvom miestne zakotveného učenia](#)
5. [Učebná cesta](#)
6. [Stavebné prvky lokálneho historického projektu](#)
 - 6.1 [Spustenie](#)
 - 6.2 [Skúmanie](#)
 - 6.3 [Tvorba](#)
 - 6.4 [Kontrola](#)
 - 6.5 [Odprezentovanie](#)
 - 6.6 [Spätná úvaha](#)
7. [Vytvorenie vlastného lokálneho historického projektu](#)
 - 7.1 Ako začať projekt?
 - 7.2 Čo skúmať?
 - 7.3 Čo vytvoriť?
 - 7.4 Ako som na tom teraz?
 - 7.5 Ako projekt odprezentovať?
 - 7.6 Ako projekt dokončiť?
8. [Podakovanie](#)

PRÍLOHY

- [Lokálne historické projekty](#)
- [Informačné listy](#)
- Podporné materiály
 - [Slovník pojmov](#)
 - [Ako viesť rozhovor?](#)
 - [Ako analyzovať obrázky?](#)

OBSAH

Lokálne historické projekty

- [Belgicko](#)
- [Bosna a Hercegovina](#)
- [Dánsko](#)
- [Slovensko](#)
- [Španielsko](#)

Kto boli obeť národných socialistov?

- [Dejiny Národného Socializmu](#)
- [Kto sú obeť?](#)
- [Kto sú páchatelia a prizerajúce sa osoby?](#)
- [Kolaboranti národných socialistov](#)
- [Ako sa odovzdávajú spomienky obeť národného socializmu?](#)
- [Prelínanie medzi skupinami obeť](#)
- [„Asociali“ a národní socialisti](#)
- [Deti a národní socialisti](#)
- [Eugenika a eutanázia počas obdobia národného socializmu](#)
- [Exil počas obdobia národného socializmu](#)
- [Komunisti a národní socialisti](#)
- [LGBTQIA+ a národní socialisti](#)
- [Ľudia afrického pôvodu a národní socialisti](#)
- [Ľudia ázijského pôvodu a národní socialisti](#)
- [Ľudia s duševnými chorobami a funkčným postihnutím a národní socialisti](#)

- [Náboženské menšiny počas obdobia národného socializmu](#)
- [Nútené práce počas obdobia národného socializmu](#)
- [Politickí odporcovia národného socializmu](#)
- [Rómovia a sinti počas obdobia národného socializmu](#)
- [Sexuálne násilie počas obdobia národného socializmu](#)
- [Slovanský národ a národní socialisti](#)
- [Ukradnuté deti počas obdobia národného socializmu](#)
- [Vojnoví zajatci národných socialistov](#)
- [Ženy a národní socialisti](#)
- [Židia a národní socialisti pred obdobiem národného socializmu](#)

Podporné materiály

- [Časová os](#)
- [Mapa](#)
- [Slovník pojmov](#)
- [Ako viesť rozhovor?](#)
- [Ako analyzovať obrázky?](#)
- [Užitočné webové stránky](#)

SÚBOR NÁSTROJOV V SKRATKE

Miestne zakotvené učenie ako forma projektového vyučovania nie je novou metódou vyučovania a učenia sa dejepisu. Je to však možno menej preskúmaná oblasť pedagogiky, najmä v súvislosti s komplexnou a emocionálne ťažkou témou európskych dejín: obeťami národného socializmu v Európe. Čo môže ponúknuť tento Súbor nástrojov o miestne zakotvenom učení? A prečo sme zvolili práve tento prístup?

Sila miesta

Miestne zakotvené učenie je prístup k učeniu, ktorý sa neobmedzuje len na umenie a humanitné vedy, ale môže sa v školských osnovách uplatňovať v rámci rôznych disciplín a prispôsobovať sa rôznym miestnym podmienkam. Umožňuje mladým ľuďom plne sa ponoriť do kontextu svojho (geografického) okolia a využívať vlastnú lokalitu (napr. lokálne pamätné miesta, múzeá, archívy) ako základ pre svoju vzdelávaciu cestu. Podporuje učenie sa, ktoré vychádza z histórie miestnych komunit, z ktorých študenti pochádzajú, pričom študentov podnecuje k tomu, aby hlbšie pochopili históriu vlastného prostredia a svoje vlastné miesto vo svete. Miestne zakotvené učenie prenáša študentov do centra ich učenia a prináša im tak osobnú skúsenosť, prostredníctvom ktorej si sami určujú,

čo, ako, kedy a kde sa chcú naučiť alebo dozvedieť. Zároveň poskytuje študentom príležitosť učiť sa mimo triedy a bežného školského rámca. Naše tímy využívali so svojimi študentmi veľmi odlišné prístupy a aktivity, ktoré bolo možné pripraviť len mimo triedy.

Cieľom tohto Súboru nástrojov je pri práci na projektoch našich tímov v oblasti lokálnej histórie odhaliť v rámci dejepisného vzdelávania potenciál učenia sa orientovaného na študentov. Tiež má študentom sprostredkovať zručnosti a kompetencie, aby sa mohli vo svojich miestnych komunitách a v spoločnosti ako celku rozvíjať ako angažovaní občania. Jeho cieľom je tiež vzbudiť ich zvedavosť pri skúmaní miestnej histórie a zisťovaní, ako minulosť ovplyvnila naše komunity a akým spôsobom formovala našu vlastnú identitu. Tento prístup podnecuje študentov k tomu, aby sa stali bádateľmi v oblasti svojej miestnej histórie, aby sa riadili svojimi vlastnými záujmami a aby sa o svoje zistenia a konečný produkt zmysluplne podelili so svojou komunitou. Umožňuje tiež učiteľom a študentom omladiť verejnú pamäť v celej Európe, nadväzujúc na predchádzajúcu tradíciu aktívneho zapojenia občanov do miestnych dejín a formovania spomienkovej kultúry v Európe koncom dvadsiateho storočia.

Prečo súbor nástrojov na túto tému?

Prečo potrebujeme ďalší zdroj vzdelávania o histórii národného socializmu a druhej svetovej vojny? Dejiny druhej svetovej vojny sú v celej Európe vo veľkej miere zahrnuté v učebných osnovách dejepisu na rôznych úrovniach a v rôznych ročníkoch štúdia. Pedagógovia a študenti však nie vždy majú možnosť preskúmať aspekty, ktoré súvisia s ich vlastnou štvrťou, obcou, mestom alebo regiónom. K týmto aspektom patria rôzne spôsoby, akými jednotlivci a komunity prežívali udalosti vo svojom historickom kontexte, ako aj meniace sa výklady týchto naratívov v priebehu času.

Cieľom tohto Súboru nástrojov je poskytnúť učiteľom a študentom nástroje, informácie a dodatočné zdroje na rozšírenie ich poznatkov o rôznych skupinách ľudí, ktorí boli prenasledovaní národnými socialistami. Niektoré z týchto historických príbehov zostali nevytvorené, nedostatočne preskúmané alebo sú jednoducho menej známe. So širším zameraním na nacistické prenasledovanie sa snažíme dať do popredia príbehy rôznych skupín, ktorým sa vo výskume, v rámci spomienkovej kultúry a na hodinách dejepisu nedostávalo mnoho priestoru. Preto je hlavnou otázkou tohto Súboru nástrojov a lokálnych historických projektov: Kto boli obeť národných socialistov? Súbor nástrojov a lokálne historické projekty sa prostredníctvom pohľadu do minulosti usilujú o pochopenie systémov, postupov a konaní v súčasných spoločnostiach, ktoré vedú k nespravodlivosti. Chceme študentov podnietiť k tomu, aby zvyšovali svoje povedomie o rasizme, diskriminácii a iných formách sociálneho vylúčenia a diskriminácie v dnešnej spoločnosti a lepšie týmto témam rozumeli.

Táto téma je zložitá. Pojem obeť je sám osebe pojmom, nad ktorým je potrebné sa kriticky zamyslieť. Treba si uvedomiť, aké dôležité a zároveň zložené je kriticky pristupovať vo vzdelávacom prostredí k diskriminačným kritériám, na základe ktorých začleňujeme obeť do kategórií; v tomto prípade do kategórií, ktoré vytvorili a používali Národní socialisti. Aby sme sa vyhli reprodukovaniu diskriminácie, používame rôznorodé pojmy, ktoré máme k dispozícii dnes. Odkazujeme na rôzne skupiny obetí a rozdielne od pojmov, ktoré boli vytvorené a používané páchatelmi v ich historických kontextoch. Diskusia o násilnej minulosti a utrpení ľudí môže byť pre učiteľov aj študentov emocionálne veľmi náročná. Preto vás, učiteľov, vyzývame, aby ste k tomuto projektu a téme pristupovali tak, aby ste sa spolu so študentmi mohli na jednej strane vysporiadať s ich zložitostou, a na druhej strane aby ste skúmali konkrétne príklady, ktoré vám pomôžu nadviazať kontakt s históriou a urobiť ju prístupnejšou.

Súbor nástrojov poskytuje základný historický obsah a informácie o ideológii národného socializmu a jeho rôznych obetiach. Ponúka tiež praktické nástroje, ktoré môžete so svojimi študentmi využiť pri tvorbe lokálneho historického projektu. Prostredníctvom príkladov našich tímov poskytuje Súbor nástrojov tipy na rôzne spôsoby, ako možno koncipovať lokálne historické projekty, čo môžu študenti vytvoriť, ako možno prezentovať výsledky projektov a ako možno miestny projekt prepojiť so širšími vzdelávacími cieľmi podľa [Referenčného rámca kompetencií pre demokratickú kultúru](#), Rady Európy, známeho aj ako model Motýľ. Okrem toho, čo už vytvorili študenti našich piatich pilotných krajín, prispievajú výstupy vašich študentov k širšej európskej kultúre spomínania.

AKO POŽÍVAT' SÚBOR NÁSTROJOV?

Tento súbor nástrojov ponúka študentom a učiteľom rôzne typy, príklady a základné historické informácie na realizáciu lokálneho historického projektu prostredníctvom miestne zakotveného učenia. Ak ste učiteľ, môžete prejsť na časti [Ciele vzdelávania](#), [Lokálny historický projekt prostredníctvom miestne zakotveného učenia](#), [Vzdelávacia cesta a Stavebné prvky lokálneho historického projektu](#). V týchto častiach sa oboznámite s metodikou miestne zakotveného učenia s príkladmi z rôznych tímov v Európe.

Vzdelávacia cesta poskytuje pre váš projekt miestnej histórie všeobecný usmerňujúci rámec. Majte na pamäti, že je to len spôsob, ako vás a vašich študentov viesť celým procesom. Nie je potrebné striktne dodržiavať dané poradie a, samozrejme, môžete použiť aj iné rámce miestne zakotvené učenie, ktoré už poznáte. V časti Vzdelávacia cesta nájdete odkazy na rôzne [Informačné listy](#).

Majte na pamäti, že informačné listy sú len východiskovým bodom – nepokrývajú všetky informácie o histórii holokaustu ani miestnu históriu jednej konkrétnej krajiny alebo súboru krajín v Európe. Každý z nich slúži ako východiskový zdroj základných historických informácií o konkrétnej skupine ľudí prenasledovaných národnými socialistami. Pri posúvaní sa ďalej v Súbore nástrojov nájdete aj ďalšie podporné materiály a slovník pojmov, ktorý vám pomôže zorientovať sa v zložitých pojmoch.

Ak ste študent, môžete prejsť na stránku [Vytvorenie vlastného lokálneho historického projektu](#). Vaši rovesníci sa s vami podelia o svoj vlastný lokálny historický projekt prostredníctvom vzájomných konzultácií! Pozrite si to ako prvé, pretože vám to pomôže začať vlastný projekt. Keď sa potom zameriate na svoj vlastný projekt, môžete si prečítať rôzne [Informačné listy](#) podľa zvolenej témy.

CIELE VZEDLÁVANIA

Vytvorenie projektu zameraného na miestnu históriu umožní vašim študentom objavovať ich silné stránky a umožní im zlepšiť rôzne súbory zručností súvisiace so samostatným učením, tímovou prácou a pochopením seba samého vo vzťahu k svojmu okoliu. Tento projekt je jedným z príkladov toho, ako môže dejepisné vzdelávanie a proaktivita študentov pomôcť študentom rozvíjať ich kľúčové kompetencie vrátane komunikácie, empatie a spolupráce, ktoré sú potrebné na to, aby sa im darilo vo svete 21. storočia.

Tento proces tiež rozšíri ich vedomosti o (miestnej) histórii holokaustu a najmä o rôznych skupinách obetí národného socializmu. V piatich príkladoch uvedených v tomto Súbore nástrojov uvidíte, že každý tím si určil vzdelávacie ciele podstatné pre svoj vlastný projekt miestnej histórie. Celkové vzdelávacie ciele tohto projektu sú vypracované na základe [Referenčného rámca kompetencií pre demokratickú kultúru Rady Európy](#).

Okrem cieľov z rámca Motýľ si naše tímy stanovili pre lokálny historický projekt na tému ***Kto boli obeť národných socialistov?*** aj nasledujúce vzdelávacie ciele (toto sú najdôležitejšie body):

- pochopiť, čo je národný socializmus a ako došlo k nacistickému prenasledovaniu;
- pochopiť, prečo národní socialisti prenasledovali určitých ľudí;
- lepšie si uvedomiť zložitost' nazerania na rôzne obeť národného socializmu a dôležitost' toho, aby sme si ich v súčasnosti pripomínali;
- lepšie pochopiť rôzne analytické kategórie, ako sú prizerajúce sa osoby, páchatelia, obeť a záchrancovia;
- lepšie si uvedomiť nebezpečenstvo radikálnych, extrémistických hnutí a totalitných režimov.

Hodnoty

- Rešpektovať ľudskú dôstojnosť a ľudské práva
- Rešpektovať kultúrnu rôznorodosť
- Rešpektovať demokraciu, spravodlivosť, česťnosť, rovnoprávnosť a zákon

Postoje

- Otvorenosť ku kultúrnej inakos, odlišným presvedčeniam, názorom na svet a praktkám
- Rešpekt
- Občianske povedomie
- Zodpovednosť
- Osobná angažovanosť
- Tolerancia mnohoznačnos

Kompetencia

Zručnosti

- Zručnosť samostatne sa učiť
- Zručnosti analycky a kricky myslieť
- Zručnosti počúvať a pozorovať
- Empaa
- Flexibilita a adaptabilita
- Jazykové, komunikačné a plurilingválne zručnosti
- Zručnosť spolupracovať
- Zručnosť riešiť konflikty

Vedomosti a krické porozumenie

- Poznanie seba samého/ samej a sebakrika
- Znalosť a porozumenie jazyka a komunikácie
- Poznanie a krické porozumenie sveta: politiky, práva, ľudských práv, kultúry, rôznych kultúr, nábožensev, histórie, médií, ekonomík, životného prostredia, udržateľnosti

LOKÁLNY HISTORICKÝ

Chystáte sa so svojimi študentmi začať lokálny historický projekt prostredníctvom miestne zakotveného učenia na tému Kto boli obeť národných socialistov? Väčšina vzdelávacích aktivít a objavovania bude prebiehať mimo triedy a vašich študentov vyzývame, aby za svoju prácu prevzali plnú zodpovednosť. Vytvorenie lokálneho historického projektu na túto konkrétnu tému (alebo na akúkoľvek inú tému) môže byť pre vás a vašich študentov náročné a niekedy aj nadmerne zaťažujúce. Aby sme vám na tejto ceste pomohli, naše tímy spísali osvedčené postupy a výzvy, zmapovali svoju vzdelávaciu cestu a zhromaždili rôzne nástroje, ktoré môžete použiť. Aké sú teda kľúčové zložky úspešného projektu?

Kľúčové zložky

Aktivita študentov

Kľúčom k úspešnému lokálnemu historickému projektu je dôverovať študentom a ich vzdelávacej ceste. Vaši študenti si sami určujú, o čom sa chcú naučiť alebo dozvedieť, ako sa to chcú dozvedieť a čo chcú vytvoriť. Projekt prostredníctvom miestne zakotveného učenia je zameraný na to, aby ste študentom umožnili objaviť ich vlastné záujmy, silné stránky, miesta a komunity. To zahŕňa aj vytvorenie

učebného prostredia, v ktorom môžu študenti experimentovať a skúšať nové veci, ktoré nikdy predtým nerobili. Nesnažte sa o prílišnú dokonalosť. Nechajte študentov, aby nadobudli vlastné skúsenosti a vytvorili vlastné produkty. Nechajte ich prevziať zodpovednosť za svoje projekty!

Študenti sú odborníci

Vaši študenti sa stanú aktívnymi zástupcami lokálnej histórie tým, že upozornia na nevy povedanú históriu a predstavujú osobné príbehy zo svojich komunít. Skúmanie nejakého miesta, či už ide o archív, múzeum alebo pamätné miesto, umožňuje študentom stať sa skutočnými odborníkmi na ich miestnu históriu a zároveň sa hlbšie spojiť s komunitou. Hneď v prvých krokoch ich vzdelávacej cesty dbajte na to, aby sa spojili s ľuďmi vo svojej komunite, napríklad s historikmi, archivármi, tými, čo prežili, aktivistami, novinármi alebo inými osobami, ktoré im môžu pomôcť pri ich výskume. Študenti môžu pri tejto vzdelávacej skúsenosti na seba prevziať rôzne úlohy: môžu sa ponoriť do archívov a tiež robiť rozhovory s historikmi alebo pamätníkmi historických udalostí. To študentom pomôže nájsť spôsoby, ako sa podeliť o svoje zistenia s komunitou a zanechať vplyv.

Bud'te koučmi!

Maximalizácia aktivity študentov je aj výzvou pre vás ako učiteľa, aby ste prijali úlohu ich kouča: aby ste študentov povzbudzovali k objavovaniu a v prípade potreby ich usmerňovali. Namiesto toho, aby ste v triede študentom predkladali informácie o téme a hovorili im, čo budú robiť, nastavíte im usmerňujúci rámec a vyzvete ich, aby preskúmali, čo sa chcú naučiť alebo dozvedieť, ako sa to chcú dozvedieť a čo budú so svojimi spolužiakmi vytvárať. Usmerňujúci rámec môžete ponúknuť tak, že študentom dáte na výber rôzne možnosti, čo môžu skúmať, ako to môžu robiť a čo môžu vytvoriť také, že to budú môcť odprezentovať svojim rovesníkom a komunite. Vy svojich študentov poznáte najlepšie!

Naše tímy a lokálne historické projekty

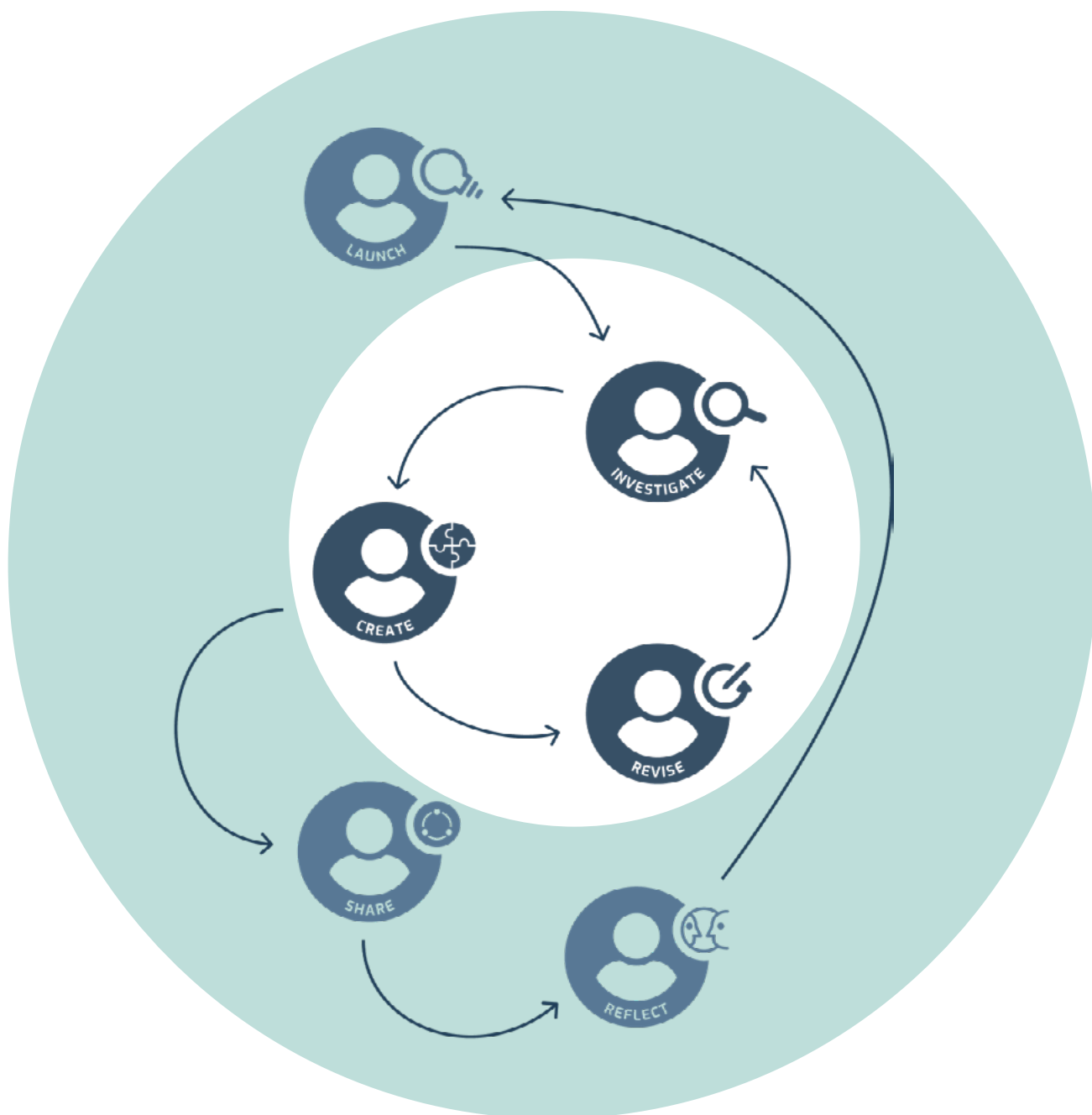
Na základe záujmov študentov a miestneho kontextu môžete ako východisko použiť základné historické informácie o rôznych skupinách ľudí, ktorí boli prenasledovaní nacistami. Odporúčame, aby ste sa najprv pozreli na to, aké typy projektov naše tímy realizovali.

Študenti [belgického tímu](#) pracovali na svojom projekte o miestnej histórii [Oživenie hlasov a zjednotenie](#). Skúmali pojmy „zástancovia“ a „prizerajúce sa osoby“ a prostredníctvom archívneho výskumu odkrývali osobné príbehy väčšinou židovských obetí. Upozornili na týchto ľudí a udržali ich pamiatku živú tým, že sa podieľali na vytvorení webovej lokality. Študenti na [Slovensku](#) skúmali miesta židovského dedičstva a pamäti v Bratislave a Trebišove, zatiaľ čo [dánski](#) študenti vytvorili podcasty zamerané na dánsku históriu národného socializmu a novšie skúsenosti so sociálnym vylúčením utečencov a imigrantov. Študenti z [Bosny a Hercegoviny](#) a [Španielska](#) vytvorili výstavy. Španielski študenti sa zamýšľali nad národným socializmom a skúsenosťami jeho obetí a analyzovali súčasné príklady rasizmu, diskriminácie a iných foriem sociálneho vylúčenia. Študenti v Bosne a Hercegovine vytvorili putovnú výstavu o obetiach hnutia Ustaša.

Nájdite si čas na preskúmanie ich projektov, vďaka ktorým sa dozviete viac o ich miestnej histórii. Na základe ich skúseností vám predstavíme rôzne nástroje a aktivity, ktoré vám a vašim študentom pomôžu navrhnúť vlastný projekt. Vyberte si z týchto prvkov a zistite, čo vám vyhovuje!

UČEBNÁ CESTA

Učebnú cestu študentov môžete použiť ako referenčný bod pri vedení študentov v rôznych fázach ich projektu. Ide o organický a opakujúci sa proces, ktorý vám má pomôcť a inšpirovať vás pri tvorbe učebných hodín pre tento projekt. Fázy sa môžu prekryvať. Po každom kroku procesu je potrebná spätná úvaha, a preto sa odporúča naplánovať si čas na takúto úvahu po ukončení každej fázy. Nezabúdajte, že pre úspešný lokálny historický projekt nemusíte dodržiavať túto cestu presne - niektorí členovia našich tímov vytvorili vlastné variácie Učebnej cesty študentov. Môžete to tak urobiť aj vy!

STAVEBNÉ PRVKY LOKÁLNEHO HISTORICKÉHO PROJEKTU

Príprava a plánovanie

Lokálny historický projekt má veľmi otvorený charakter a väčšina aktivít bude závisieť od miestneho kontextu a záujmov vašich študentov. Je však veľmi vhodné, aby ste si miesta, ktoré môžete navštíviť, a možné zdroje, ktoré by si vaši študenti mohli vybrať, začali určovať v dostatočnom predstihu pred predstavením projektu študentom. Niektoré kroky, ktoré je potrebné zvážiť:

1. Tímová práca s kolegami

Miestne zakotvené učenie povzbudzuje študentov k tvorivosti! Možno si budete chcieť zvoliť prístup zahŕňajúci viacero disciplín a spojiť sa s kolegami vyučujúcimi iné predmety, napríklad jazyky, literatúru, občiansku náuku či dokonca výtvarnú výchovu. Oslovte svojich kolegov a preskúmajte možnosti.

2. Zmapovanie časového harmonogramu projektu

Časový harmonogram projektu bude závisieť od učebných osnov vašej školy. Niektoré školy majú možnosť začleniť projekt do bežných hodín dejepisu a môžu si prácu rozložiť na niekoľko týždňov. Nie je to možné vo všetkých prípadoch, ale odporúča sa venovať projektu aspoň jeden

týždeň.

3. Zdroje a pramene

Študenti si zvolia zameranie svojho výskumu sami. Lokálna história vašej oblasti vám však poskytne určitý rámec prirodzene: napríklad ak vo vašej miestnej komunite bola väčšina obetí židovského pôvodu. Ak máte jasný historický rámec, určiť si zdroje bude pre vás (a vašich študentov) jednoduchšie. Študentom pomôže, ak si už teraz pripravíte niekoľko zdrojov ako príklady. Spojte sa s kolegami, miestnymi univerzitami, výskumnými centrami, múzeami alebo archívami. Zvyčajne majú k dispozícii materiály, ktoré môžete použiť.

4. Vytipovanie miest na návštevu

V rámci tohto projektu budú vaši študenti tráviť väčšinu času mimo triedy! Začnite rozmýšľať, ktoré rôzne miesta by mohli navštíviť: pamätníky, múzeá, komunitné centrá atď. Obráťte sa na tieto miesta hneď, ako budete mať časový plán, a dohodnite si návštevu v dostatočnom predstihu a prediskutujte, aké druhy aktivít by mohli tieto miesta ponúknuť (prehliadka so sprievodcom, workshopy atď.).

Spustenie projektu

Cieľom projektu ***Kto boli obeť národných socialistov?*** je motivovať študentov a povzbudiť ich, aby sa stali bádatelmi svojej lokálnej histórie a hlbšie sa spojili so svojou komunitou. Tento projekt môžete začleniť do bežných hodín dejepisu. Možnosťou je tiež ponúknuť projekt ako samostatný voliteľný predmet či krúžok alebo ako súčasť týždňa projektov a pozvať študentov k účasti. V tejto fáze je veľmi dôležité vzbudiť u študentov záujem. V závislosti od vašej krajiny a lokality existujú rôzne spôsoby, ako študentov podnietiť k tomu, aby si vytvorili k téme osobný vzťah, a ako ich motivovať k ďalšiemu skúmaniu. Opýtajte sa študentov, čo chcú o danej téme zistiť. Na čo sú zvedaví? Aké zručnosti sa chcú naučiť alebo u seba rozvinúť? Zamyslite sa so študentmi nad nasledujúcimi otázkami:

- O čom sa chcete naučiť alebo dozvedieť viac?
- Ako sa to chcete dozvedieť?
- Ako vyzerá vaša ideálna vzdelávacia skúsenosť?
- Ako chcete spolupracovať so svojimi spolužiakmi (v tímoch alebo vo dvojiciach)?
- Ako sa môžete dozvedieť viac o veciach, ktoré sa chcete dozvedieť?

Už v tejto fáze môžete ponúknuť možnosti a príklady toho, čo môžu vaši študenti vytvoriť. Ponúknite im niekoľko možností, z ktorých si môžu vybrať. Nechajte ich preskúmať možnosti!

V každom kroku majú študenti k dispozícii súbor otázok na zamyslenie. Nájdete ich v časti [Vytvorenie vlastného lokálneho historického projektu](#). Študenti môžu tieto otázky použiť na individuálne uvažovanie (napr. pomocou učebného denníka) vo dvojiciach alebo v tímoch. Po každom kroku môžete tiež dať možnosť hromadnej úvahy.

Nástroje a aktivity

- Približný časový harmonogram projektu
- Plánovanie návštev s cieľom zabezpečiť, aby sa väčšina vzdelávania v rámci projektu odohrávala mimo triedy
- Oslovenie archívov, výskumníkov, múzeí, komunitných centier s cieľom získať zdroje
- Pracovný list Vedieť, chcieť vedieť, naučiť sa (KWL)
- Myšlienková mapa
- Motivačný list na podanie žiadosti o projekt
- Skupinová úvaha o vzdelávacích cieľoch so študentmi
- Učebný denník pre študentov

Inšpirácia

[Tím Belgicka](#)

[Tím Bosny a Hercegoviny](#)

[Tím Dánska](#)

[Tím Slovenska](#)

[Tím Španielska](#)

Teraz je čas, aby vaši študenti robili výskum! Ak chcete študentov pripraviť na výskum, môžete im ponúknuť viac základných informácií. Základné informácie môžete poskytnúť pomocou [Informačných listov](#), najmä na tému [Dejiny národného socializmu](#), [Kto sú obeť?](#) a [Kto sú páchatelia a prizerajúce sa osoby?](#) a [Kolaboranti národných socialistov](#). Pre širší európsky historický rámec máte k dispozícii aj [mapu](#) a [časovú os](#). Na základe toho môžete dať študentom za úlohu, aby vytvorili časovú os udalostí na základe ich vlastného miestneho historického kontextu. .

Vzhľadom na rôznorodosť skupín obetí, ktoré sú uvedené v tomto Súbore nástrojov, si študenti môžu vybrať skupinu ľudí, ktorú považujú za obzvlášť zaujímavú vzhľadom na svoj miestny kontext. Buďte opatrní a nepriradujte študentom skupiny, o ktorých predpokladáte, že by ich mohli zaujímať kvôli podobnému pôvodu alebo možnej príbuznosti. Možno budú chcieť preskúmať napríklad obeť [židovského](#) alebo [afrického pôvodu](#), [politických odporcov](#), [Slovanov](#) alebo, obeť [nútených prác](#). Ak chcú pochopiť zložitosť skupín a ich vzájomné prelínanie, môžu si tiež pozrieť časť [prelínanie medzi skupinami obetí](#). Tu môžete poskytnúť usmerňujúci rámec tým, že študentom poskytnete príklady výskumných otázok, ktoré si môžu

určiť, a časový plán, ktorým sa môžu riadiť. Na základe ich výberu spojte študentov s nejakým odborníkom, ktorý sa podelí o poznatky a skúsenosti. Odborníkom môže byť napríklad akademický výskumník, pamätník historických udalostí, archivár alebo novinár. Odporučte študentom, aby s odborníkom urobili [rozhovor](#). Odborník tiež môže vám a vašim študentom pomôcť nájsť ďalšie informácie a primárne zdroje. Keď si vaši študenti ujasnia, ako by chceli organizovať svoju prácu, ako si naplánujú čas a aké výskumné otázky by chceli riešiť, sú pripravení vyraziť do terénu a pokračovať v bádani!

Hľadanie zdrojov môže byť veľmi ťažké. Neváhajte sa obrátiť na miestnych odborníkov, aby vám ich pomohli nájsť. Vaši kolegovia vám môžu pomôcť nájsť miestnych odborníkov alebo inštitúcie, ktoré študentom poskytnú potrebné zdroje na začatie výskumu.

Tak ako v každom kroku, dajte študentom čas na zamyslenie sa nad ich zisteniami. Niektoré z príbehov, ktoré odhalia, môžu mať emocionálny účinok. Dajte im priestor na ich spracovanie a zamyslenie sa nad počiatočnými výskumnými otázkami. Vyzvite študentov, aby sa zamysleli nad tým, ako chcú zistené informácie prezentovať. Aký príbeh chcú odprezentovať svojej komunite?

Nástroje a aktivity

- Informačné listy [Dejiny národného socializmu, Kto sú obeť?, Kto sú páchatelia a prizerajúce sa osoby?](#) a [Kolaboranti národných socialistov](#) informačné listy o rôznych skupinách ľudí, ktorí sa stali obeťami nacistického prenasledovania
- Informačný list [Prelínanie medzi skupinami obeť](#)
- [Sekundárne zdroje](#): výber filmov, kníh, grafických románov, básní atď
- Primárne zdroje (fotografie, svedectvá, denníkové záznamy)
- [Ako hodnotiť obrázky](#)
- [Ako viesť rozhovor](#)
- Pracovný list Trojuholník nenávisťi
- [Desať štádií genocídy](#)
- Oslovenie miestnych zdrojov informácií: napr. archívov, knižníc, múzeí
- Určenie zamerania výskumu a otázok
- Spätná úvaha

Inšpirácia

[Tím Belgicka](#)
[Tím Bosny a Hercegoviny](#)
[Tím Dánska](#)
[Tím Slovenska](#)
[Tím Španielska](#)

Čo môžu študenti vytvoriť

Po ukončení výskumu vaši študenti vstúpia do ďalšej fázy svojej Učebnej cesty, v ktorej nájdu spôsob, ako svoje zistenia prezentovať pred verejnosťou. Pri fáze spustenia ste už so študentmi uvažovali o niektorých možnostiach. Teraz je na nich, aby si vybrali, čo chcú vytvoriť. Či už pôjde o podcast, výstavu alebo webovú lokalitu, ako to urobili naše tímy, najdôležitejším prvkom v tejto fáze - rovnako ako vo všetkých fázach - je posilniť postavenie študentov tým, že im umožníte, aby prevzali za svoj produkt plnú zodpovednosť. Konečný výsledok nemusí byť bezchybný a je to úplne v poriadku. Ako kouč poskytnite podporu, ak je to potrebné. Možno budú študenti potrebovať pomoc pri tlači materiálov, nahrávaní videa alebo budú potrebovať iný druh podpory a spätnej väzby. Proces môže byť chaotický, čo je tiež úplne v poriadku.

Nástroje a aktivity

- Výstava
- Podcast
- Webová lokalita
- Interaktívna mapa
- Dokumentárny film
- Hra
- Grafický román
- Umelecké dielo

Inšpirácia

[Tím Belgicka](#)

[Tím Bosny a Hercegoviny](#)

[Tím Dánska](#)

[Tím Slovenska](#)

[Tím Španielska](#)

Pamätajte, že Učebná cesta je opakujúci sa proces! To znamená, že v každom kroku sú študenti vyzvaní, aby sa zamysleli nad svojimi poznatkami. Študenti sa tu môžu detailnejšie zamerať na svoje zistenie vo výskume, urobiť krok späť a zamyslieť sa nad týmito zisteniami a nad tým, ako ich premietnu do výstupu projektu. Môžu sa vrátiť k svojim vzdelávacím cieľom a výskumným otázkam a môžu ich spresniť. Riadené cvičenie sa môže vykonávať hromadne, v skupinách alebo aj individuálne. Požiadajte študentov, aby sa zamysleli nad svojou cestou napríklad pomocou týchto otázok:

- Zistil(-a) som, čo som chcel(-a) zistiť?
- Odpovedal(-a) som na svoje výskumné otázky?
- Mám dostatok informácií, aby som mohol(-la) pokračovať v tvorbe a prezentovaní?
- Chýbajú mi nejaké informácie?
- Ako som spokojný(-á) s prácou, ktorú vytváram so svojimi spolužiakmi?
- Ako som spokojný(-á) s tímovou prácou?
- Je niečo, čo chcem zlepšiť?

V závislosti od odpovedí sa študenti môžu vrátiť k predchádzajúcim fázam a v prípade potreby vykonať ďalší výskum alebo upraviť svoje zameranie a výskumnú otázku. Možno budú chcieť prehodnotiť aj svoje úlohy v rámci projektu a projektového tímu alebo zmeniť svoje výstupy z výskumu. Vaši študenti si môžu o svojej učebnej ceste písať pravidelné záznamy alebo denník, v ktorom budú sledovať svoj pokrok. Aj v tomto prípade ide o otvorený proces a cestu skúmania, ktorá môže byť a predpokladá sa, že bude niekedy chaotická. Nezabúdajte, že kontrola si vyžaduje čas a je nepretržitým procesom.

Nástroje a aktivity

- Riadené stretnutie na úvahu
- Stretnutia kvôli úvahám medzi spolužiakmi
- Učebný denník
- Pracovný list Vedieť, chcieť vedieť, naučiť sa (KWL)

Inšpirácia

[Tím Belgicka](#)

[Tím Bosny a Hercegoviny](#)

[Tím Dánska](#)

[Tím Slovenska](#)

[Tím Španielska](#)

Keď je výstup projektu hotový, je čas podeliť sa oň s okolitým svetom! Hlavným cieľom prezentovania projektov vašich študentov pred širšou verejnosťou je maximalizovať spoločenský vplyv ich práce. Svojim študentom tak umožníte, aby sa stali vo svojich komunitách aktívnymi občanmi, prispeli k poznaniu miestnej histórie a obohatili miestnu spomienkovú kultúru. Zanechať vplyv môže znamenať napríklad spustenie webovej lokality s osobnými príbehmi obetí. Môže to tiež znamenať prezentáciu výstupov (mladším alebo starším) žiakom alebo výstavu v komunitnom centre alebo miestnej knižnici. Objavovaniu možností sa medze nekladú! Pozvite čo najviac ľudí: študentov, učiteľov, rodičov, súrodencov, priateľov a členov komunity! Vaši študenti pracovali veľmi tvrdo a ich úsilie si zaslúži uznanie!

Nástroje a aktivity

- Opening event for an exhibition at Vernisáž výstavy v škole
- Preprava výstavy na rôzne miesta, do komunitných centier, múzeí a knižníc
- Aktivity vzájomného učenia medzi spolužiakmi: prezentácia zistení spolužiakom, organizovanie workshopov
- Podujatie k spusteniu webovej lokality
- Publikovanie podcastov

Inšpirácia

[Tím Belgicka](#)

[Tím Bosny a Hercegoviny](#)

[Tím Dánska](#)

[Tím Slovenska](#)

[Tím Španielska](#)

Dokončenie projektu znamená zamyslieť sa nad jeho výsledkami! Môžete použiť podobné otázky na zamyslenie, aké ste predtým použili na vedenie študentov počas celého projektu. Tentoraz požiadajte študentov, aby sa zamysleli nad celým vzdelávacím procesom a zhodnotili, ako sa zhoduje s pôvodnými vzdelávacími cieľmi, ktoré ste si so študentmi určili vo fáze spustenia. Dajte študentom (aj sebe) čas na premyslenie a porozmýšľajte nad nasledujúcimi bodmi:

- Aké vedomosti som vďaka projektu získal(-a)?
- Aké zručnosti som si osvojil(-a)?
- Nakoľko považujem svoj výskum za zmysluplný?
- Naučil(-a) som sa niečo nové o téme alebo o svojej komunite?
- Je niečo, čo by som urobil(-a)/chcel(-a) urobiť inak?

Nástroje a aktivity

- Riadené stretnutie na úvahu
- Pracovný list Vedieť, chcieť vedieť, naučiť sa (KWL)

Inšpirácia

[Tím Belgicka](#)

[Tím Bosny a Hercegoviny](#)

[Tím Dánska](#)

[Tím Slovenska](#)

[Tím Španielska](#)

VYTVORENIE VLASTNÉHO LOKÁLNEHO HISTORICKÉHO PROJEKTU

Chystáte sa začať svoj vlastný lokálny historický projekt na tému Kto boli obeť národných socialistov? a objavovať príbehy a osobnú históriu obetí národného socializmu vo vašej komunite. Túto tému ste už možno preberali na bežných hodinách dejepisu. Možno sa o tejto téme učíte prvýkrát. V každom prípade je história národného socializmu a história jeho obetí zložitá. Spoznávanie toho, ako a prečo sa ideológia agresívne zameriavala na vyhladzovanie rôznych skupín ľudí, ako ovplyvňovala komunity a ako sú v našej spoločnosti stopy minulosti stále viditeľné a hmatateľné, môže byť veľmi emotívne. V rámci tohto projektu sa vžijete do úlohy historika, hlboko sa ponoríte do príbehov obetí vo svojich vlastných komunitách a preskúmate rôzne miesta. Niektoré z príbehov, o ktorých sa dozviete, sú už známe, zatiaľ čo niektoré môžu byť menej známe alebo dokonca neznáme. Je na vás, aby ste tieto dejiny odhaľovali a podelili sa o ne so svojimi spolužiakmi, učiteľmi, priateľmi a priblížili ich svojej komunite.

Projekty z oblasti lokálnej histórie už vypracovalo päť skupín študentov z celej Európy. Objavovali históriu obetí národného socializmu, skúmali rôzne pamätné miesta a uvažovali o súčasnom konaní podporujúcom rasizmus, diskrimináciu a iné formy sociálneho vylúčenia. Pozrite sa, čomu sa venovali vaši rovesníci v Belgicku, Bosne a Hercegovine, Dánsku, na Slovensku a v Španielsku, a nechajte sa ich tvorivosťou viesť na svojej vlastnej ceste.

Aby ste si uľahčili schému svojho projektu, môžete si svoju učebnú cestu rozdeliť na rôzne opakujúce sa fázy:

Spustenie: So svojimi spolužiakmi sa zamyslite nad tým, čo by ste sa chceli o danej téme dozvedieť, a zistíte, aké zručnosti by ste si chceli zlepšiť.

Skúmanie: Čas na výskum! Určíte si skupinu obetí, o ktorej by ste sa chceli dozvedieť viac, stanovíte si výskumné otázky, určíte si a preštudujete zdroje a preskúmate rôzne miesta, ktoré sú podstatné pre váš projekt.

Tvorba: Skončili ste s výskumom? Je čas tvoriť! Svoje zistenia z výskumu premietnete do konečného produktu.

Kontrola: Nájdete si čas na spoločné zamyslenie sa nad svojou doterajšou cestou. V tejto fáze budete chcieť vykonať ďalší výskum alebo upraviť svoj konečný produkt. Nezabudnite, že zamýšľanie sa je dôležitou súčasťou každého kroku. K dispozícii máte niekoľko otázok na zamyslenie sa po každom kroku, pri ktorých si môžete vybrať, či nad nimi chcete uvažovať jednotlivovo alebo v skupine.

Odprezentovanie: Svoju prácu a konečný produkt odprezentujete verejne, aby ste maximalizovali vplyv svojej práce vo svojej komunite.

Spätná úvaha: Pozriete sa na svoju doterajšiu učebnú cestu celkovo a znova sa pozriete na vzdelávacie ciele, ktoré ste si zadali pri spustení.

Description

VAŠA UČEBNÁ CESTA

Kliknite na obrázok nižšie a dozviete sa, ako vaši rovesníci z Dánska začali svoj projekt!

Ako začať projekt?

Bez ohľadu na to, či je tento projekt súčasťou bežnej hodiny dejepisu, voliteľného predmetu či krúžku alebo špeciálneho týždňa projektov, na začiatku sa zamyslíte nad otázkou Kto boli obeť národných socialistov? Spolu so spolužiakmi začnete rozmýšľať a diskutovať o tom, čo už o tejto téme viete a čo by ste chceli preskúmať. Premýšľajte o tom, čo vo vás vzbudzuje zvedavosť a čo vás zaujíma. Čo viete o histórii obetí vo vašej komunite? Možno by ste u seba chceli rozvíjať aj určité zručnosti, možno by ste chceli navštíviť konkrétne miesta alebo sa porozprávať s ľuďmi vo vašej komunite. Čo sa chcete naučiť? Svoju učebnú cestu si budete riadiť sami: môžete si vybrať, čo sa chcete naučiť alebo dozvedieť, ako sa to chcete dozvedieť a čo chcete vytvoriť. Učiteľ vám bude v prípade potreby nápomocný a pomôže vám s prípravou projektu. Cesta môže byť trochu chaotická a väčšinu času strávite mimo triedy. Je možné, že v tejto fáze ešte presne neviete, čo budete robiť, a to je úplne v poriadku!

TIP: Ak chcete sledovať svoju učebnú cestu, môžete si vytvoriť učebný denník. Môže to byť vo forme myšlienkovvej mapy, denníka alebo dokonca organizačného diára. Učitelia vám môžu pomôcť s ďalšími príkladmi.

Nástroje

- Pracovný list Vedieť, chcieť vedieť, naučiť sa (KWL) (požiadajte oň svojho učiteľa)
- Skupinová diskusia o vašich vzdelávacích cieľoch
- Tvorba učebného denníka (o usmernenie požiadajte svojho učiteľa)

Otázky na zamyslenie

- Čo už viem o obetiach národného socializmu?
- Čo chcem preskúmať o obetiach národného socializmu vo svojej komunite?
- Aké zručnosti by som u seba chcel(-a) rozvíjať?
- Ako chcem spolupracovať so svojimi spolužiakmi (v tímoch alebo vo dvojiciach)?
- Čo môžem vytvoriť?

Inšpirácia

- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Belgicka](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Bosny a Hercegoviny](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Dánska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Slovenska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Španielska](#)

Čo skúmať?

Učiteľ vám poskytol všeobecné informácie o projekte, časovom harmonograme a celkových cieľoch. Teraz je čas objavovať a ponoriť sa do výskumnej fázy vášho projektu: Skúmajte! Pri príprave výskumu si prečítajte informačné listy [Dejiny národného socializmu](#), [Kto sú obeť?](#) a [Kto sú páchatelia a prizerajúce sa osoby?](#) a [Kto sú kolaboranti?](#) Získate tak základné historické informácie o národnom socializme a obetiach vo všeobecnosti. Ako historik chcete mať predstavu o už existujúcich poznatkoch, aby ste zistili, aké ďalšie skutočnosti sa ešte dajú skúmať. Užitočné môže byť aj pozrieť si [časovú os](#) a [mapu](#) alebo, or create your own timeline of events si vytvoriť vlastnú časovú os udalostí z miestnej histórie druhej svetovej vojny.

Na základe vašich záujmov a miestneho kontextu je čas určiť si skupinu ľudí, o ktorej by ste sa chceli naučiť alebo dozvedieť viac. Tieto [informačné listy](#) vám poskytnú historické informácie o obetiach národného socializmu a [Prelínaní medzi skupinami obetí](#). Nezapudnite si pripraviť otázky na výskum: čo presne chcete zistiť o obetiach, ktoré sa chystáte skúmať?

Na rozšírenie svojich vedomostí môžete pracovať s rôznymi zdrojmi: prečítať si knihy, pozrieť si film, vypočuť si podcast, [spraviť rozhovor s odborníkom](#) alebo použiť iné [dodatočné zdroje](#). Veľa informácií nájdete na rôznych miestach, ktoré navštívite: v múzeách, na pamätných miestach, v archívoch alebo komunitných centrách. Rozprávajte sa so sprievodcami, skúmajte objekty, ktoré uvidíte, a objavujte svoje okolie.

Zhromaždili ste informácie. Čo bude nasledovať? Teraz je čas vrátiť sa k výskumným otázkam. Myslíte si, že ste schopní odpovedať na tieto otázky na základe informácií, ktoré ste zhromaždili? Nájdite si čas na zamyslenie sa a spracovanie príbehov, ktoré ste objavili. V rámci prípravy na ďalšiu fázu už môžete začať premýšľať o tom, ako budete informácie organizovať. O aký príbeh by ste sa chceli podeliť so svojou komunitou?

Nástroje

- [Mapa](#)
- [Časová os](#)
- [Kto sú obeť?](#)
- [Dejiny národného socializmu](#)
- [Kto sú páchatelia a prizerajúce sa osoby?](#)
- [Prelínanie medzi skupinami obetí](#)
- [Informačné listy](#)
- [Ako hodnotiť obrázky](#)
- [Podporné materiály](#)
- [Dodatočné zdroje](#)
- [Ako viesť rozhovor](#)

Otázky na zamyslenie

- Ako budem organizovať svoj výskum?
- Aké sú moje výskumné otázky?
- Kde nájdem zdroje?
- Ako mám pracovať so zdrojmi?
- Čo si mám z navštívených miest odnieť?

Inšpirácia

- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Belgicka](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Bosny a Hercegoviny](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Dánska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Slovenska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Španielska](#)

Kliknite na obrázok a pozrite si, ako belgickí študenti skúmali svoju tému!

Čo vytvoriť?

Po dokončení výskumu je čas na tvorbu! Možno už máte jasnú predstavu o tom, ako chcete prezentovať svoje zistenia. Ak nie, môžete sa bližšie pozrieť na prácu svojich rovesníkov v Európe. Môžete si vybrať aj z niekoľkých príkladov, ktoré vám poskytne učiteľ. Nezabudnite si prácu vopred naplánovať a overiť si, aké materiály a nástroje budete potrebovať a či k nim máte prístup. Pri svojej práci spoločne vytvoríte viacero rôznych produktov, ktoré budete chcieť odprezentovať ako výsledky svojho výskumu a ktoré budete chcieť vyrozprávať ako osobné príbehy obetí, ktoré ste skúmali. Premyslite si, ako chcete informácie prezentovať, kde ich chcete prezentovať a kto bude vaše publikum. Tieto úvahy vám pomôžu pri prezentovaní konečného výstupu.

Príklady

- Výstava
- Podcast
- [Webová lokalita](#)
- [Interaktívna mapa](#)
- Dokumentárny film
- Hra
- Grafický román
- Umelecké dielo

Otázky na zamyslenie

- Ako chcem prezentovať svoje zistenia?
- Čo potrebujem na vytvorenie svojho produktu?
- Ako si budem organizovať prácu?

Inšpirácia

- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Belgicka](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Bosny a Hercegoviny](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Dánska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Slovenska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Španielska](#)

Ako som na tom teraz?

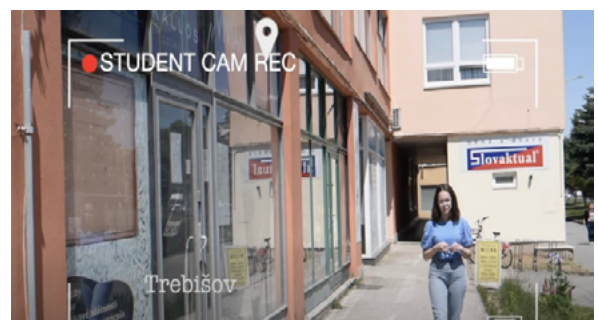
V každej fáze vášho projektu miestnej histórie má byť priestor na zamyslenie. Kontrola v tejto fáze spočíva v overení, či ste spokojní s výskumom, ktorý ste vykonali, a s výstupom, ktorý ste vytvorili. Môže sa stať, že počas práce na výstupe projektu budete mať pocit, že potrebujete viac informácií. To je úplne v poriadku! V procese môžete urobiť krok späť a znova sa vrátiť k prieskumu, kým sa nebudete cítiť dostatočne spokojní na to, aby ste mohli pokračovať. Môže sa tiež stať, že nájdete nové informácie, ktoré vo vás vzbudili zvedavosť, na inú tému alebo o inej skupine obetí. To je tiež v poriadku! Ak na to máte kapacitu a ak sa to hodí do vášho časového plánu, môžete pokračovať v ďalšom skúmaní.

Otázky na zamyslenie

- Odpovedal(-a) som na svoje výskumné otázky?
- Mám dostatok informácií, aby som mohol(-la) začať vytvárať svoj produkt?
- Je ešte niečo, čo by som chcel(-a) preskúmať?

Inšpirácia

- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Belgicka](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Bosny a Hercegoviny](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Dánska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Slovenska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Španielska](#)

Kliknite na obrázok a zistite, čo sa naučili vaši rovesníci zo Slovenska!

Ako projekt odprezentovať?

Spolu so svojimi spolužiakmi ste na svojom projekte pracovali neuveriteľne usilovne! Už ste takmer na konci! Spoločným úsilím ste vytvorili úžasný produkt, ktorý teraz predstavíte verejne. Je to príležitosť spojiť sa s miestnou komunitou, podeliť sa s ňou o informácie a spoločne sa zamyslieť nad históriou obetí národného socializmu z vašej oblasti. Svojím výskumom a konečným produktom zmysluplne upozorňujete na príbehy obetí. Prispievate k poznaniu miestnej histórie a zanechávate vo svojej komunite vplyv. Vyzvite verejnosť k spoločnému skúmaniu príbehov z minulosti a zamysleniu sa nad tým, ako možno v súčasnosti bojovať proti rasizmu, diskriminácii a vylúčeniu a ako im v budúcnosti predchádzať. Porozmýšľajte, aké praktické veci je potrebné zariadiť pri príprave v závislosti od vášho projektu. Ak vytvárate sériu podcastov, premyslite si, ako by ste ju chceli spustiť. Ak ste kurátorom výstavy, preskúmajte rôzne miesta, na ktorých sa môže výstava konať. Nezabudnite si to naplánovať vopred a obráťte sa na svojho učiteľa, aby vám poradil.

Otázky na zamyslenie

- Kto tvorí moje publikum?
- Akým spôsobom môžem osloviť svoje publikum?
- Aké je hlavné posolstvo, ktoré chcem odovzdať?
- Ako sa môžem spojiť so svojou komunitou?

Inšpirácia

- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Belgicka](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Bosny a Hercegoviny](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Dánska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Slovenska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Španielska](#)

Ako projekt dokončiť?

Aj keď ste mali chvíľu na zamyslenie v každej fáze, teraz je čas ukončiť projekt zamyslením sa v širších súvislostiach. Cvičenie na zamyslenie sa dá robiť rôznymi spôsobmi: individuálne, v skupinách alebo dokonca s celou triedou. Váš učiteľ vám môže navrhnúť niekoľko možností. V tomto kroku sa môžete zamyslieť nad svojou učebnou cestou tak, že sa vrátite k vzdelávacím cieľom, ktoré ste si určili vo fáze spustenia. Pri zatriedňovaní myšlienok vám môže pomôcť niekoľko orientačných otázok. Môžete sa zamyslieť nad rôznymi vecami: nad svojimi vzdelávacími cieľmi, získanými vedomosťami, spôsobom, akým ste spolupracovali so svojimi spolužiakmi, a konečným produktom, ktorý ste spolu vytvorili. Čo vás najviac zaujalo? Čo by ste urobili inak?

Otázky na zamyslenie

- Akým spôsobom som dosiahol(-la) svoje vzdelávacie ciele?
- Aké zručnosti som si osvojil(-a)?
- Čo bolo na projekte najzmysluplnejšie?
- Čo bolo veľmi náročné?
- Čo by som nabudúce urobil(-a) inak?

Inšpirácia

- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Belgicka](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Bosny a Hercegoviny](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Dánska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Slovenska](#)
- [Konzultácia a lokálny historický projekt tímu Španielska](#)

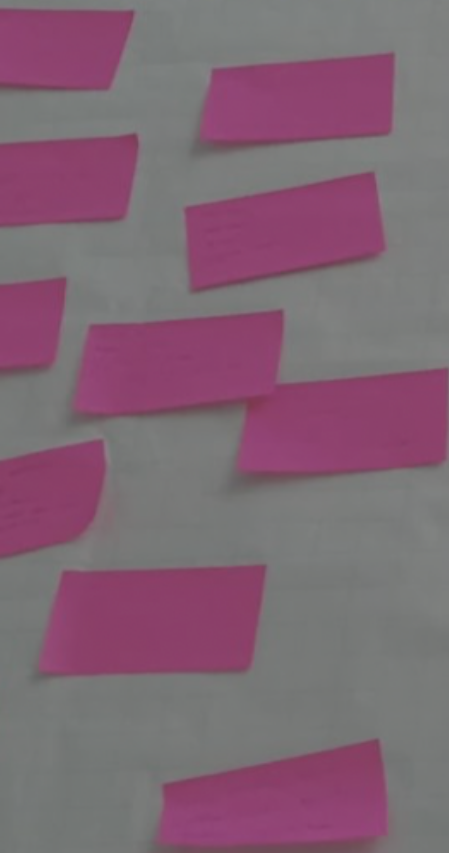

Kliknite na obrázok nižšie a pozrite si, ako španielski študenti reflektujú svoj projekt miestnej histórie!

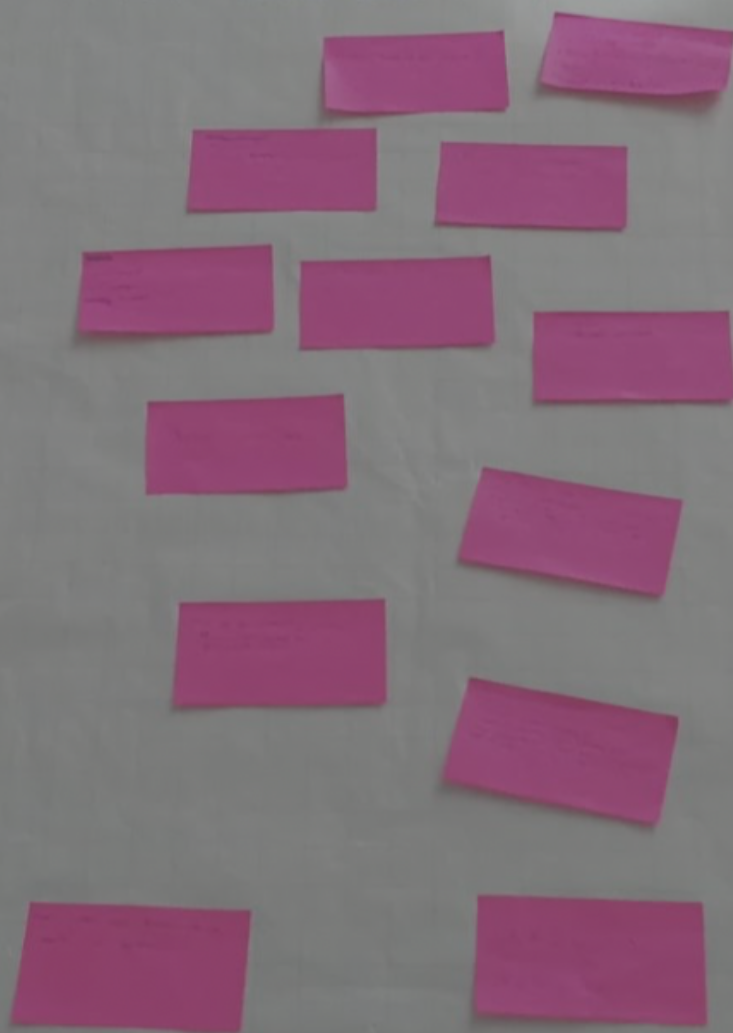
LOKÁLNE HISTORICKÉ PROJEKTY

T WIL JE VERANDEREN?

WAT WIL JE VRAGEN?

Tím BELGICKA

Oživenie hlasov a zjednotenie

Počas ôsmich týždňov študenti školy LAB Gedreven Onderwijs v Puurs-Sint-Amands v Belgicku skúmali osobné príbehy židovských obetí, obetí rómskeho pôvodu a (ukrývaných) detí. Zamerali sa na pojmy „prizerajúca sa osoba“, „zástanca“ a „obyčajní hrdinovia“. Ako sa ľudia stávajú zástancami niečoho alebo niekoho? Študenti sa spolupodieľali na vytvorení webovej lokality, na ktorej uverejnili výsledky svojho výskumu: [Oživenie hlasov a zjednotenie](#). Viedli ich učiteľka Ann-Katrien de Clippele a Isabelle Diependaele, koordinátorka vzdelávacích aktivít v [Kazerne Dossin pamätníka, múzea a výskumného centra holokaustu a ľudských práv v Mechelene v Belgicku](#).

Trvanie projektu: osem týždňov

Ciele vzdelávania

- Rozšírenie vedomostí o histórii druhej svetovej vojny a národného socializmu
- Rozvoj výskumných zručností a schopností pracovať s primárnymi zdrojmi o obetiach národného socializmu
- Posilnenie povedomia a kritického myslenia
- Rozpoznávanie postupov a konania podporujúcich nenávisť, rasizmus, diskrimináciu a sociálne vylúčenie
- Oboznámenie sa s pojmami „zástanca“/ „aktívny prizerajúci sa“ s cieľom postaviť sa proti súčasným postupom a konaniu podporujúcim sociálne vylúčenie a konkrétnym prípadom sociálneho vylúčenia

Aktivity

Lokálny historický projekt sa začal všeobecným predstavením projektu Kto boli obeť národného socializmu? a jeho vzdelávacích cieľov, ako aj základných historických informácií o druhej svetovej vojne a holokauste v Belgicku pomocou časovej osi. Študenti sa tiež zaoberali desiatimi fázami genocídy (podľa Stanton) ako koncepčným rámcom a absolvovali workshop o „začlenení“ a „vylúčení“. V rámci prípravy na fázu skúmania študenti prvýkrát navštívili Kazerne Dossin. Začali zamyslením sa pri pamätníku v podobe železničného vagóna, ktorý sa nachádza pri vchode do múzea Kazerne Dossin. V Kazerne Dossin sa študenti stretli aj s Reginou Slusznay, ktorá prežila holokaust ako ukrývané dieťa.

Počas štyroch týždňov si študenti vybrali rôzne prípadové štúdie obetí národného socializmu, ktoré skúmali v skupinách po štyroch. Okrem hlavnej výskumnej otázky použili študenti na usporiadanie svojho výskumu do schémy aj špecifické výskumné otázky v závislosti od svojej prípadovej štúdie. Podstatná časť výskumu bola venovaná štúdiu primárnych zdrojov z archívu. Ann-Katrien a Isabelle pripravili niekoľko pracovných listov, ktoré obsahovali usmerňujúce otázky, ktoré mali uľahčiť analýzu zdrojov. Použili sa rôzne typy primárnych zdrojov: napr. obrázky/ fotografie, rodné listy, policajné správy a sobášne listy.

Ďalším krokom v lokálnom historickom projekte bola návšteva Kazerne Dossin s výkladom sprievodcu. Na základe toho

Regina Sluszny rozpráva svoj príbeh študentom školy LAB Gedreven Onderwijs v priestoroch Kazerne Dossin.

mohli študenti prepojiť osobné príbehy zo svojej prípadovej štúdie so širšou históriou Kazerne Dossin a Belgicka počas druhej svetovej vojny.

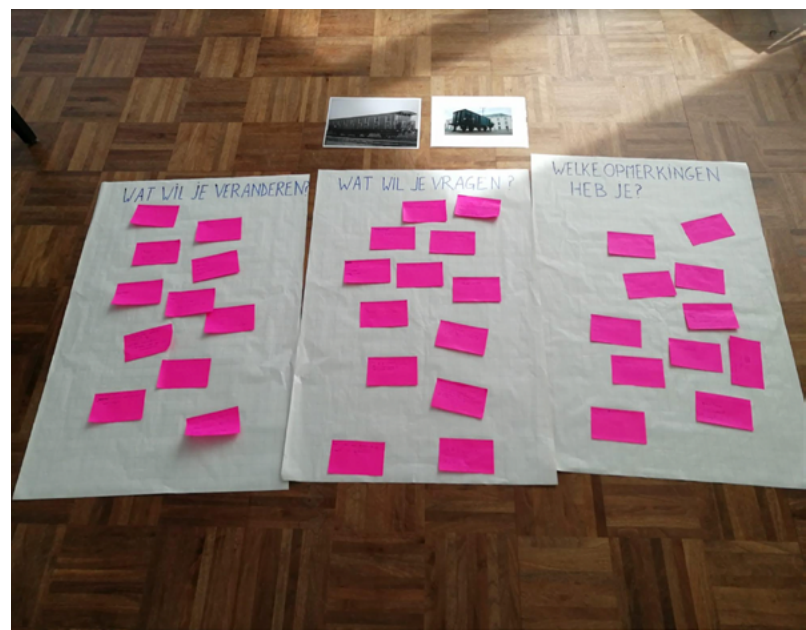
V škole sa študenti tiež zúčastnili na workshope Obyčajní hrdinovia na tému „Ako prekonať efekt prizerajúceho sa?“. To im pomohlo prepojiť svoje lokálne historické projekty so súčasnosťou, pričom sa zamýšľali nad minulosťou a skúmali, ako sa v súčasnej spoločnosti môžete stať prizerajúcou sa osobou a čeliť postupom, ktoré stále umožňujú rasizmus, diskrimináciu a vylúčenie. Posledné dva týždne projektu boli venované spoločnej tvorbe a prezentácii konečného produktu [Oživenie hlasov a zjednotenie](#), ktorým je zbierka všetkých prípadových štúdií a osobných príbehov.

Výzvy

Ann-Katrien a Isabelle zaznamenali niekoľko výziev, s ktorými sa tím počas projektu stretol. Jedno z ponaučení sa týka plánovania času. Zdôrazňujú, že je dôležité mať na prípravu projektu, aktivít a potrebných zdrojov dostatok času. Pokiaľ ide o celkové načasovanie, odporúčajú organizovať projekt ako súčasť týždňa projektov, v rámci ktorého sa odporúča vhodné striedanie aktivít a chvíľ na zamyslenie a emocionálnu analýzu. Ann-Katrien a Isabelle tiež navrhujú, aby mali študenti dostatok príležitostí na to, aby sa počas fázy skúmania mohli odpútať od konkrétnej témy a venovali sa aj všeobecnému historickému kontextu.

Ann-Katrien plánuje na budúci rok opäť pracovať so svojimi študentmi na projekte Kto boli obeť národných socialistov?. V novom kole by chcela mať viac času na to, aby študenti mohli plánovať prezentačné aktivity a predstaviť výstupy miestnej komunite.

Zamyslenie sa v Kazerne Dossin: skúmanie vlakového vozňa.

TÍM BOSNY A HERCEGOVINY

Lokálny historický projekt tímu Bosny a Hercegoviny sa zaoberal deťmi, ženami a ďalšími civilnými obeťami, ktoré boli prenasledované národnosocialistickým režimom a jeho kolaborantmi, príslušníkmi hnutia Ustaša, v ich regióne v juhovýchodnej Európe, ktorý vtedy patrilo pod vtedajší Nezávislý štát Chorvátsko. Pod vedením učiteliek Tatjany Jurić a Branky Ljubojević bolo do tohto mimoškolského projektu vybraných 18 študentov z rôznych tried gymnázia v Banja Luke. Navštívili niekoľko rôznych miest súvisiacich s ich výskumnou otázkou a na základe svojho výskumu vytvorili (putovnú) výstavu. Učitelia sa rozhodli zahrnúť do projektu aj iné disciplíny, a tak doň zapojili aj literatúru, tvorivé písanie a iné formy tvorivého vyjadrovania.

Trvanie projektu: 40 pracovných hodín počas šiestich stretnutí v priebehu troch mesiacov

Ciele vzdelávania

- Vyvolanie empatie s obeťami a zároveň zachovanie ich pamiatky
- Posilnenie povedomia o význame spomienky na tých, čo prežili, na obeť, záchrancov a osloboditeľov
- Zvyšovanie povedomia o hrozbe radikálnych, extrémistických hnutí a totalitných režimov
- Zvyšovanie povedomia o súčasnom antisemitizme, diskriminácii, xenofóbii a iných formách nenávisti
- Podpora dodržiavania ľudských práv
- Podpora zmyslu pre individuálnu zodpovednosť a podpora občianskeho

zmýšľania

- Posilnenie kritického myslenia a intelektuálnej zvedavosti
- Rozvíjanie otvorenej mysle
- Rozvoj zručnosti samostatného učenia, výskumných zručností a schopnosti spolupráce
- Rozvoj analytických a prezentačných zručností

Aktivity

Workshop

Prvý workshop sa konal v škole. Študenti mali k dispozícii pracovný list KWL (KNOW - WANT TO KNOW - LEARNED (VEDIEŤ - CHCIEŤ VEDIEŤ - NAUČIŤ SA)), ktorý ich sprevádzal počas celého projektu. Študentom bolo odporúčané, aby si v každom kroku projektu robili poznámky, v ktorých budú zaznamenávať svoj pokrok. S cieľom vyvodit' tematické súvislosti

Interaktívna časová os v škole

medzi politikou nacistického režimu, druhou svetovou vojnou a politikou hnutia Ustaša počas jeho vlády v Nezavislom štáte Chorvátsko skupina pracovala aj s interaktívnou časovou osou a zdrojmi, ktoré ukazovali viacero uhlov pohľadu. Keďže tím si pri projekte zvolil prístup zahrňajúci viacero disciplín, študenti zahrali ukážku podľa textu knihy New-Age Draculas od Jovana Babića, ktorý ponúkol rôzne pohľady na tú istú udalosť

Návšteva Centra židovskej kultúry „Arie Livne“ v Banja Luke

Historik Zoran Pejašinić študentom predstavil výstavu v kultúrnom centre a židovské dejiny Banja Luky. Podelil sa aj o svoj pohľad na to, ako výstavu chápať a za akých ťažkých okolností bola navrhnutá. Študenti navštívili výstavu s úlohou nájsť jeden historický prameň a osobný príbeh alebo dokument, ktorý na nich urobil najsilnejší dojem, a vysvetliť svoj výber. Študenti si želali dozvedieť sa viac o židovskej histórii prostredníctvom filmov a od svojich učiteľov dostali nejaké tipy na filmy, ktoré si môžu pozrieť doma.

Návšteva základnej školy v Šargovaci a pamätníka v Drakulići

Návšteva bola venovaná spoznávaniu histórie 52 srbských žiakov základnej školy, ktorých v roku 1942 zabili v ich škole príslušníci hnutia Ustaša, ako aj spôsobom, akým sa na nich dodnes spomína. Skupina mala možnosť porozprávať sa s riaditeľom školy o svojich dojmoch z pamätníka, ktorý je súčasťou školy. Táto návšteva bola podporená literárnymi textami súvisiacimi s touto udalosťou a prednáškou historika Vladana Vukliša, ktorý odpovedal na otázky študentov.

Návšteva pamätníka a múzea v Kozare

Skupina navštívila pamätník a múzeum v Kozare, kde nemecká armáda a príslušníci hnutia Ustaša v roku 1942 viedli krutý boj proti príslušníkom partizánskeho odboja a civilistom. Študenti mali možnosť sami sa rozhodnúť, ktorú tému chcú ďalej skúmať, a uskutočniť v rámci nej podrobnejší výskum. Boli rozdelení do piatich menších skupín podľa svojich záujmov: Nezavislý

Študenti v múzeu v Kozare.

štát Chorvátsko a hnutie Ustaša, deti, ženy, odboj a umelecký duch.

V Kozare sa študenti stretli s kurátorom múzea Bojanom Radakovićom, ktorý im povedal viac o bitke pri Kozare a jej civilných obetiach. Potom nasledoval výskum s využitím primárnych zdrojov vrátane fotografií, videí a literárnych textov.

Návšteva pamätného miesta Jasenovac a pamätného parku Donja Gradina

Po prehliadke, ktorú viedol Ivo Pejaković, riaditeľ pamätného miesta Jasenovac (bývalý vyhladzovací tábor pre Židov, Rómov, Srbov a antifašistov), študenti dostali otázky súvisiace s piatimi témami, ktoré si predtým vybrali, aby mohli výstavu preskúmať sami. Všetci sa zišli na hromadnom stretnutí, kde prezentovali svoje výsledky a mali možnosť klásť ďalšie otázky. Navštívili aj Centrum pamiatky Rómov v Uštici a pamätné miesto Donja Gradina, najväčšie popravisťo v Jasenovaci. Na týchto miestach kurátorka Dunja Jakopovićová a učiteľia viedli prechádzku po historických poliach, okolo rôznych pamätných tabúl a pomníkov, ktoré pripomínajú obeť koncentračného tábora.

Vytvorenie výstavy

Na začiatku projektu sa študenti rozhodli, že chcú vytvoriť výstavu. V poslednej fáze projektu zhromaždili všetky svoje informácie a výskum. Následne napísali, namaľovali, vytlačili, upravili a navrhli svoje materiály na vytvorenie panelov na výstavu. Výstava bola otvorená v Kultúrnom centre Banski Dvor v Banja Luke a v galérii Národného zhromaždenia Republiky srbskej. Študenti mali možnosť prezentovať svoje výsledky a viesť rozhovory s ľuďmi z miestnej komunity.

Výzvy

Tím stál pred výzvou sprostredkovať zložitost historických udalostí a činiteľov v prostredí, ktoré stále bojuje s veľmi citlivými otázkami. Zahŕňa to komplikovanú históriu Juhoslávie, Nezávislého štátu Chorvátsko a spoluprácu hnutia Ustaša s nacistickým Nemeckom. Jedným zo spôsobov, ako pristupovať k niektorým z týchto tém, bolo urobiť čiaru od minulosti k súčasnosti. Branka a Tatjana poskytli svojim študentom veľa možností na výskum rôznych pohľadov na historické udalosti. To umožnilo študentom hlbšie pochopiť, že história môže byť premenlivým príbehom, ktorý vždy formuje dnešná spoločnosť. Skúmaním zdrojov, ako sú literárne texty, mohli rozšíriť svoje zameranie a dozvedieť sa, ako jednotlivci využívali umenie na vyjadrenie svojho osobného pohľadu na svetové dejiny.

Fotografia z vernisáže výstavy v Kultúrnom centre Banski dvor v Banja Luke

TÍM DÁNSKA

Lokálny historický projekt študentov z gymnázia vo Vejene bol rozdelený do niekoľkých fáz a krokov v priebehu siedmich dní. Študenti skúmali rôzne charakteristiky minulých a súčasných foriem diskriminácie a vytvorili podcasty o tom, čo sa naučili. Súčasťou projektu bola návšteva lokalít v Esbjergu a Oksbøle v južnom Dánsku, premietanie filmu, prednášky a workshopy s odborníkmi a videohovor s tímom Slovenska. Študentov viedli riaditeľ Lars Amdisen Bossen a učiteľka Mirela Ismaili Redžić.

TRVANIE PROJEKTU: sedem celých dní

CIELE VZDELÁVANIA

Pri vypracovávaní svojho lokálneho historického projektu vychádzal tím Dánska z rámca kompetencií pre demokratickú kultúru. Konkrétne to študentom pomohlo dosiahnuť tieto ciele:

Hodnoty a postoje

- Ctenie si ľudskej dôstojnosti a ľudských práv
- Ctenie si kultúrnej rozmanitosti
- Ctenie si demokracie, spravodlivosti, férovosti, rovnosti a právneho štátu
- Rešpekt
- Otvorenosť voči iným presvedčeniam

Zručnosti

- Analytické a kritické myslenie
- Počúvanie a pozorovanie

Poznanie a kritické pochopenie

- Poznanie a kritické pochopenie toho, ako jednotlivci začleňujú a vylučujú ostatných
- Poznanie a kritické pochopenie sveta, vrátane nielen histórie, ale aj politiky, práva, ľudských práv, kultúry, náboženstva atď.

AKTIVITY

Aktivity v prvý deň pomohli študentom získať základné historické vedomosti o tejto téme a prepojiť ju so súčasnosťou. Boli vyzvaní, aby nakreslili myšlienkové mapy a spravili si prehľad toho, ako vnímajú históriu národného socializmu. Pozreli si film *Náš vodca* z roku 2008, ktorý vychádza zo sociálneho experimentu z roku 1967, ktorého cieľom bolo demonštrovať príťažlivosť fašizmu a ukázať, že k nemu môže dôjsť kedykoľvek a kdekoľvek. Študenti sa zúčastnili aj na dvoch workshopoch. Na jednom s producentom videa tohto projektu Aaronom Petererom diskutovali o význame pamätníkov pri rozprávaní o histórii druhej svetovej vojny. Na druhom s učiteľkou Mirelou, ktorá je bosnianskou utečenkyňou, diskutovali o začlenení a vylúčení v dnešných spoločnostiach na celom svete. Študenti boli vyzvaní, aby napísali a porozprávali o svojich osobných skúsenostiach so začlenením a vylúčením.

Druhý deň tím navštívil mesto Esbjerg. V miestnom múzeu si študenti vypočuli prednášku o dánskom nacizme a v

Skupina na návšteve cintorína v Esbjergu

skupinách pracovali na štúdiu zdrojov týkajúcich sa dánskej nacistickej strany. Navštívili aj cintorín, kde sú blízko seba pochovaní nielen britskí a nemeckí vojaci, ale aj nemeckí utečenci. Cieľom bolo ukázať študentom, aké nezmyselné môžu byť vojna a konflikt. Študenti sa najprv zúčastnili na prehliadke so sprievodcom a potom si lokalitu prezreli samostatne. Na záver napísali úvahy o tom, ako na nich pamätné miesta pôsobili, a o výklade historických udalostí z miestneho uhla pohľadu.

Tretí deň sa študenti zamerali na prepojenie histórie a ideológie národného socializmu so súčasnými prejavmi diskriminácie. Jednou z aktivít bola prednáška odborníka na Auschwitz Petera Schmidta o ideológii národného socializmu a vyhladzovacích táboroch. Nasledovali online videohovory so študentmi z tímu Slovenska, počas ktorých študenti diskutovali o tom, ako sa ideológia prejavila v ich krajinách. Na hromadnom stretnutí sa zamysleli nad tým, čo sa naučili a zažili počas uplynulých dní, a diskutovali o význame a možnostiach boja proti diskriminačným ideológiám a spôsobom myslenia. Jedným z dôležitých bodov ich diskusie bolo, že aj keď majú krajiny odlišnú minulosť, mladí ľudia z rôznych častí Európy nie sú až takí rozdielni a čelia pri vyrovnávaní sa s históriou národného socializmu spoločným výzvam.

Štvrtý deň projektu bol zameraný na návštevu novootvoreného múzea utečencov v meste Oksbøl s názvom Flugt (Útek). Múzeum sa zameriava na utečencov z celého sveta v súčasnom

Dánsku. Hoci títo utečenci prišli v rôznom čase a z rôznych dôvodov, ich situácia vyvoláva podobné a rovnako intenzívne pocity. Múzeum utečencov sa nachádza na mieste bývalého tábora pre nemeckých utečencov, ktorý bol zriadený tesne po druhej svetovej vojne. Študenti absolvovali prehliadku múzea s odbornou pracovníčkou múzea Trine Just Hansen, ktorá im prostredníctvom hry na postavy priblížila historické pozadie tábora. Potom si študenti sami prezreli interaktívne múzeum a oboznámili sa s témami týkajúcimi sa utečencov v súčasnosti. To im pomohlo vzbudiť v sebe empatiu voči ľuďom v núdzi a pochopenie, že podobný osud sa môže prihodiť komukoľvek.

Následne študenti vytvorili podcasty o tom, čo sa naučili. Zamysleli sa nad rôznymi časťami projektov, zvolili si svoje zameranie a použili ho ako tému pre svoje podcasty. Na záver študenti predstavili svoje podcasty žiakom miestnej základnej školy a podelili sa s mladšími žiakmi o to, čo sa dozvedeli. To im pomohlo detailnejšie sa zamyslieť nad tým, čo sa sami počas projektu naučili.

VÝZVY

Zúčastnení študenti už predtým počuli o téme národného socializmu a učili sa o nej, čo znamená, že jednou z výziev bolo navrhnúť projekt zaujímavým spôsobom a pomôcť študentom vidieť „starú“ tému z „nového“ uhla pohľadu. Prístup k učeniu orientovaný na miestne špecifiká a zapojenie rôznych odborníkov pomohli vzbudiť záujem študentov tým, že študenti videli, že to, ako začleňujú a vylučujú ostatných, má skutočný vplyv. Boli motivovaní a dostali konkrétnu zodpovednosť za svoj vlastný proces učenia tým, že mali sprostredkovať to, čo sa naučili, ostatným.

Jednou z výziev, ktorým tím Dánska čelil, bolo zorganizovanie efektívnej komunikácie s iným tímom z projektu. Pred diskusiou dánskych študentov s účastníkmi zo slovenského tímu tu bola obava, ako jazyková bariéra ovplyvní schopnosť študentov viesť hlboké rozhovory. To sa však vyriešilo rozdelením študentov do osobitných „miestností“,

čo im umožnilo pokryť celý rad tém. Okrem diskusie o tom, čo sa naučili počas svojich projektov, sa študenti rozprávali aj o „bežných“ témach, napríklad o tom, ako vyzerajú v ich krajinách bežné dni v škole. Rozprávaním si o svojich životoch s osobných skúsenostiach si študenti z oboch krajín aktívne vytvorili začleňujúce prostredie na vyjadrenie viacerých uhlov pohľadu.

Praktickou výzvou bolo, že projekt bol rozdelený na mnoho malých častí a zahŕňal plánovanie a koordináciu aktivít s rôznymi odborníkmi. Na zvládnutie tejto výzvy sa členovia tímu snažili o flexibilnejší program, aby študentom v určitých časoch uľahčili ich zapojenie.

Virtuálny workshop s producentom videa tohto projektu Aaron Peterer

TÍM SLOVENSKA

Tím Slovenska pracoval pod vedením učiteľov dejepisu z dvoch miest, Mateja Beláčka (Bilingválne gymnázium C. S. Lewisa v Bratislave) a Gabriely Maruščákovej a Viery Žajakovej (Gymnázium Trebišov). Prácu učiteľov a študentov oboch škôl koordinovali Juraj Varga a Tatiana Bírešová. Celkovo sa do projektu dobrovoľne zapojilo 18 študentov z troch rôznych ročníkov, z toho 15 z Bratislavy a 3 z Trebišova. Študenti z oboch miest pracovali na rovnakých úlohách a aktivitách a potom si svoje výsledky porovnali.

Trvanie projektu: 50 hodín počas šiestich týždňov

Ciele vzdelávania

Projekt slovenského tímu bol zameraný na históriu židovských komunít na Slovensku počas holokaustu, čo bol ústredný tematický prvok, ktorý spájal obe školy zapojené do projektu. Tímy vychádzali z rámca kompetencií pre demokratickú kultúru a pracovali na niekoľkých rôznych cieľoch:

Poznanie a kritické porozumenie

- Poznatky o dejinách židovskej spoločnosti
- Poznatky o obetiach národných socialistov spolu s pochopením rôznych interpretácií a koncepcií pozície obetí
- Pochopenie procesu vylúčenia zo spoločnosti

Zručnosti

- Kritické myslenie vrátane analýzy zdrojov a kritickej interpretácie
- Preberanie iniciatívy a samostatné rozhodovanie o aktivitách v rámci projektu vedeného študentom
- Formulovanie a kladenie otázok o minulosti

Hodnoty a postoje

- Nezávislosť pri realizácii projektov
- Učenie sa z chýb
- Sebareflexia (uvažovanie nad sebou samým) prostredníctvom prepojenia novozískaných poznatkov o historických súvislostiach so súčasnou spoločnosťou

Aktivity

Projekt bol navrhnutý tak, aby študenti mohli pracovať samostatne a sami si riadiť svoj proces učenia. Študenti boli povzbudzovaní najmä k tomu, aby uskutočnili výskum na témy, ktoré ich zaujímajú, a aby vytvorili svoje projekty vo forme, ktorá by podľa nich bola vhodná na prezentovanie. Obzvlášť dôležité pre rozdelenie rolí a úloh v rámci projektu boli dve väčšie stretnutia tímu na začiatku každého mesiaca. Okrem toho sa každé dva týždne organizovali stretnutia s učiteľmi v Trebišove, na ktorých sa vymieňali informácie, diskutovalo sa o výskume študentov a všeobecne sa hovorilo o priebehu projektu. Študenti tak mali priestor na zamyslenie a dostávali k svojej práci pravidelnú spätnú väzbu.

Študenti si čítajú a robia výskum

Projekt sa začal zmiešaným úvodným podujatím v Bratislave, na ktorom sa zúčastnili všetci zapojení študenti, aby sa navzájom zoznámili. Matej a Tatiana boli so študentmi v Bratislave a Juraj bol s Gabrielou a Vierou a ich študentmi v Trebišove.

V Bratislave študenti pracujúci s Matejom navštívili Múzeum židovskej kultúry a od historičky Michaly Lónčíkovej sa dozvedeli viac o histórii židovskej komunity na Slovensku. Navštívili aj Pamätník holokaustu taktiež v Bratislave. Študenti spoločne pracovali na vytvorení [digitálnej mapy](#), ktorá obsahovala informácie o histórii židovskej komunity na Slovensku v období národného socializmu. Taktiež urobili fotografie významných miest súvisiacich so životom Židov v Bratislave a doplnili ich do mapy spolu s informáciami, ktoré našli v knižniciach a archívoch.

Študenti pracovali v troch skupinách: prvá vytvorila videá, ktoré predstavili históriu židovskej komunity v Bratislave vrátane synagógy. Druhá vytvorila príspevky opisujúce miesta a lokality spojené s prenasledovaním v rokoch 1938 až 1945 vrátane sídla gestapa, budovy využívanej židovskou odbojovou organizáciou „Pracovná skupina“ a miest, kde boli obeť zhromažďované na deportáciu. Tretia vytvorila príspevky o Pamätníku holokaustu a tabuliach stolpersteine (kameňoch zmiznutých) vrátane informácií o ľuďoch, ktorých nám jednotlivé tabule stolpersteine pripomínajú.

Študenti, ktorí pracovali s Gabrielou a Vierou v Trebišove, navštívili miestne múzeum a diskutovali s historikmi múzea Dominikom Ferenčíkom a Nikolou Radovou o možných prameňoch, ktoré by mohli použiť. Navštívili aj Štátnu vedeckú knižnicu a Štátny oblastný archív v Košiciach. Táto skupina študentov vytvorila dlhšie video o skúsenostiach slovenských Židov počas holokaustu, ako aj o histórii starej synagógy, ktorá bola v povojnovom období zbúraná.

Na konci projektu skupiny predstavili projekty svojim školám na zmiešanom podujatí a odprezentovali to, čo sa počas uplynulých týždňov naučili. Študenti z Bratislavy mohli svoje výsledky prezentovať aj online prostredníctvom digitálnej mapy, ktorú vytvorili. Trebišovskí študenti mali v miestnom knihkupectve a kultúrnom stredisku Šum prezentáciu pre verejnosť, po ktorej nasledovala diskusia.

Výzvy

Since two schools from two cities were
Keďže do projektu boli zapojené dve školy z dvoch miest, najväčšou výzvou pre slovenský tím bola koordinácia oboch skupín študentov. Situáciu komplikovala skutočnosť, že študenti pochádzali z rôznych ročníkov a tried. Vzhľadom na existujúce obmedzenia kvôli učebným osnovám a školským rozvrhom bolo často ťažké zorganizovať návštevy múzeí a pamätníkov, ktoré mohli trvať niekoľko hodín. Ďalší čas si vyžiadala aj samostatná práca a samostatný výskum v rámci projektu.

Jedným zo spôsobov zvládnutia tejto výzvy bolo zavedenie väčšej flexibility do schémy projektu. Študenti sa mohli do projektu prihlásiť dobrovoľne. Tí, ktorí museli absolvovať aj povinné skúšky, mali tiež možnosť využiť projekt ako alternatívnu formu hodnotenia. Vzhľadom na záujem študentov o vzdelávanie orientované na miestne špecifiká plánuje Matej (Bratislava) po tomto prvom pilotnom cykle realizovať tento projekt ako voliteľný predmet pre študentov vyšších ročníkov. Gabriela (Trebišov) plánuje využiť prístup z projektov miestnej histórie u študentov v rámci seminára o dejinách 20. storočia a začleniť výstupy tohto projektu do nového nadnárodného projektu s kolegami a učiteľmi z Maďarska.

Študenti prezentujú svoje skúsenosti z výskumu a vzdelávania

TÍM ŠPANIELSKA

V rámci lokálneho historického projektu španielsky tím vychádzal z tematického prepojenia medzi dejinami nacistického Nemecka, dejinami frankistického Španielska a Všeobecnou deklaráciou ľudských práv (VDLP). Ich projekt bol zameraný na ľudské práva v prepojení minulosti a súčasnosti: výskum o diskriminácii a porušovaní ľudských práv v minulosti bol pre študentov východiskom pre úvahy o diskriminácii, sociálnom vylúčení a porušovaní práv v súčasnosti. Študenti zo Santo Tomas Lizeoa pod vedením učiteľov Harri Beobide a Amaie Lamikiza Jauregionda navštívili pamätníky v parku Aiete v Donostii-San Sebastián v Baskicku a vytvorili aj výstavu pre miestnu knižnicu.

TRVANIE PROJEKTU: štyri dni vrátane prezentácie výstavy

CIELE VZDELÁVANIA

Študenti boli na základe rámca kompetencií pre demokratickú kultúru vedení k dosiahnutiu nasledujúcich cieľov:

Poznanie a kritické pochopenie

- Získanie vedomostí o historických súvislostiach
- Získavanie vedomostí o ľudských právach

Zručnosti

- CKritické myslenie vrátane analýzy zdrojov a kritickej interpretácie
- Vnímanie problémov z rôznych uhlov pohľadu

- Empatia
- Vypracovanie nástrojov na predchádzanie situáciám vylúčenia a diskriminačným situáciám
- Kreativita

Postoje a hodnoty

- Občianske zmýšľanie
- Rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, ľudských práv, rovnosti a rozmanitosti

AKTIVITY

Tím Španielska použil ako východiskový bod pre svoj lokálny historický projekt Všeobecnú deklaráciu ľudských práv. Tematicky sa tím zamerlal na vzájomne prepojené dejiny nacistického Nemecka a frankistického Španielska vrátane toho, ako skúsenosti s týmito režimami formovali následné globálne diskurzy o ľudských právach. Pri diskusii o pojmoch ľudskej práva a ľudskej dôstojnosti sa študenti zamýšľali nad potrebou obhajovať tieto hodnoty v demokratickej a inkluzívnej spoločnosti.

Lokálny historický projekt španielskeho tímu bol rozdelený do štyroch hlavných krokov počas štyroch dní.

Návšteva historického miesta

Študenti navštívili park Aiete, kde si prezreli pamätníky pripomínajúce obeť Francovej diktatúry, obeť holokaustu a Všeobecnú deklaráciu ľudských práv. Dostali otázky na zamyslenie týkajúce sa významu

Spoločná práca študentov

každého pamätníka a vzájomnej súvislosti týchto troch pamätníkov. V triede potom spoločne pracovali na výskume rôznych diskriminovaných skupín a významných udalostí a zákonov, ktoré mali vplyv na tieto komunity. Na základe toho vytvorili časové osi, prostredníctvom ktorých poukázali na súvislosti medzi diskrimináciou, vylúčením a dehumanizáciou skupín vytláčaných na okraj spoločnosti v nacistickom Nemecku; španielskymi politickými väzňami, ktorí boli počas nacistického režimu deportovaní do koncentračných táborov; a ďalšími skupinami prenasledovanými a utláčanými počas Francovej diktatúry.

Pochopenie dynamiky vzťahu „my a oni“

Študenti sa zúčastnili na rôznych aktivitách, ktorých cieľom bolo analyzovať to, ako sa vytvára dynamika vzťahu „my a oni“, a premýšľať o tom. To im pomohlo nájsť súvislosti medzi minulými a súčasnými formami diskriminácie. Súčasťou týchto aktivít bolo aj skúmanie fotografií s cieľom identifikovať vlastné predsudky, čím sa otvorila širšia diskusia o tom, ako dochádza k vytváraniu stereotypov a predsudkov v

každodennom živote. V rámci tejto témy študenti pracovali s rámcom „Pyramída nenávisti“, z ktorého sa dozvedeli o rôznych formách násillia založeného na nenávisti.

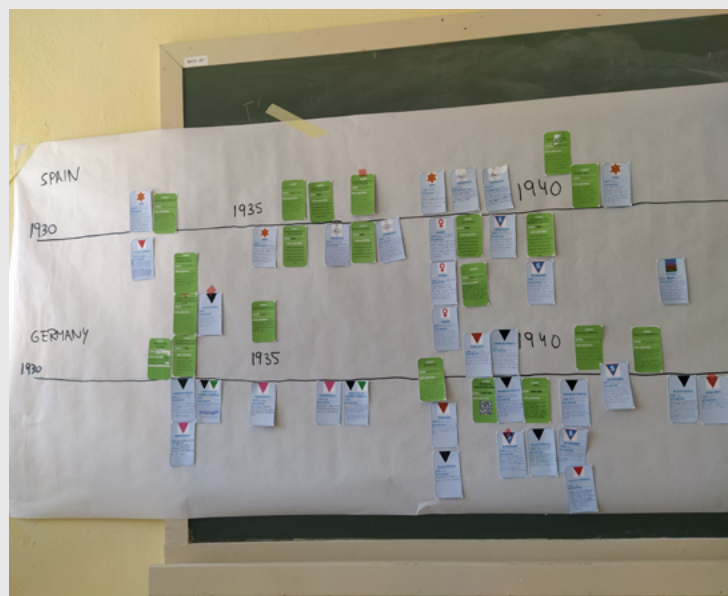
Uplatňovanie vedomostí

Študenti vyhľadávali v rôznych typoch médií, ktoré používajú v každodennom živote, postupy vytvárania „inakosti“ a dynamiku vzťahu „my a oni“. Medzi tieto médiá patrili okrem iného platformy sociálnych médií, aplikácie, hry a hudba. Analýzou diskriminačných myšlienok v týchto zdrojoch si uvedomili, ako sa diskriminácia prejavuje v ich vlastnom prostredí. Následne si študenti začali vyberať témy svojich príspevkov na svoju vlastnú výstavu a premýšľali o tom, ktoré aspekty témy ľudských práv, ľudskej dôstojnosti a rešpektu chcú svojmu publiku sprostredkovať.

Vytvorenie výstavy

Záverečnou fázou lokálneho historického projektu bolo vytvorenie výstavy, ktorá bola vystavená počas dvoch týždňov vo verejnej knižnici. Výstava pozostávala z panelov, na ktorých študenti predstavili súčasné diskriminačné myšlienky, ktoré našli na sociálnych sieťach a ktoré sa týkali rôznych skupín obetí, ktorými sa zaoberali v rámci dejín národného socializmu. Študenti pripojili aj vlastné návrhy na boj proti týmto myšlienkam. Zúčastnení študenti predstavili projekt ostatným študentom. Okrem toho vytvorili videá v službe TikTok a tak sa podelili o to, čo sa naučili počas projektu, v audiovizuálnej podobe.

Časová os vytvorená študentmi

VÝZVY

Výzvou, ktorej čelil španielsky tím, bolo nájsť rovnováhu medzi činnosťou študentov a vedením učiteľov. Konkrétne bolo dôležité zabezpečiť, aby študenti mali dostatočný priestor na samostatné skúmanie témy a vecí podľa vlastného záujmu, a zároveň im poskytnúť rámec, ktorý by im pomohol pri realizácii projektu. Riešením bolo, že každý študent mal k dispozícii portfólio s aktivitami, ktoré mal vykonať, ako aj dokument s odkazmi na online zdroje a podporné materiály. Takto si študenti mohli vybrať aktivity a nájsť si viac informácií podľa svojich potrieb a záujmov. Študenti mali tiež možnosť napísať svoje postrehy a otázky na lístočky a nalepiť ich na vytvorenú časovú os. To im pomohlo samostatne si vytvárať súvislosti medzi témami a riadiť si vlastný proces učenia.

Študenti prezentujú svoju výstavu v miestnej verejnej knižnici

Študenti prezentujú svoju výstavu v miestnej verejnej knižnici

KTO BOLI OBEŤE NÁRODNÝCH SOCIALISTOV?

Môže byť náročné rozhodnúť sa, na čo sa zamerať, a zhromaždiť potrebné informácie pre váš lokálny historický projekt. Aby sme vám to uľahčili, vytvorili sme sériu informačných listov o rôznych skupinách obetí, aby ste si mohli vybrať, kde začať.

Keď si vyberiete cieľovú skupinu, na ktorú sa chcete zamerať, zistíte, že informácie na liste sú rozdelené do troch častí: pred, počas a po. Na konci každého informačného listu nájdete niekoľko otázok na diskusiu, ktoré vám pomôžu začať uvažovať o skúsenostiach danej skupiny, a niekoľko materiálov, ako sú svedectvá, archívy, knihy a filmy, ktoré môžu byť počas vášho výskumu užitočné.

Všimnite si však, že niektoré slová sú podčiarknuté rôznymi farbami. Čo to znamená? Predpokladajme, že kliknete na slová podčiarknuté zelenou farbou. V takom prípade budete presmerovaní na ďalší informačný list, ktorý poskytuje základné informácie o inej cieľovej skupine, ktorá sa môže prelínať s tou, na ktorej pracujete. Takto môžete vidieť, ako sa ich skúsenosti skupín prelínajú v minulosti a v súčasnosti.

Ak kliknete na slová podčiarknuté fialovou farbou, budete presmerovaní na slovník pojmov, kde nájdete stručné vysvetlenie, čo daný pojem znamená. A slová podčiarknuté modrou farbou sú miesta, ktoré režim národného socializmu používal na svoje represie, teda opatrenia na potlačenie odporu, napríklad koncentračné a vyhladzovacie tábory alebo getá. Ak na ne kliknete, budete presmerovaní na mapu, aby ste videli, kde sa nachádzali. Skôr ako prejdete k informačným listom, prosíme vás, aby ste mali na pamäti niekoľko vecí:

Informačné listy považujte za východiskový bod vášho vzdelávacieho procesu. Neodpovedajú na všetky vaše otázky, ale slúžia ako inšpirácia, na čo sa zamerať pri

výskume, akú skupinu obetí študovať a kde začať.

Nemusíte si prečítať všetky, ale vyberte si tie, ktoré zodpovedajú vášmu záujmu a rozsahu vášho projektu. Samozrejme, predpokladajme, že sa chcete dozvedieť viac aj o iných skupinách obetí. V takom prípade si môžete prejsť tie, ktoré vás zaujímajú.

Niektoré z informačných listov poskytujú deprimujúce informácie o tom, akým spôsobom boli tieto skupiny prenasledované a trestané. Je normálne, že tieto témy vyvolávajú emócie, a ak to tak bude, môžete pri riešení týchto ťažkých tém požiadať svojho učiteľa, aby vám to pomohol zvládnuť.

Uvidíte, že niektoré pojmy uvedené v informačných listoch používajú páchatelia, národní socialisti. Upozorňujeme na to; prečítajte si podrobnú definíciu v slovníku pojmov a nepoužívajte tieto pojmy mimo triedy bez uvedenia do súvislostí, pretože tieto pojmy podporujú pretrvávajúce diskriminácie a prenasledovania, ktorým tieto skupiny obetí čelili počas nacistického režimu.

Na konci informačných listov nájdete aj ďalšie materiály, ktoré si môžete preštudovať. Najprv nájdete časovú os udalostí, aby ste si uvedomili, ako sa v priebehu času vyvíjalo zameranie proti týmto skupinám a ich prenasledovanie a vývoj národného socializmu. Za časovou osou nasledujú mapa a slovník pojmov. A nájdete tu aj niekoľko príkladov, ako viesť rozhovory s odborníkmi a pamätníkmi a ako kriticky hodnotiť dobové fotografie, ak by ste počas svojho projektu chceli vykonávať tieto činnosti. Na konci nájdete dlhý zoznam zdrojov, ktoré môžete použiť na získanie ďalších informácií o rôznych prenasledovaných skupinách.

DEJINY NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

VZNIK NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

V roku 1919 založili v Mníchove Karl Harrer a Anton Drexler extrémistickú pravicovú Nemeckú robotnícku stranu. V tom istom roku vstúpil do strany Adolf Hitler. Následne bola premenovaná v roku 1920 na Národnosocialistickú nemeckú robotnícku stranu – Nacistickú stranu. Hitlerov tréning agitátora a hovorca strany bol dôležitým faktorom, ktorý mu umožnil rýchlo sa dostať k moci a stať sa novým vodcom strany (Führerom), v roku 1921.

Členovia *Sturmabteilung* (SA) pochodujú v Braunschweigu v roku 1932. Zdroj: Bundesarchiv, Bild 102-13377 / CC-BY-SA 3.0

Na rozdiel od ostatných nemeckých politických strán tohto obdobia nemala nacistická strana žiadnu špecifickú cieľovú skupinu a zameriavala sa na témy presahujúce triedne alebo náboženské hranice. Všeobecné politické smerovanie strany bolo pravicovo-extrémistické: okrem iného bola strana aj rasistická, antisemitská, antidemokratická, antikomunistická, imperialistická a militaristická. Strana však tieto postoje kombinovala s časťami socialistického programu. Urobila to tak, že sa označila za národnú a socialistickú a do svojho programu zahrnula body spojené so socializmom — napríklad výzvu na spravodlivé mzdy. Verejný obraz strany sa formoval na základe rétoriky násilia, ktorá išla ruka v ruku s prejavmi fyzickej sily a hrozbami. Napríklad nacistickí vojaci úderného oddielu Sturmabteilung pôsobili na verejných podujatiach strany ako civilná ochrana, používali násilie proti politickým odporcom a pochodovali ulicami v záujme demonštrácie sily.

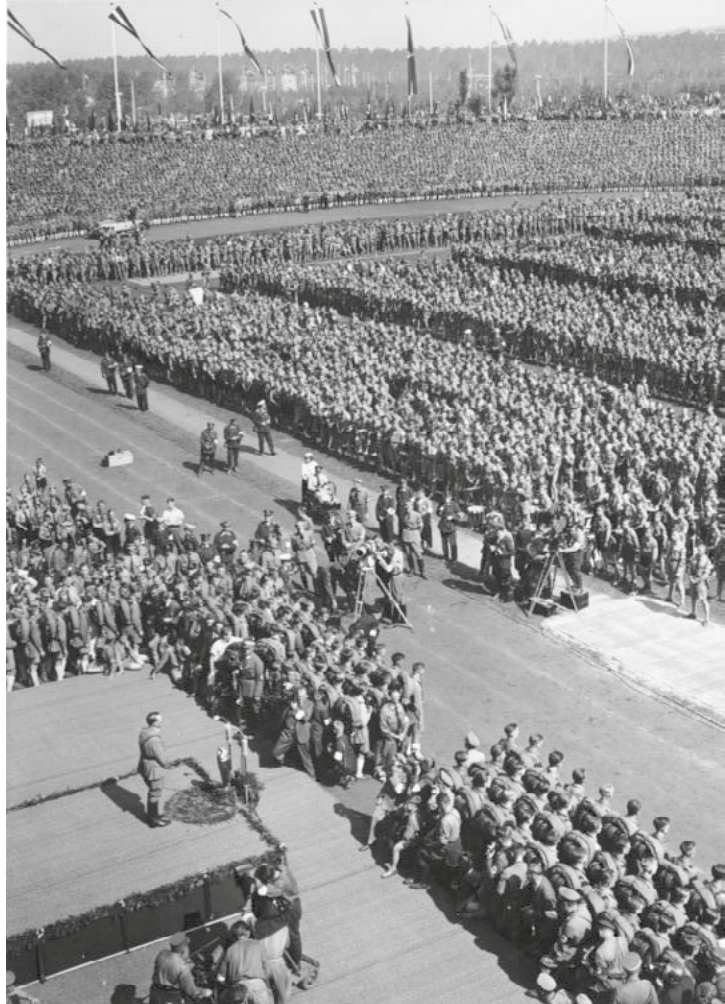
V roku 1923 sa Weimarská Republika dostala do krízy. Keďže Nemecko si neplnilo svoje záväzky týkajúce sa platenia reparácií (nahradenia škôd spôsobených víťazným štátom) z prvej svetovej vojny, francúzske a belgické vojská obsadili Porúrie, čo podnietilo v Nemecku nacionalistické odbjové hnutie. Hitler a jeho stúpenci sa pokúsili využiť nestabilnú situáciu a 8. a 9.

novembra 1923 uskutočniť štátny prevrat – takzvaný „pivný puč“. Pokus o prevrat potlačila nasledujúci deň bavorská štátna polícia. Hitler bol súdený za vlastizradu, ale dostal mierny trest – päť rokov väzenia, z ktorého si odsedel deväť mesiacov. Hitler bol súdený za vlastizradu, ale dostal mierny trest – päť rokov väzenia, z ktorého si odsedel deväť mesiacov. Vo väzení napísal prvú časť knihy *Mein Kampf*, v ktorej opísal rôzne ideologické vplyvy včlenené do jeho politickej agendy. Po pokuse o prevrat bola nacistická strana oficiálne zakázaná. Po prepustení z väzenia však Hitler sľúbil, že bude dodržiavať zásady právneho štátu, čo umožnilo v roku 1925 obnovenie strany. Týmto krokom vznikla ako stranícka divízia nová polovojská jednotka *Schutzstaffel* alebo SS.

V nasledujúcich rokoch zostala nacistická strana bezvýznamná, hoci naďalej vyjadrovala svoje politické požiadavky a pokúšala sa rozširovať svoje pôsobenie na celoštátnej úrovni. Začiatok Veľkej hospodárskej krízy v roku 1929 – hospodárskej krízy, ktorá viedla k masovej nezamestnanosti, masovej chudobe a nárastu sociálneho napätia – národným socialistom nahral do karát. Tým, že v nestabilnej politickej atmosfére oslovili široké spektrum voličov, našli širokú podporu u celého obyvateľstva. V júli 1932 sa nacistická strana stala zvolenou stranou s najväčším počtom kresiel v národnom parlamente. Jej obrovský úspech vo voľbách viedol k rozhodnutiu ríšskeho prezidenta Paula von Hindenburga a jeho spolupracovníkov vymenovať 30. januára 1933 Adolfa Hitlera za ríšskeho kancelára.

ZAVEDENIE DIKTATÚRY

V mesiacoch nasledujúcich po prevzatí moci začali národní socialisti proces, ktorý nazvali *Gleichschaltung* (synchronizácia alebo koordinácia). Išlo o zrušenie základných občianskych slobôd, brutálne potlačanie politických odporcov a zničenie demokratických inštitúcií. Cieľom bolo nahradiť predchádzajúce pluralitné sociálne a politické systémy (v ktorých existuje viacero politických strán a názorov)

Zjazd nastickej strany v Norimbergu. 1934. Zdroj: Bundesarchiv, Bild 183-2004-0312-504 / CC-BY-SA 3.0

spoločnosťou a vládou, ktoré boli jednotne orientované na národnosocialistickú ideológiu, ktorá sa stala základom pre radikálne štátne násilie.

Národní socialisti prijali rôzne zákony s cieľom zrušiť demokraciu a zaviesť v Nemecku diktatúru. Po požari v parlamente 27. februára 1933, ktorý nacisti pripísali komunistom, režim zaviedol dekrét, ktorý mu umožňoval uväzniť odporcov na neurčito, potlačiť publikácie kritické voči nastickej strane a pozastaviť základné občianske slobody, ako je sloboda prejavu, tlače a zhromažďovania. [Splnomocňujúcim zákonom](#) z 23. marca 1933 získali národní socialisti právo prijímať zákony bez súhlasu parlamentu alebo spolupodpisu prezidenta. Tým sa fakticky zrušil parlament a rozdelenie moci medzi inštitúciami.

V nasledujúcich mesiacoch boli ministri a zástupcovia krajských parlamentov v celom Nemecku, ktorí boli kritickí voči režimu, nahradení lojálnymi národnými

socialistami. Ostatné politické strany boli zakázané, čím sa nacistická strana stala jedinou legitímnou politickou stranou v Nemecku a Nemecko sa zmenilo na totalitný štát jednej strany. V roku 1934, po smrti prezidenta Paul von Hindenburga, sa titul kancelára spojil s titulom Führera, čím sa Hitler stal diktátorom Nemecka.

V marci 1933 nacistická strana vytvorila prvé [koncentračné tábory](#) so zámerom uväzniť svojich politických odporcov a upevniť svoju kontrolu. V roku 1934 Hitler poveril SS, aby mala koncentračné tábory pod ústredným vedením. Odvtedy všetky koncentračné tábory v Nemecku (a po vypuknutí vojny aj na Nemcami okupovaných územiach) spravovala výlučne [SS](#). Spočiatku boli väznení väčšinou [politickí odporcovia](#), ale

Po tzv. novembrovom pogrome, známom aj ako Kristallnacht. 10. novembra 1938. FOTO: Mike Licht prostredníctvom Flickr CC BY SA 2.0

časom národní socialisti väznili vo veľkom rozsahu aj ďalšie prenasledované skupiny, ako napríklad [Židov](#), [osoby LGTBQIA+](#) a [Jehovových svedkov](#).

Jedným zo základných cieľov národnosocialistickej diktatúry bolo dostať všetky oblasti života ľudí pod kontrolu a premeniť nemeckú spoločnosť na Volksgemeinschaft (ľudové spoločenstvo). Malo ísť o prísne hierarchické spoločenstvo, ktoré sa už nebude riadiť triednymi, profesijnými, majetkovými alebo vzdelanostnými rozdielmi. Zájmy jednotlivca mali byť podriadené záujmom národného spoločenstva [Volksgemeinschaft](#) (ľudové spoločenstvo). Malo ísť o prísne hierarchické spoločenstvo, ktoré sa už nebude riadiť triednymi, profesijnými, majetkovými alebo vzdelanostnými rozdielmi. Zájmy jednotlivca mali byť podriadené záujmom národného spoločenstva [Volksgemeinschaft](#). V praxi

Lavice obžalovaných na Norimberskom procese. 1945. Zdroj: National Archives (HD-SN-99-02955 - DOD/NARA Public Domain 1.0)

to znamenalo predovšetkým neochvejnú lojalitu voči Führerovi a podporu sociálnych a politických cieľov nacistického režimu. Konceptia spoločenstva [Volksgemeinschaft](#) sa stala v nemeckej spoločnosti všadeprítomnou a prejavila sa vo vytváraní masových organizácií. Napríklad mládežnícka organizácia Hitlerjugend (Hitlerova mládež) a jej ženská odnož, Liga nemeckých dievčat, sa starali o to, aby sa mladí ľudia dôsledne vzdelávali podľa ideálov národného socializmu.

Jednou zo základných podmienok začlenenia do spoločenstva [Volksgemeinschaft](#) bola príslušnosť k „árijskej rase“, čo bol termín, ktorým nacisti označovali Nemcov ako „nadradenú“ skupinu obyvateľstva. Hoci bola definícia tejto rasy nejasná, bolo jasné, že táto kategória vylučovala [Židov](#) a iné skupiny, ktoré nacisti považovali za rasovo „menejcenné“. Režim vo

všeobecne vylučoval z idey spoločenstva [Volksgemeinschaft](#) tých, ktorí sa stavali proti národnému socializmu, a ľudí, ktorých považoval za nespôsobilých byť súčasťou národného spoločenstva, a to bez ohľadu na ich rasovú príslušnosť. Patrili medzi nich politickí odporcovia, ako napríklad [komunisti](#), sociálni demokrati, odbojári a ľudia považovaní za „kriminálnikov“ alebo „asociálov“.

PRENASLEDOVANIE OBETÍ

Kým boli národní socialisti pri moci, prijímali zákony a uplatňovali politiku prenasledovania ľudí, ktorí nevyhovovali ich predstave o spoločenstve [Volksgemeinschaft](#). Od roku 1933 začali byť ľudia, ktorých nacisti považovali za „neárijských“, ako napríklad Židia, Afro-nemci,

Rómovia a Sinti, formálne vylučovaní z rôznych profesijných oblastí, napríklad zo štátnej služby. Zároveň sa začal útok na hospodársku základňu židovského života v Nemecku bojkotom židovských obchodov. V júli toho istého roku strana prijala Zákon o prevencii pred dedične chorým potomstvom, ktorý znamenal začiatok [nútených sterilizácií ľudí s duševnými chorobami a funkčným postihnutím](#) – čo bolo kľúčovým prvkom nacistickej eugeniky, ktorá položila základy programu „eutanázie“ režimu.

[Norimberské rasové zákony](#) z roku 1935 zakazovali manželstvá a pohlavný styk medzi ľuďmi, ktorých nacisti považovali za „árijských“, a tými, ktorých považovali za „neárijských“, a obmedzovali občianstvo na osoby, ktoré podľa nich mali „árijskú“ alebo „árijskom príbuznú“ krv. Hoci boli tieto zákony namierené najmä proti [Židom](#), rozšírili sa aj na ďalšie osoby považované za rasových nepriateľov spoločenstva [Volksgemeinschaft](#), vrátane [Rómov](#), [Sintov](#) a [Afro-nemcov](#).

V tom istom roku režim posilnil diskrimináciu osôb [LGBTQIA+](#) posilnením [Paragrafu 175](#) nemeckého trestného zákona, ktorý rozšíril existujúce tresty za homosexualitu. K ďalšiemu výraznému vystupňovaniu prenasledovania došlo počas [pogromu z 9. na 10. novembra 1938](#). Nacistické polovojenské jednotky po celom Nemecku poškodili alebo zničili židovské podniky a synagógy a desaťtisíce židovských mužov bolo zatknutých a deportovaných do koncentračných táborov. Vláda po pogrome zintenzívnila administratívne stratégie na presadenie emigrácie Židov.

Medzitým sa zahraničná politika národných socialistov v snahe rozšíriť Nemeckú ríšu stávala čoraz agresívnejšou. V marci 1938 bolo anektované (násilne pripojené) k Ríši s podporou veľkej časti rakúskeho obyvateľstva Rakúsko. V septembri toho roku Nemecko anektovalo Sudety v Československu v súlade s dohodou podpísanou Nemeckom, Veľkou Britániou, Francúzskom a Talianskom. Napriek Hitlerovmu vyhláseniu, že toto bude jeho posledná územná požiadavka, nacistické Nemecko v marci 1939 napadlo

zvyšné územia Československa a prevzalo kontrolu nad klajpédskou oblasťou v Litve. 1. septembra 1939 Nemecko napadlo Poľsko, čím sa začala druhá svetová vojna. V rokoch 1940 a 1941 Nemecko napadlo a okupovalo väčšinu kontinentálnej Európy.

DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA A PÁD NACISTICKÉHO NEMECKA

Vypuknutie vojny vytvorilo podmienky pre ďalšiu radikalizáciu prenasledovania. Nacistický režim napríklad zaviedol [Aktion T4 \(Program T-4 – the killing of people with mental illnesses\)](#) – zabíjanie ľudí s duševnými chorobami alebo funkčným postihnutím, čo bol prvý prípad systematického vyvražďovania prostredníctvom plynových komôr v Nemecku. V okupovanej východnej Európe vytvorili národní socialisti [getá](#) na segregáciu [Židov](#) od ostatného obyvateľstva. Invázia nacistického Nemecka do [Sovietskeho zväzu](#) v júni 1941 rozšírila geografický rozsah vojny a sovietski civilisti a [vojnoví zajatci](#) boli zabíjaní vo veľkom rozsahu. Veľké množstvo civilistov, najmä Židov, zavraždili polovojenské oddiely známe ako Einsatzgruppen. Hoci svoje obete predovšetkým strieľali, používali aj plynové dodávky.

Počas vojny zriadili národní socialisti ďalšie koncentračné a [vyhladzovacie tábory](#) rpo celej Nemeckom okupovanej Európe. Režim deportoval prenasledovaných ľudí do týchto táborov, kde ich okamžite zavraždili alebo [prinútili pracovať](#). Tŕlé podmienky v táboroch spôsobili, že státisíce obetí zomreli na choroby, hlad alebo zimu. V decembri 1941 nacisti zriadili prvé miesto masového vyhladzovania v Chełmne v Nemcami anektovanej časti Poľska. Po rokovaniach, ktoré dostali formálnu podobu na [konferencii vo Wannsee](#) v januári 1942, režim systematicky pracoval na realizácii takzvaného [„konečného riešenia židovskej otázky“](#) otázky“, ktoré zahŕňalo masové deportácie Židov do

Nemeckom okupovaného Poľska s cieľom

zavraždiť ich. V júni 1942 nacisti začali s masovým vyhladzovaním Židov v hlavnom tábore [Auschwitz-Birkenau](#) (v dedine Brezinka neďaleko mestečka Osvienčim). V marci 1943 tam začali prevážať [Rómov a Sintov](#) s cieľom systematicky ich zabíjať. Používanie plynu ako metódy zabíjania tento proces vyhladzovania urýchlilo: napríklad v Auschwitzi nacisti používali väčšie [plynové komory](#) aby mohli zabiť niekoľko tisícok ľudí denne, pričom ich telá spaľovali v špeciálne vybudovaných [krematóriách](#).

Zlomovými bodmi vojny boli porážka Nemecka v Bitke pri Stalingrade vo februári 1943 a rozsiahla invázia spojeneckých vojsk do Normandie 6. júna 1944 ([Deň D](#)). Keďže pozícia Nemecka slabla, národní socialisti presúvali väzňov z koncentračných táborov na iné miesta prostredníctvom „[pochodov smrti](#)“, pri ktorých zomierali tisíce ľudí. Spojenecké sily pri svojom postupe oslobodzovali nacistické koncentračné tábory v celej Európe. Hitler 30. apríla 1945 spáchal samovraždu a 8. mája 1945 nacistické Nemecko bezpodmienečne kapitulovalo, čím sa vojna v Európe skončila.

Od novembra 1945 do apríla 1949 sa konala séria súdnych procesov vrátane [Norimberského procesu](#) a [Dachauských procesov](#). In Nuremberg, the Allies held the

InterV Norimbergu Spojenci usporiadali medzinárodný vojenský tribunál, ktorý súdil 22 hlavných nemeckých vojnových zločincov. Nasledovali procesy s Nemcami a ich kolaborantmi za masové zverstvá a iné vojnové zločiny, ktoré viedli jednotlivo štyria víťazi. Tieto procesy boli často kritizované, pretože niektorí obžalovaní boli oslobodení alebo – v prípade tých, ktorí dostali dlhé tresty odňatia slobody alebo tresty smrti – neskôr dostali nižšie tresty alebo boli prepustení.

Okrem toho väčšina páchatel'ov národnosocialistického režimu nebola vôbec súdená. Od roku 1945 sa v Nemecku a ďalších krajinách Európy konali súdne konania – v niektorých prípadoch aj mnoho rokov po skončení druhej svetovej vojny. Tieto procesy dodnes vyvolávajú diskusiu o tom, ako stíhať zločiny spáchané počas holokaustu a ako sa s nimi vysporiadavať.

KTO SÚ OBETE?

Dnešné chápanie toho, kto je obeťou, je spojené s pojmom obetí vytvoreným a obhajovaným v rámci [práva v oblasti ľudských práv a opatrení spravodlivosti v prechodnom období](#). Koncept pozície obete však nie je úplne pevne daný a žiada si zamýšľanie sa nad tým, koho sme označili ako obeť.

1. Obete sú nejednoznačné postavy, pretože ich [konanie](#) has been considered passive. When thinsa považuje za pasívne. Keď premýšľame o obetiach, považujeme ich za nešťastníkov, ktorí sa ocitli v nesprávnom čase na nesprávnom mieste. V tomto kontexte sa z nich stávajú univerzálne osoby, čo zastiera politický rozmer pozície obete. Toto vytrhnutie z kontextu a [vysídľovanie](#)

Rómska rodina v Kolíne. 1937. Zdroj: Bundesarchiv, Bild 146-1997-019-27A. CC-BY-SA 3.0

obetí a kontextu, v ktorom žili, spôsobuje odpolitizovanie spomienok na nich.

2. Hovoriť o obetiach všeobecne bez ohľadu na miestny, sociálny, historický a politický kontext, ktorý s nimi súvisí, spôsobuje [homogenizáciu](#) samotnej kategórie, v ktorej sa všetky skúsenosti s násilím a jeho dôsledky stávajú rovnakými. Obrazy a odkazy, ktoré sa používajú na zobrazenie obetí, sú väčšinou z obdobia ich prenasledovania a viktimizácie (krutého alebo nespravodlivého zaobchádzania, na základe ktorého sa považujú za obeť), a nie z obdobia pred alebo po tomto období. Takto sa nazeranie na nich zužuje len na samotný viktimizačný akt, ubližovanie.
3. Skupiny obetí sa stali hovorcami posolstiev, ktoré chcú odovzdať verejnosti. Tým sa hlas všetkých obetí spája do jedného hlasu, čo môže spôsobiť, že začlenenie akéhokolvek iného hlasu sa bude zdať neprijateľné.
4. Niektoré skupiny môžu byť považované za privilegovanejšie a uznávanejšie ako iné, čo vytvára [hierarchiu utrpenia](#). To sa stáva obzvlášť dôležitým, keď sa zaoberáte širokou škálou obetí. Napríklad diskriminácia osôb LGBTQIA+ pokračovala aj dlho po skončení národného socializmu, skupiny ako „asociáli“ sa až donedávna nepovažovali za obeť a iné, ako napríklad Rómovia a Sinti, sú naďalej prenasledované.

Bieloruská židovská odbojová skupina. 1943. Zdroj: neznámy autor prostredníctvom Wikimedia Public Domain 1.0

Z týchto dôvodov by sme mali toto chápanie spochybnit a kriticky zanalyzovať. Nejde o popieranie existencie obetí, ale o pochopenie ich kontextu a spochybňovanie obmedzení ustáleného chápania obetí.

AKO MÔŽEME UČIŤ O OBETIACH BEZ TOHO, ABY SME ICH ÚČELOVO VYUŽÍVALI?

1. Sproblematizovanie konceptu obeť si vyžaduje, aby sme obeť [historického kontextu](#) a vysvetlili vplyv výpovedí, poznatkov, inštitúcií a zariadení na rôzne skúsenosti obetí. Zahŕňa to aj rozprávanie o [páchateľoch a prizerajúcej sa](#) a pochopenie toho, ako sa niekto stane obeťou. Kontext je pri skúmaní motivácie páchatel'ov a pochopení toho, ako sa zločiny stali legálnymi a ústavnými, kľúčový. Okrem toho je dôležité pochopiť, že obeť majú viacero identít. Preto je snaha vtesnať ich do jednej kategórie, ktorá ich identitu zužuje, umelá, ako aj pochopenie toho, ako mohli tieto ďalšie identity ovplyvniť možnosť odporu alebo solidarity medzi obeťami.
2. Musíme vziať do úvahy rôzne materiály a uhly pohľadu a ukázať tak [viac perspektív](#) pozície obeť. Sproblematizovanie kategórie obeť si vyžaduje aj pochopenie toho, že rôzni ľudia sa môžu považovať za obeť v rôznych časoch a na rôznych miestach. Napríklad niekto, kto by zodpovedal

nášmu chápaniu obeť, sám seba nemusí považovať za obeť, zatiaľ čo niekto, koho by sme za obeť nepovažovali, by sa za ňu považovať mohol.

3. Je nevyhnutné zohľadniť [prelínanie](#) medzi skupinami obetí. Ak chápeme viktimizáciu (to, že niekto z niekoho urobí obeť) ako výsledok prebiehajúcich procesov, ktoré sa navzájom ovplyvňujú, môžu mať rôzne obeť s viktimizáciou rôzne skúsenosti. Okrem toho je dôležité pochopiť, že obeť majú viacero identít. Preto je snaha vtesnať ich do jednej kategórie, ktorá ich identitu zužuje, umelá, ako aj pochopenie toho, ako mohli tieto ďalšie identity ovplyvniť možnosť odporu alebo solidarity medzi obeťami.

Identita obeť by sa nemala považovať za pasívnu a homogénnu. Obeť nie sú len subjekty, ktoré sa snažia prekonať katastrofu a pretvoriť svoj život, aby prestali byť obeťami. Aj keď možnosti obeť konať boli veľmi obmedzené, často boli aktívnymi činiteľmi a snažili sa zlepšiť svoju vlastnú situáciu alebo situáciu iných. Po druhej svetovej vojne sa niektorí z nich pripojili ku komunitám obeť a stali sa hovorcami a politickými predstaviteľmi, ktorí hovorili o svojich skúsenostiach, aby zabránili opakovaniu týchto historických udalostí. Niektorí boli politickými aktérmi už počas národného socializmu (ako napríklad politickí odporcovia a komunisti) a boli za svoju ideológiu a aktivizmus prenasledovaní. Pritom iní sa zdržali politickej činnosti a rozhodli sa pokračovať vo svojom živote.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Examine policies that underline the Preskúmajte politiky, ktoré upozorňujú na prenasledovanie rôznych obeť. Diskutujte o povahe niektorých z týchto politik, ich vzťahu k nacistickej ideológii a udalostiam druhej svetovej vojny. Zamyslite sa tiež nad tým, prečo boli konkrétne skupiny terčom národných socialistov a ako ich tieto prezentovali.

Vysvetlite konkrétne skúsenosti rôznych skupín obeť, aby študenti mohli zväžiť, aký význam mal každý z týchto zločinov. Vezmite si svedectvá obeť z rovnakej skupiny (napríklad dve židovské obeť alebo dve obeť z radov Rómov a Sintov),

Židovská rodina v Budapešti. 1948. Foto: Fortepan/Hámori Gyula. CC-BY-SA 3.0

ktoré zažili podobný osud. Dajte študentom za úlohu určiť podobnosti a rozdiely a prediskutujte ich zistenia. To im umožní lepšie pochopiť, prečo by sme sa mali vyhnúť zovšeobecňovaniu skúseností obetí národného socializmu.

Snažte sa pochopiť prelínanie medzi pozíciami obetí a to, koľko rôznych ľudí zažilo podobné skúsenosti s diskrimináciou a útlakom pre to, kým boli. Vezmite si svedectvá obetí z rôznych skupín (napríklad jedna osoba židovského pôvodu, jedna osoba LGBTQIA+ a jedna osoba afrického pôvodu) z toho istého miesta a dajte študentom za úlohu nájsť podobnosti a rozdiely medzi ich skúsenosťami.

Opýtajte sa študentov, čo pre nich znamená pojem obeť a prečo sa niektorí ľudia považujú za obeť a niektorí nie. Poskytnite študentom životné príbehy ľudí, ktorí sa neidentifikujú podobne, pričom zažívajú podobné skúsenosti. Čo robili po udalosti?

Mlčali? Zdieľali s inými to, čo sa im stalo? To im tiež umožní pochopiť rôzne historické uhly pohľadu a to, že nie každý, kto prežil rovnakú udalosť alebo skúsenosť, si ju pamätá rovnako. Môžete tiež preskúmať prípad Binjamina Wilomirského alebo Enrica Marca, ktorí sa vydávali za obeť holokaustu, a zamyslieť sa nad tým, prečo niektorí ľudia falošne tvrdia, že sú obeťami, a nad tým, koho označujeme za obeť.

MATERIÁLY VYUŽITEL'NÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online zdroje:

<https://www.pbslearningmedia.org/resource/understanding-intersectionality-dolores/understanding-intersectionality-dolores/>

<https://www.yadvashem.org/>

<https://www.ushmm.org/remember/resources-holocaust-survivors-victims>

<https://holocausteducation.org.uk/wp-content/uploads/1.-Non-JewishVictimsOf-NaziPersecutionMurder-download.pdf>

<https://arolsen-archives.org/en/learn-participate/initiatives-projects/documentated/toolkits/>

<https://wienerholocaustlibrary.org/>

Online archívy:

<https://stolenmemory.org/en/>

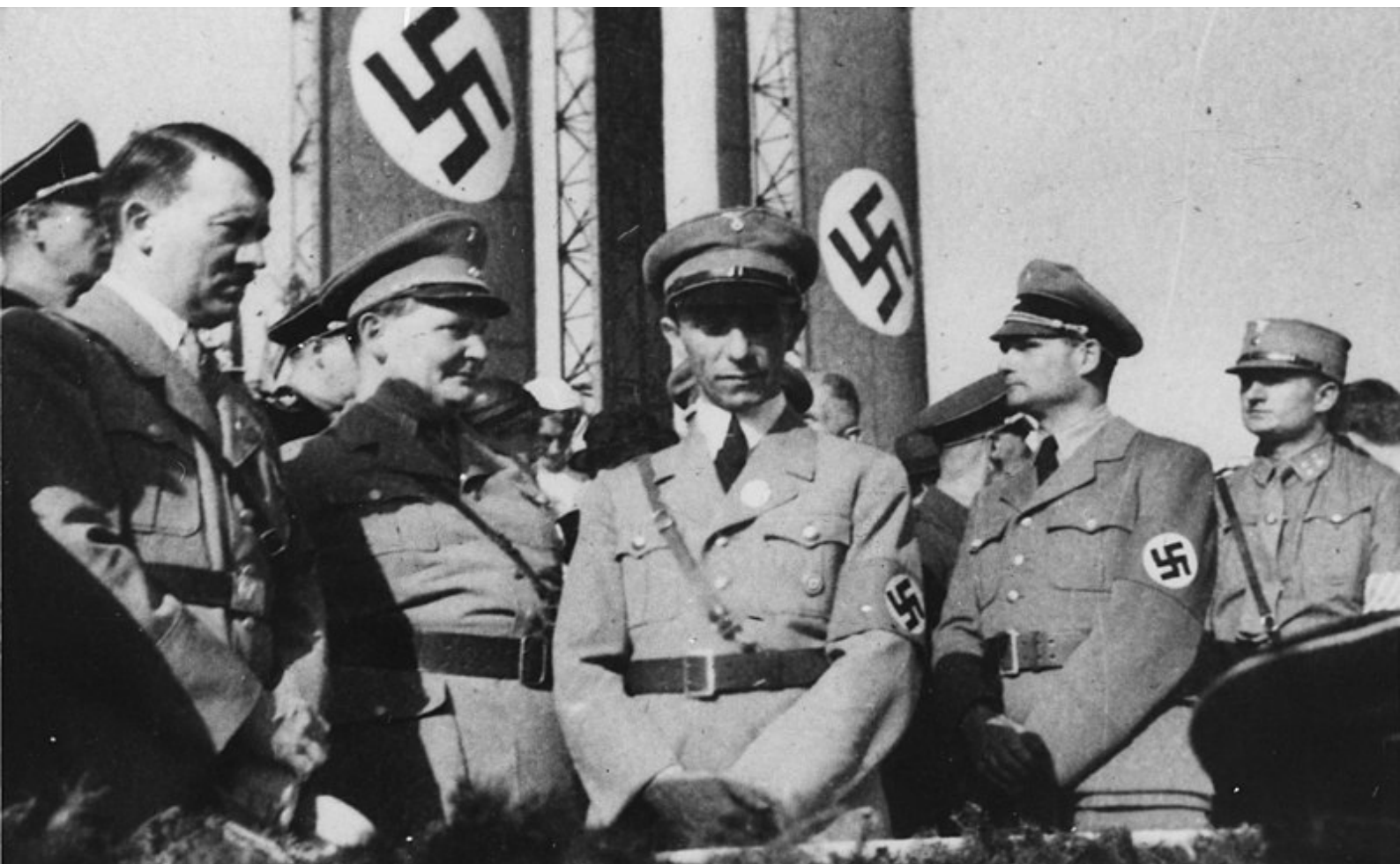
<https://iwitness.usc.edu/educatorresources>

KTO SÚ PÁCHATELIA A PRIZERAJÚCE SA OSOBY?

Ústredným bodom výučby a výskumu histórie sú [obete národných socialistov](#) a postavy tých, ktorí sú za zločiny zodpovední, sú menej viditeľné. Jednou z prekážok skúmania [páchateľov](#) okrem problematikosti diskusie o kolaborácii v národných kontextoch po porážke nacistického Nemecka je aj nedostatok vhodného právneho rámca a politickej vôle na ich vyšetrovanie a stíhanie. Právny systém po

roku 1945 poskytol rámec spôsobu, akým sa neskôr hovorilo o páchateloch. Keďže studená vojna spôsobila rozdelenie, ktoré umožnilo viacerým páchatelom vyhnúť sa prenasledovaniu v rámci protikomunistických politik, právny proces zostal nedokončený a kontroverzný pre mnohých.. Tento rámec tiež ponúkol zjednodušené rozprávanie o páchateloch, ktorí nevedia, že páchajú trestné činy alebo páchajú trestné činy na objednávku.

Hitler, Göring, Goebbels a Hess. Zdroj: National Archives prostredníctvom pingnews. Public Domain 1.0

Vojaci vztyčujú vlajku nacistického Nemecka na Akropole v Grécku. Zdroj: Bundesarchiv, Bild 101I-164-0389-23A / Theodor Scheerer / CC-BY-SA 3.0

Najnovší výskum rozširuje chápanie páchatel'ov vrátane skutočných vykonávateľov. Za páchatel'ov možno považovať aj tých, ktorí zastávajú mocenské pozície, správcov (páchatelia „od stola“), a tých, ktorí vo svojich knihách, prednáškach alebo v každodennom styku s kolegami a zamestnancami produkovali a šírili myšlienky národného socializmu, ako je rasizmus, antisemitizmus a averzia voči demokracii. Páchatel'mi tak boli okrem mnohých iných aj nacistickí stranícki vodcovia, bankári, podnikatelia, profesori, vojenský úradníci, lekári, novinári, inžinieri, sudcovia, spisovatelia, advokáti, obchodníci, policajti a štátni úradníci.

KTO SÚ PÁCHATELIA?

Keď sa prvýkrát zamyslíme nad páchatel'mi, máme tendenciu zmýšľať o nich extrémne a jednorozmerne a

označovať ich za zlých, sadistických alebo chorých. Tieto zjednodušené predstavy pri vysvetľovaní toho, ako sa ľudia stávajú páchatel'mi, treba spochybníť. Na to je nevyhnutné pochopiť, ako fungoval národnosocialistický režim a ideológia, a považovať za páchatel'ov jednotlivcov, ktorí konajú a rozhodujú sa v konkrétnych súvislostiach. Len ak sa budeme zamýšľať nad motiváciou a konaním páchatel'ov a [kolaborantov](#) pochopíme, prečo plnili rozkazy bez odporu a neskôr za to ani neboli potrestaní, ako spravili z jednotlivcov svoje terče, ako nimi manipulovali a ako ich utláčali.

Definovať, kto je alebo nie je páchatel'om, je však náročné vzhľadom na meniacu sa právnu definíciu a kultúrny kontext. Na jednej strane, preukázanie trestných činov spáchaných v minulosti nestačí na to, aby samo osebe vysvetlilo zložitý proces vytvárania „vzoru“ páchatel'a. Na druhej strane, kategórie „masového zločincina“ alebo páchatel'a používané v práve v oblasti ľudských práv a výpovede obetí sa veľmi líšia od výpovedí tých, ktorí pracovali pre štát, armádu alebo polovojenské jednotky a rozprávali o svojich vlastných skúsenostiach.

ŠEDÁ ZÓNA PRIZERAJÚCICH SA OSÔB A ZAPOJENÝCH SUBJEKTOV

Chápanie dejín národného socializmu v dvojdielnom vzťahu obetí a páchatel'ov nezohľadňuje nejasnú dynamiku, ktorá stojí v pozadí útlaku a násilného potlačania odporu. Aby sme sa tomu vyhli, musíme sa vyhnúť jednoznačnému rozlišovaniu medzi obeťami a páchatel'mi a vziať do úvahy celú novú skupinu osôb navzájom sa odlišujúcich rôznymi odtieňmi [spoluvin](#)y ktoré nie je ľahké zaradiť do tejto dvojdielnosti.

[Prizerajúce sa osoby](#) sa zvyčajne definujú ako to, čím nie sú. Neboli obeťami ani páchatel'mi. Zvyčajne táto kategória zahŕňa tých, ktorí boli svedkami udalostí, ale rozhodli sa ich aktívne nezúčastniť.

Ľudia lemujúci ulice a zdraviaci nacistickým pozdravom. Foto: James Vaughan prostredníctvom Flickr CC-BY-NC-SA 2.0

Napríklad ide o tých, ktorí neodsúdili prenasledovanie a diskrimináciu osôb, ktoré sa stali terčom národného socializmu. Často sa považovali za pasívnych alebo ľahostajných. Mnohí však do toho boli nejakým spôsobom zatiahnutí, napríklad sa rozhodli nepodstúpiť zjavné riziko; a spôsobili ujmu.

Zapojené subjekty zastávajú pozície spojené s mocou a privilégiami bez toho, aby boli sami priamymi pôvodcami ujmy. Svojím konaním však prispievajú k zriaďovaniu a udržiavaniu režimov útlaku a diskriminácie, hoci sa nepodieľajú na ich fungovaní alebo vzniku

Po vojne príliš veľa ľudí tvrdilo, že neboli zapojení, a odmietali prevziať zodpovednosť za to, čo sa dialo. Mnohí z nich však boli zapojení do rasistických činností ako štátni zamestnanci a neboli len pasívny-

mi svedkami. Napríklad štátni úradníci, ktorí v rámci svojej každodennej práce spracovávali daň zo židovského majetku, [daň zo židovského kapitálu](#), alebo učiteľia v školách, ktorí sa riadili rasistickými, diskriminačnými a antisemitskými učebnými osnovami.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Spomeňte si na všetky povolania, zamestnancov a pracovníkov, ktorí sa podieľali na preprave miliónov ľudí v rámci európskeho železničného systému. Čo mohlo ovplyvniť ich rozhodnutia a činy?

Ako prizerajúce sa osoby prispievajú k diskriminácii a prenasledovaniu konkrétnych osôb? Aby ste pochopili, ako k týmto okolnostiam dochádza, môžete pri tom

použiť desať štádií genocídy, vypracované Georgeom Stantonom, ktoré popisujú vytváranie prostredia, v ktorom môže dôjsť ku genocíde.

Premýšľajte o situáciách, keď ste boli svedkami diskriminácie. Ste pasívnym prizeračím sa alebo aktívnym zástancom? Čo ovplyvňuje vaše rozhodnutie?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online zdroje:

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/nazi-perpetrators-of-the-holocaust>

<https://www.hmd.org.uk/learn-about-the-holocaust-and-genocides/what-is-genocide/the-ten-stages-of-genocide/>

<https://unpacked.education/video/faces-of-the-holocaust-the-perpetrator/>

<https://sfi.usc.edu/news/2013/11/back-school-echoes-and-reflections-part-9>

Online svedectvá:

<http://www.camps.bbk.ac.uk/testimonies/pery-broad.html>

KOLABORANTI NÁRODNÝCH SOCIALISTOV

Spolupráca má mnoho pozitívnych asociácií: napríklad na tomto projekte spolupracujete so svojimi spolužiakmi. V kontexte národného socializmu sa však používa skôr pojem „kolaborácia“ a vzťahuje sa na tých, ktorí podporovali národnosocialistický režim a pomáhali ho udržiavať. Kolaboranti zohrávali pri realizácii a udržiavaní politiky národného socializmu v celej Európe vrátane masového vraždenia kľúčovú úlohu. Bez širokej kolaborácie a často tichého súhlasu miestnych úradov, vlád a občanov by sa národný socializmus nemohol šíriť tak, ako sa šíril. Presný počet kolaborantov je ťažké určiť, pretože kolaborovanie malo rôzne formy.

INDIVIDUÁLNI KOLABORANTI

[Antisemitizmus](#), [nacionalizmus](#), [rasizmus](#), [antikomunizmus](#), [sexizmus](#) a [homofóbia](#) existovali už pred národným socializmom. Mnohí občania z celej Európy, ktorí verili týmto myšlienkam, kolaborovali na prenasledovaní a diskriminácii tých, ktorí nezodpovedali národnosocialistickej rasovej ideológii. Ich dôvody na kolaboráciu boli veľmi odlišné. Niektorí kolaborovali kvôli osobnému prospechu, iní zo strachu. Niektorí boli pevne presvedčení o fašistickej ideológii, iní nie a kolaborovali z „pragmatických“ dôvodov.

Vidkun Quisling bol nórskym premiérom od r. 1942 do r. 1945. Jeho pro-nacistická vláda kolaborovala na deportácii nórskych Židov. Zdroj: Riksarkivet (Národné archívy Nórska prostredníctvom Wikimedia CC Public Domain)

Kolaboranti boli často „obyčajní“ ľudia, napríklad jednotlivci, ktorí udávali iných ľudí úradom. Patrili k nim aj štátni úradníci a byrokrati, ktorí umožňovali fungovanie národnosocialistickej správy. V rámci Nemecka aj na územiach okupovaných Nemeckom verbovali národní socialisti miestnych pomocníkov do policajných síl, vojenských jednotiek a občianskej správy. Niektorí z nich pracovali ako dozorcovia v koncentračných [táboroch](#) a [zariadeniach na vyvražďovanie](#).

MEDZINÁRODNÁ KOLABORÁCIA

V prípade spojencov Nemecka bola kolaborácia založená na spoločných politických a hospodárskych záujmoch. Vo fašistickom Taliansku bol zavedený súbor „rasových zákonov“, ktoré v talianskej koloniálnej ríši diskriminovali [Židov](#) a [ľudí afrického pôvodu](#). Podobne aj [vichystické Francúzsko](#) prijímalo opatrenia proti ľuďom, ktorých považovalo za „nežiaducich“, vrátane [Židov](#), [politických odporcov](#) alebo [osôb LGTBQIA+](#).

Kolaborácia prebiehala aj v Nemeckom okupovaných zónach na celom území Európy. V Nórsku a Grécku boli stúpenci nacizmu dosadení do čela vlády. Pomáhali nemeckým úradom identifikovať a deportovať Židov do koncentračných a vyhladzovacích táborov. V nacistických [bábkových štátoch](#), štátoch miestne organizácie, domobrany a polovojenské jednotky aktívne pomáhali národným socialistom pri zabíjaní [Židov](#), [Slovanov](#), [politických odporcov](#), [Rómov](#) a [Sintov](#) a mnohých ďalších. Napríklad [Hlinkova garda](#) v Slovenskej republike a hnutie [Ustaša](#) v Nezávislom štáte Chorvátsko boli zodpovedné za vraždy státisícov občanov. Niektoré skupiny, ako napríklad Četníci v Juhoslávii, boli vytvorené na odpor proti útočníkom Osi, ale niekedy sa pridali k nemeckým silám a ich spojencom v operáciách proti politickým odporcom a rôznym etnickým skupinám.

Dve mladé ženy v uniformách Ustaše. Obrázok z Memorijalni muzej Jasenovac, prostredníctvom United States Holocaust Memorial Museum.

HOSPODÁRSKA KOLABORÁCIA

V Nemecku a na územiach okupovaných Nemeckom kolaborovali podniky s národnými socialistami v rôznej miere. Niektoré firmy, ako napríklad Krupp, pomáhali vyrábať zbrane pre nemeckú armádu,

a rôzne francúzske a dánske spoločnosti pôsobili pre tento režim ako výrobcovia alebo dodávatelia. Ďalší sa priamo podieľali na prevádzke systému masového vyhladzovania. Napríklad železničné siete, ako Nemecké ríšske dráhy (Reichsbahn) a SNCF vo Francúzsku, zohrávali kľúčovú úlohu pri preprave obetí do koncentračných a vyhladzovacích táborov. [Zyklon B](#), a gas used to kill victims, was manufacjedovatú látku používanú pri usmrcovaní obetí, vyrábali a dodávali dcérske spoločnosti IG Farben, významnej nemeckej chemickej a farmaceutickej spoločnosti.

Spoločnosti často využívali systém [nútenej práce](#) ktorý sa uplatňoval v koncentračných táboroch a špeciálnych táboroch nútených prác. Patria medzi ne veľké spoločnosti ako Siemens alebo Mercedes-Benz. Z „prenájmu“ väzňov profitovali aj menšie miestne podniky v blízkosti koncentračných táborov. Mohli sa tak dostať k lacnej pracovnej sile tým, že národnosocialistickým úradom zaplatili symbolický poplatok namiesto toho, aby si pracovníkov najímali sami.

ČO SA STALO S KOLABORANTMI?

V mnohých komunitách v Európe boli ľudia považovaní za kolaborantov po skončení vojny v roku 1945 okamžite súdne alebo mimosúdne potrestaní. Opatrenia proti nim zahŕňali [svojvoľné zadržiavanie](#), public humiliation (like head-shaving), verejné ponižovanie (napríklad oholenie hlavy), väznenie a popravy. Niektoré krajiny, ako napríklad Nórsko, uskutočnili čistky ľudí, ktorí boli považovaní za kolaborantov nacistických okupantov, vrátane bývalého premiéra Vidkuna Quislinga. Počas desaťročí po roku 1945, [lovci nacistov](#) gathered information about and tracked zhromažďovali informácie o možných kolaborantoch a pátrali po nich, či už individuálne, alebo v skupinách.

Kolaborácia nebola vždy riešená bezprostredne po vojne. Mnohí kolaboranti pokračovali vo svojej kariére bez prerušenia. Počas Norimberského procesu boli stíhaní vysokí nacistickí predstavitelia, ale jednotlivci nie. V iných krajinách, ako napríklad v Rakúsku, boli štáty a vlády často považované za obeť národnosocialistického režimu, a nie za jeho aktívnych a spoluvinných kolaborantov.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Prečo si myslíte, že „obyčajní“ ľudia v Európe kolaborovali s národnými socialistami? S akými možnosťami boli konfrontovaní?

Ako a prečo niektoré krajiny kolaborovali s národnými socialistami?

Ako môžu spoločnosti a organizácie, ktoré kolaborovali s národnými socialistami, v súčasnosti túto históriu uznať a reagovať na ňu?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online zdroje:

<https://www.theholocaustexplained.org/how-and-why/why/collaboration/>

<https://www.theholocaustexplained.org/resistance-responses-collaboration/collaboration-outside-of-germany/croatia/>

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/collaboration>

<https://www.facinghistory.org/resource-library/teaching-holocaust-and-human-behavior>

<https://echoesandreflections.org/unit-9/?state=open#lessn2>

Online svedectvá:

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/vidkun-quisling-1#:~:text=Vidkun%20Quisling%20was%20a%20Norwegian,traitor%E2%80%9D%20or%20%E2%80%9Ccollaborator.%E2%80%9D>

<https://www.mauthausen-memorial.org/en/History/Witness-Testimonies>

Dokument: Final Account. Režisér: Luke Holland (2020)

AKO SA ODOVZDÁVAJÚ SPOMIENKY OBETÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU?

Keďže spomienky a skúsenosti tých, čo prežili, a obetí sa odovzdávajú verejne aj súkromne, nové generácie si ich privlastňujú a považujú za svoje. Je známe, že tieto nové generácie sú silne ovplyvnené skúsenosťami svojich rodičov a príbuzných. Napriek tomu by sme sa mali najprv zamyslieť nad tým, ako sa tieto spomienky odovzdávajú a aký k nim majú rôzne generácie vzťah.

Hoci sa väčšina výskumov o prenose spomienok zameriava na osoby patriace k skupinám, ktoré boli v nemilosti, nemôžeme zabúdať, že sa odovzdávajú aj spomienky [páchatelov, prizierajúcich sa osôb](#) a [kolaborantov](#).

AKO DOCHÁDZA K ODOVZDÁVANIU?

K odovzdávaniu spomienok dochádza počas nášho života na mnohých rôznych miestach, napríklad v rodine, v škole, v rámci spoločenského života s priateľmi, pri sledovaní filmov alebo čítaní kníh.

V rodine

Rodinné príbehy sa nevyberajú, ale dedia a toto dedičstvo pozostáva z príbehov a tradícií, ktoré o svojej rodine odovzdávajú deťom rodičia a príbuzní. Väčšina rodičov

a príbuzných však kontroluje, čo a ako sa ich deťom odovzdáva, napríklad vďaka stratégiám, ako je rozprávanie príbehov primeraných veku, vynechávanie traumatických scén alebo využitie

Rodinný portrét nemecko-židovskej rodiny. Júl 1938. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum.

kreativity na premenu príbehov na dobrodružstvo alebo humor. Stratégie sa môžu časom meniť s tým, ako deti rastú.

Vo verejnom priestore

Vo verejných priestoroch sa zámerne pripomína konkrétna udalosť alebo osoba, čo odráža a posilňuje ich historický význam. Tieto spomienkové podujatia zahŕňajú sviatky, oslavy, dni smútku, sprievody a vigílie, ktoré nesú špecifické príbehy a posolstvá z minulosti.

Úloha médií

Pri uvažovaní o odovzdávaní spomienok by sme mali rozšíriť náš pohľad aj na materiálne artefakty, pretože s pamäťou sú neoddeliteľne spojené mnohé predmety. Ľudia si vytvárajú na pamiatku alebo ako pripomienku rôzne predmety a artefakty; môžete sa napríklad opýtať študentov, či majú v rodine nejaké rodinné dedičstvo.

Predmety a naratívy odovzdávané v masmédiách ovplyvňujú vzťah mladších generácií k minulosti. Toto prezentovanie minulosti v médiách je založené na mediálnych obsahoch, ktoré odkazujú na minulosť, vďaka čomu sú široko dostupné ľuďom na rôznych miestach s rôznym zázemím.

RÔZNE GENERÁCIE

Keď hovoríme o generáciách, mali by sme začať s výhradou: jednota generácie automaticky neznamená jednotu spomienok alebo jednotu vekových kategórií v nej. Patriť k tej istej generácii neznamená mať na tú istú historickú udalosť rovnaké spomienky. Generácie zahŕňajú množstvo aktérov rôzneho veku s rôznymi spomienkami a skúsenosťami, ktoré sa v reálnom živote viac rozmazávajú a prekrývajú, pričom sa naprieč nimi aj v rámci nich [prelínajú](#). Okrem toho, keďže mnoho ľudí muselo počas 2. svetovej vojny, ale aj po nej opustiť svoje domovy, tieto spomienky sa prelínajú s príbehmi migrácie, exilu a vysídlenia, ktoré zahŕňajú rôzne krajiny a kultúry.

Druhá generácia

Od 60. rokov 20. storočia začala druhá generácia skúmať, čo to znamená byť „deťmi tých, ktorí prežili holokaust“. Príslušníci tejto generácie sa zaujímali o svoje korene, chceli sa dozvedieť viac o skúsenostiach svojich rodičov a lepšie pochopiť, odkiaľ pochádzajú. Mnohí sa stali politicky aktívnymi a skúmali skúsenosti svojich rodičov.

Treba poznamenať, že sa to nedialo len v prípade potomkov tých, ktorí zažili národný socializmus, ale aj v mnohých iných krajinách, ktoré si prešli konfliktmi a diktatúrami. Napríklad v Argentíne po Videlovej diktatúre vzniklo hnutie detí (hijos) obetí násilného zmiznutia, ktoré chceli nájsť svojich biologických rodičov.

Tretia a štvrtá generácia

Kým deti druhej generácie počúvali príbehy svojich rodičov, deti tretej a štvrtej generácie počúvali príbehy svojich starých rodičov. Je dôležité si uvedomiť, že, žiaľ, nie všetky deti majú svojich starých rodičov, ktorí by im rozprávali príbehy. Ich rodinná história sa prenáša prostredníctvom toho, čo si ich rodičia pamätajú z príbehov, ktoré počúvali ako deti. Medzery si deti vyplňajú tým, čo sa učia v škole, čítajú doma alebo sledujú v televízii. Z tohto dôvodu sú spomienky mladších generácií niekedy len kúskami príbehov, ktoré sa skladajú dohromady.

To však nezabránilo v aktivizme vnukom a vnučkám. Napríklad v Španielsku sa generácia vnukov a vnučiek spojila a začala exhumovať masové hroby zo španielskej občianskej vojny. A v celej Európe mnohí vnuci a vnučky pomáhajú inštalovať [Stolpersteine](#) taby označili miesta, kde ich starí rodičia žili pred deportáciou.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Spýtajte sa študentov, či majú v domácnosti nejaký predmet, ktorý symbolizuje, ako ich rodina zmýšľa o minulosti. Ako ich mesto/obec spomína na svoju minulosť. Aké udalosti a sviatky sa pripomínajú? Organizujú sa pochody, sprievody, memoriály, smútočné a iné rituály?

Skvelou aktivitou, ktorá vám pomôže pochopiť, ako sa odovzdávajú spomienky, je urobiť rozhovor so svojimi starými rodičmi a rodičmi o nejakej udalosti z minulosti, ktorá vás zaujíma. Následne rozhovory a spomienky porovnajte a nájdite podobnosti a rozdiely v tom, ako si spomínajú na tú istú udalosť.

Aby ste pochopili, ako rôzne médiá ovplyvňujú náš vzťah k minulosti, uveďte film, komiks, román alebo podcast, ktorý ste pozerali/čítali/počúvali, a zamyslite sa nad tým, ako sa v nich hovorí o minulosti. Porovnajte to, čo ste zistili, s informáciami, ktoré o týchto udalostiach máte z tohto projektu alebo z hodiny. Analyzujte, ako rôzne médiá odlišne vysvetľujú historické udalosti.

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Knihy a články: SPIEGELMAN, A.: Maus. 1980 (Komiks).

Online zdroje:

<https://map.stolpersteine.app/nl>

<https://stolenmemory.org/en/>

PRELÍNANIE MEDZI SKUPINAMI OBETÍ

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Národnými socialistami boli za nepriateľov vyhlásené a prenasledované veľmi rôznorodé sociálne a spoločenské skupiny. Mali veľmi odlišné spoločenské postavenie a tiež odlišné vzájomné vzťahy. Niektoré skupiny tak mohli nadviazať rôzne kontakty a vzťahy. Toto vzájomné pôsobenie však nebolo vždy pozitívne a medzi skupinami dochádzalo aj k vzájomnej diskriminácii.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Počas národného socializmu boli v rovnakých priestoroch a zažívali rovnaké veci ľudia zo všetkých skupín obetí. Napríklad v [koncentračných táborech](#) boli [Židia](#), [Rómovia](#) a [Sinti](#), [osoby LGBTQIA+](#), „[asociáli](#)“, [politickí odporcovia](#) a mnoho ďalších väzňov. O prieniku týchto skupín však nemôžeme hovoriť všeobecne alebo homogénne. Vzťahy medzi väzňami sa líšili v závislosti od obdobia a tábora alebo väznice, v ktorej sa nachádzali. Hoci vo všeobecnosti existovala medzi rôznymi skupinami solidarita, vyskytli

sa aj prípady, keď [deportovaní](#) nepomohli inému väzňovi alebo ho nepodporili. Keďže bojovali o prežitie, niektorí sa snažili zvýšiť svoje šance na prežitie na úkor iných. V dôsledku toho nebola v táborech zriedkavá konkurencia, hierarchia a utláčanie.

Významnú úlohu pri formovaní týchto solidárnych sietí zohrávali etnická príslušnosť, národnosť a politická ideológia. Deportované osoby mohli mať rodinné väzby s inými deportovanými osobami rovnakej národnosti. Dôležité je, že mnohé priateľské väzby vznikli na základe predchádzajúcich spoločných skúseností zo spoločnej práce v továrni alebo v tom istom meste alebo na základe spoločných politických či náboženských názorov.

[SS](#) presadzovala prísnu kategorizáciu skupín väzňov v táborech na základe rasovej hierarchizácie ľudí. V tejto hierarchii mohli niektorí väzni prevziať funkcie v správe tábora, a tak mali oveľa väčšie šance na prežitie ako [židovskí](#) a [rómski](#) väzni, ktorí k týmto pozíciám nemali prístup. [Väzni s funkciami](#), nazývaní [kápovia](#), mali tendenciu využívať svoj obmedzený vplyv na podporu členov svojich skupín, ale často svoju moc aj zneužívali. V [Auschwitz](#) aj [Buchenwald](#), politickí a židovskí väzni významne prispeli k zdokumentovaniu masových vražd. Napríklad španielsky väzeň Francisco Boix používal svoj fotoaparát na

dokumentovanie každodenného týrania a vrážd v Mauthausene. Židovskí väzni v [Auschwitz](#) buried reports of the mass exterminations at Birkenau to preserve them for posterity.

There were also solidarity networks in the female camps or sections. For example, in [Ravensbrück](#), sa [ženy](#) uväznené z politických dôvodov organizovali v sieťach solidarity a bunkách odporu a zapojili sa do aktívneho odporu v tábore. Podporovali iné ženy, hoci pomoc bola čiastočne odmietaná na základe pôvodu, náboženstva a ideológie. Niektoré iniciatívy boli prostriedkom sebaobranu – napríklad sabotáž výroby v továrňach na [nútené práce](#), kde niektoré ženy pracovali, alebo sa navzájom zachraňovali pred trestom alebo popravou. Existovali však aj drobné každodenné prejavy solidarity, ako napríklad poskytovanie vzdelávacích a politických školení, organizovanie kultúrnych podujatí (v roku 1944 sa pre deti organizovali malé vianočné oslavy) alebo dokonca oslavy narodenín a štátnych sviatkov.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Solidarita medzi obetami pretrvávala dokonca aj po skončení vojny, ale zároveň sa medzi jednotlivými skupinami obetí vytvárali rozdiely. Napríklad v roku 1948 sa ľudia, ktorí boli väznení ako politickí odporcovia, postavili proti odškodňovaniu „asociálov“, ľudí s duševnými chorobami a funkčným postihnutím a v niektorých prípadoch aj Rómov a Sintov.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Vyberte si nejaké svedectvá a analyzujte, aký bol vzťah medzi rôznymi skupinami obetí v koncentračných táborech, vyhladzovacích táborech, táborech nútených prác a getách. Čo ovplyvňovalo pomáhanie si a solidaritu medzi väzňami? Aké vzťahy nadväzovali?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online svedectvá:

<https://iwitness.usc.edu/search?search=relationship%20&category=landing>

<https://www.centropa.org/en/centropa-cinema/aunt-rosies-kitchen>

<https://birkbeck.cloud.panopto.eu/Panopto/Pages/Viewer.aspx?id=90ca72ab-56b2-4e50-996b-4dcde181acdd&start=0>

<http://www.camps.bbk.ac.uk/testimonies/leon-ceglarz.html>

Knihy a články:

<https://www.literaryjournal.in/index.php/clri/article/view/711/825>

<http://www.camps.bbk.ac.uk/themes/in-mate-relations.html>

„ASOCIÁLI“ A NÁRODNÍ SOCIALISTI

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Jednou z kategórií, ktoré vytvorili národní socialisti na prenasledovanie tých, ktorí nezapadali do ich politickej ideológie, bola kategória „asociálov“ alebo „ľudí, ktorí sa bránia práci“. Hoci sa tieto pojmy používali ako kolektívna kategória na podporu prenasledovania osôb považovaných za spoločenských outsiderov a na zdôvodnenie masového zatýkania, vychádzali z dlhej tradície diskriminácie a vylúčenia.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Inšpirovaní hnutím Völkisch Bewegung propagovali národní socialisti myšlienku Volksgemeinschaft (ľudového spoločenstva) ako vysvetlenie a odpoveď na politické a sociálne otrasy Weimarskej republiky. Z tejto novej spoločnosti boli vylúčení takzvaní Volkschädlinge (ľudia považovaní za „škodcov“), ktorých životný štýl nezodpovedal nacistickým predstavám o „produktívnom“, „hodnotnom“ a „dobře prispôbenom“ členovi nemeckého spoločenstva Volksgemeinschaft.

Na základe dlhých rokov formulovania eugenických kritérií a psychiatrického výskumu sa počas nacistického režimu kriminálna biológia vyvíjala smerom k podpore prenasledovania. Lekári, psychológovia a kriminológovia boli oprávnení rozhodovať o životoch ľudí klasifikovaných ako „nenapraviteľní“ alebo „psychopati“. Označovali ich ako „cudzincov v komunite“ (Gemeinschaftsfremde). Týmto spôsobom nacistický režim označoval jednotlivcov alebo sociálne skupiny – zvyčajne z nižších vrstiev – za neschopných pracovať. Režim tak označil za oprávnené prenasledovanie nezamestnaných a bezdomovcov, poberateľov sociálnych dávok, prostitútok, žobrákov, alkoholikov, narkomanov a mladých ľudí v starostlivosti sociálnych zariadení. Pri rozhodovaní o ďalšom povinnom „nápravnom“ vzdelávaní, väznení v koncentračnom tábore, sterilizácii alebo vražde zohrávali kľúčovú úlohu najmä lekárski odborníci.

Okrem toho do „asociálnej“ skupiny patrili aj ženy, ktoré nedodržiavali ideály nacistického štátu. Charakteristiku „nemorálneho správania“ nacistický režim prisudzoval ženám, ktoré sa nesprávali podľa nacistickej rodovej ideológie, v rámci ktorej boli ženy nútené prevziať úlohu matiek. V praxi sa koncepcia boja proti „odporcom“ národnosocialistickej spoločnosti opierala aj o rodovo podmienené stereotypy.

Od roku 1938 boli ľudia zaradení do kategórie „asociálov“ posielaní do koncentračných táborov, kde boli označení čiernymi trojuholníkmi, pričom zelené trojuholníky boli vyhradené pre „kariérnych zločincov“. V tomto roku sa počet väzňov v koncentračných táboroch zdvojnásobil po akcii „Arbeitsscheu Reich“ (operácia Ríša sa bráni práci), ktorá pozostávala z dvoch masových zatýkaní osôb označených za „asociálov“ vrátane Židov. Stovky žien a približne 10 000 mužov bolo poslaných do táborov, z toho takmer polovica (4 000) do Buchenwaldu.

Vzhľadom na pomerne širokú nacistickú definíciu pojmu „asociál“ nie je presne jasné, koľko ľudí bolo na základe tejto kategórie uväznených. Niektoré odhady však presahujú počet 35 000. Nie je jasné, koľko z nich prežilo, hoci úmrtnosť osôb označených čiernymi trojuholníkmi bola celkovo veľmi vysoká.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Už v 50. rokoch 20. storočia sa Spojenci a miestne humanitárne organizácie snažili začať plánovať starostlivosť o tých, čo prežili, a rodiny obetí. Na začiatku sa však za obeť považovali len tí, ktorí boli prenasledovaní na základe rasy, náboženstva alebo ideológie, pričom sa zabúdalo na heterogénnu skupinu „asociálov“. Počas boja o uznanie a odškodnenie sa tí, čo prežili, často stretávali s lekármi, sudcami a sociálnymi pracovníkmi, ktorí sa aktívne podieľali na vylučovaní zo spoločnosti a prenasledovaní počas nacistického režimu.

Nemecký parlament uznal „asociálov“ za obeť národného socializmu až v roku 2020. Stalo sa tak až po tom, čo sociológ Frank Nonnenmacher, ktorého strýko bol zadržovaný za to, že bol „asociál“, začal v roku 2018 kampaň na stránke change.org, ktorú podporilo viac ako 20 000 ľudí. Vo februári 2020 vláda schválila návrh, ktorým uznala „asociálov“ za jednu zo skupín, ktoré boli terčom nacistického režimu. V návrhu sa uznáva, že „nikto nebol v koncentračných táboroch väznený, mučený alebo zavraždený

oprávnené“. Táto veta sa v dnešnej dobe môže zdať samozrejماً, ale je výsledkom desaťročí diskusií a bojov o uznanie.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Vytvorte so študentmi mapu pojmov, do ktorej vložíte všetky kľúčové slová, koncepty a kategórie, ktoré sa spájajú s pojmom „asociáli“. Pokúste sa nájsť informácie o ľuďoch z týchto rôznych prostredí, aby ste pochopili, ako sa líšili ich skúsenosti a životy.

ZDROJE PRE PED- AGÓGOV PRE VIAC ZÁKLADNÝCH IN- FORMÁCIÍ

Online zdroje:

<https://www.hanisauland.de/node/1982>

<https://www.dhm.de/lemo/kapitel/ns-regime/innenpolitik/volksgemeinschaft.html>

<https://www.jugend-im-kz.de/en/aktion-arbeitsscheu-reich-1938/>

<https://gedenkstaette-moringen.de/website/30.html>

<https://arolsen-archives.org/en/about-us/statements/stigmatized-their-whole-lives-long/>

<https://www.freitag.de/autoren/der-freitag/die-mit-dem-schwarzen-winkel>

Filmy a dokumenty: Fog in August. 2h 6, 2016.

Online výstavy:

https://www.ravensbrueckerinnen.at/?page_id=7517

<https://www.die-verleugneten.de/en/>

DETI A NÁRODNÍ SOCIALISTI

Nacisti nerobili z detí obeť kvôli tomu, že boli deťmi, ale kvôli tomu, že patrili k skupinám, ktoré boli v nemilosti. Niektoré boli terčom z dôvodu, že boli [Židmi, Rómami a Sintmi](#), iné z biologických dôvodov, ako napríklad deti s [duševnými chorobami a funkčným postihnutím](#). Tým, že boli deťmi, boli voči [prenasledovaniu](#) obzvlášť bezbranné a v [koncentračných táboroch](#) a [vyvražďovacích centrách](#) mali najnižšiu mieru prežitia. Nacisti a ich kolaboranti zavraždili približne 1,5 milióna židovských detí, desaťtisíce rómskych a sintských detí a 5 000 až 7 000 detí s duševnými chorobami a funkčným postihnutím.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Osud detí závisel od ich užitočnosti pre nacistov. Mladšie deti, ktoré boli považované za neschopné práce, boli po príchode do [vyvražďovacích centier](#) a [vyhladzovacích táborov](#) spolu so staršími ľuďmi, tehotnými ženami a osobami s [duševnými chorobami alebo funkčným postihnutím](#) posielané priamo do [plynových komôr](#). Staršie deti mohli byť nasadené na prácu v [táboroch nútených prác](#) ale novorodenci boli v [getách](#), a táboroch zabíjaní hneď po narodení. V koncentračných a [tranzitných](#)

[táboroch](#) vykonávali lekári [SS](#) na deťoch lekárske pokusy, ktoré často končili ich smrťou. Mimoriadne ich zaujímali dvojčatá.

Dospelí v [getách](#), využívali mladých ľudí na pašovanie potravín, liekov a iných zásob, čo niekedy viedlo k tomu, že boli staršie a dokonca aj mladšie deti zapájané do podzemných [odbojových](#) aktivít. Getá boli pre deti nebezpečným prostredím a mnohé z nich zomierali od hladu, chorôb a nedostatku vhodného oblečenia či prístrešia.

Záchranné misie

Rôzne krajiny, humanitárne organizácie a jednotliví ľudia sa snažili zachrániť deti pred národným socializmom tým, že ich odvážali z nebezpečných území. Jeden program, ktorý sa začal po [Krišťálovej noci](#) v roku 1938 a bol známy ako [Kindertransport](#), umožňoval židovským deťom bez sprievodu vo veku do 17 rokov dostať sa do Spojeného kráľovstva ako utečenci. Na tento účel museli súkromné osoby alebo organizácie zabezpečiť platbu za starostlivosť o každé dieťa, jeho vzdelávanie a emigráciu do Británie. Prvý [Kindertransport](#) odviezol 2. decembra 1938 približne 200 detí zo židovského sirotinca zničeného po pogrome v Berlíne. Do roku 1940 bolo bezpečne odvezených do Spojeného kráľovstva približne 10 000

detí, kde bola väčšina z nich umiestnená do náhradných rodín, hoci niektoré zostali v špeciálnych detských domovoch.

Okrem takýchto organizovaných humanitárnych programov zachraňovali deti aj súkromné osoby. Napríklad Gilbert a Eleanor Krausovci, americký pár, odišli v roku 1939 do Viedne, aby zachránili 50 detí.

Teheránske deti

Od roku 1939 sa mnoho Poliakov ocitlo v Sovietskom zväze, buď preto, že sa nachádzali na poľskom území, ktoré Sovietsky zväz práve okupoval, alebo preto, že utekli pred inváznymi vojskami. Po príchode boli mnohí z nich deportovaní na Sibír a do sovietskej Strednej Ázie, ďalší zomreli v dôsledku ťažkých životných podmienok. V dôsledku toho bolo mnoho poľských židovských detí oddelených od svojich rodičov alebo osireli. V roku 1942 sovietske úrady povolili presídlenie 24 000 poľských civilistov do Iránu. Bolo medzi nimi približne 730 detí, z ktorých väčšina boli siroty. Tieto deti cestovali do Iránu zo sirotincov a útulkov a boli známe ako [teheránske deti](#). Po ich príchode do Teheránu [sionistickí](#) predstavitelia a poľská vláda rokovali o ich preprave do Palestíny.

Ukrývané deti

Niektoré deti, ak nemohli odísť, prežili tak, že boli ukrývané. Tento proces bol komplikovaný. Židovské a kresťanské humanitárne organizácie museli nájsť dobrovoľníkov, ktorí ukrývali deti s veľkým rizikom, alebo

museli rodiny využiť svoje vlastné kontakty. Niektoré deti sa ukrývali spolu s rodičmi alebo súrodencami. Niektoré mohli navštevovať školu a stretávať sa s inými deťmi, zatiaľ čo iné museli zostať ukryté. Ak boli umiestnené do nových rodín, museli prijať falošnú identitu, používať nové meno, zabudnúť na svoju minulosť a niekedy sa aj naučiť nový jazyk. O niektoré sa starali s láskou, iné kruto týrali. Niektoré z nich sa ukrývali roky a nacisti ich aktívne prenasledovali. Do roku 1945 udali informátori približne 2 000 osôb.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Po vojne rodičia hľadali svoje stratené deti a deti svojich stratených rodičov, pričom im pomáhali organizácie ako Červený kríž a Medzinárodná pátracia služba. Tisíce sirôt boli odvezené do [tábor pre vysídlené osoby](#), zatiaľ čo mnoho židovských detí, ktoré prežili, utieklo do Izraela z východnej Európy, najmä vďaka Aliji mládeže. Mnohé deti z [Kindertransport](#) zostali v Spojenom kráľovstve. Ostatné emigrovali do iných krajín, ako sú Spojené štáty, Kanada a Austrália, a šli žiť k príbuzným, do náhradných rodín alebo do detských domovov.

Niektoré prenasledované alebo ukrývané deti, a dokonca aj tie, ktoré boli deportované do táborov, si viedli denníky a zápisky, ktoré sa zachovali dodnes. Najznámejší je pravdepodobne denník Anny Frankovej, ale existujú aj ďalšie, napríklad denník Miriam Wattenbergovej z Poľska alebo denníky detí z Lodže.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Prečo boli deti obzvlášť bezbranné voči nacistickému prenasledovaniu?

Ako boli deti zachránené pred národným socializmom? A ako sa tieto skúsenosti líšili?

Ako sa deti prispôbili ťažkým podmienkam počas národného socializmu a ako prispôbili svoj život po tomto období?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online svedectvá:

<https://holocaustlearning.org.uk/stories/>

<https://www.centropa.org/en/centropa-cinema/zahor-remember>

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/oral-history/theresia-seible-and-rita-prigmore-describe-research-on-twins?parent=en%2F2562>

<https://www.yadvashem.org/holocaust/this-month/february/1943-2.html>

<https://www.holocaustchild.org/2000/12/marcelle-b/>

<https://www.holocaustchild.org/2000/12/helen-b/>

<https://www.youtube.com/watch?v=I5ut-p9lDAs0>

Archív s detským umením z terezínskeho geta:

<https://www.jewishmuseum.cz/en/collection-research/collections-funds/visual-arts/children-s-drawings-from-the-terezin-ghetto/>

Krátkometrážne filmy:

<https://www.centropa.org/en/centropa-cinema/jewish-life-krakow-and-kazimierz>

<https://www.centropa.org/en/centropa-cinema/lilli-tauber-suitcase-full-memories>

Film: Dovidenia, chlapci (1987), 1 hod. 44 min.

Online výstavy::

<https://www.ushmm.org/m/pdfs/USHMM-Rescue-Hiding-Online-Lesson.pdf>

<https://www.het.org.uk/teaching-resources>

<https://www.adl.org/education/educator-resources/lesson-plans/children-of-the-holocaust-a-discussion-guide>

Online výstavy:

<http://jewishchildsurvivors.org/>

<https://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/childrens-survivors-homes/index.asp>

EUGENIKA A EUTANÁZIA POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Portrét Fridy Richardovej, ktorá prežila v Hadamarskom centre pre eutanáziu. Po oslobodení napísala list, v ktorom opisuje tamojšie kruté zaobchádzanie. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum.

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Eugenika bola jedným z ideologických zdrojov národnosocialistických vražd typu „[eutanázie](#)“. Francis Galton, antropológ pôsobiaci v 19. storočí, známy svojimi priekopníckymi štúdiami o eugenike, povedal: „Cieľom eugeniky je reprezentovať každú triedu alebo sekciu jej najlepšimi jedincami.“ [Eugenika](#) sa vyvinula ako vedecky nesprávna teória „rasového pokroku“ a „selektívneho šľachtenia“, ktorá si na začiatku 20. storočia našla mnoho prívržencov v Spojených štátoch a Európe.

Doktrína eugeniky tvrdila, že okrem rôznych chorôb sú sociálne problémy modernej spoločnosti, ako napríklad kriminalita, alkoholizmus a dokonca aj chudoba, dedičné. Na základe toho bolo hlavným cieľom eugenikov určiť dedičné znaky, ktoré prispievajú k týmto problémom, vyvinúť biologické riešenia a zostaviť v oblasti verejného zdravia opatrenia na zastavenie ich šírenia. Jedným z prostriedkov na dosiahnutie ich cieľov bola [násilná sterilizácia](#) osôb považovaných za „rasovo nežiaducich“.

Po prvej svetovej vojne postihla Nemecko vážna hospodárska kríza, ktorá zvýšila popularitu eugeniky. Predstava eugeniky oslovila širokú verejnosť a spopularizovala averziu voči ľuďom, ktorí boli považovaní za menejcenných, slabých, chorých alebo degenerovaných. Spolu s ich sociálnou situáciou bol ich fyzický stav označovaný za nebezpečenstvo pre spoločnosť. V roku 1933 už boli tieto myšlienky veľmi rozšírené.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Koncept [rasovej hygieny](#) formoval mnohé rasové politiky národných socialistov. Tie často v praxi zavádzali lekári a boli zamerané na osoby považované za „dedične choré“. Tvrdilo sa, že sú pre krajinu genetickou a finančnou záťažou. Jedným z prvých eugenických opatrení bol „Zákon o prevencii pred dedične chorým potomstvom“ z roku 1933. V dôsledku toho bolo do konca vojny násilne sterilizovaných približne 400 000 Nemcov. Odhaduje sa, že polovicu prípadov tvorili sociálne diagnózy. Zákon [Ehegesundheitsgesetz](#) (Zákon o manželskom zdraví) z roku 1935 stanovil ako podmienku pre uzavretie manželstva potvrdenie z úradu verejného zdravotníctva a zakázal ľuďom, ktorí boli považovaní za dedične chorých, uzavrieť manželstvo s niekým, kto bol považovaný za zdravého.

V roku 1939 sa v Nemeckej ríši začalo plánovanie systematického vyvražďovania pacientov v ústavoch. Tento postup bol však podľa národnosocialistických zákonov nezákonný, preto mal byť utajený, a preto sa pre centrálu zodpovedného tímu v Berlíne na Tiergartenstraße 4. Ipoužívali kamuflážne termíny, ako napríklad „Sonderaktion“ alebo „T-4“.

Termín „Aktion T4“ („Program T-4“) sa začal používať až po vojne. Národnosocialistický svetonázor velebil práva tých, ktorých považoval za silných, a pohrdal tými, ktorých považoval za slabých. Týmto spôsobom sa prejavil odpor, ktorý vyvolávala eugenika. Program T-4bol v Nemecku ústredným opatrením nacistického programu „eutanázie“. Vraždenie psychiatrických pacientov sa však v okupovanom Poľsku začalo už na jeseň 1939. Prvá [plynová komora](#) bola postavená v Poznani. Neskôr bolo pod vedením Philippa Bouhlera a lekára Karla Brandta na území Nemeckej ríše zriadených šesť zariadení s plynovými komorami: zariadenie v [Brandenburg an der Havel](#) pri Berlíne, zariadenie [Grafeneck](#) pri Ulme, zariadenie v [Bernburg](#) iv Sasku-Anhaltsku, zariadenie [Pirna-Sonnenstein](#) pri Drážďanoch, zariadenie [Hartheim](#) pri Linzi v Rakúsku a zariadenie v [Hadamar](#)

pri Limburgu. Do ukončenia Programu T-4 v auguste 1941 bolo na týchto šiestich miestach zavraždených viac ako 70 000 ľudí.

Zatiaľ čo v rámci Programu T-4 boli procesy výberu osôb a ich vraždenia vykonávané v oddelených priestoroch a vykonávali ich rôzne osoby, vraždy v spomínaných špeciálnych zariadeniachna „eutanáziu“ zriadených na rôznych miestach sa v nasledujúcich rokoch vykonávali ako každodenná rutina. Zodpovednosť za výber obetí bola často predovšetkým v rukách osôb zapojených do páchania zločinu na danom mieste. Do konca vojny bolo v dôsledku nedostatku potravín a predávkovania liekmi zavraždených viac ľudí ako v rámci Programu T-4 a obeťami „eutanázie“ sa stali aj geriatrickí pacienti, obeť bombardovania a [robotníci na nútených prácach](#). V rôznych fázach programu „eutanázie“ zomrelo v Nemecku a na okupovaných územiach približne 300 000 ľudí

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Bezprostredne po víťazstve Spojencov sa na niektorých miestach činu začali proti páchatelom programu „eutanázie“ trestné konania. Niektorí z hlavných [páchatelov](#) boli súdení na Norimberskom procese: Karl Brandt bol odsúdený na trest smrti a Philipp Bouhler si vzal život krátko po zatknutí.

Niekoľko rokov po skončení vojny sa už o zločinoch nehovorilo – dokonca ani v rodinách obetí. Lekári a tvorcovia zákonov, ktorí boli predtým zodpovední za početné násilné sterilizácie a vraždy, postúpili vo svojej kariére na akademickej pôde alebo v štátnej službe bez toho, aby čelili akémukoľvek odmietavému zaobchádzaniu.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Eugenika propagovala „biologické riešenia“ sociálnych problémov, a tak si našla mnoho stúpencov – prečo?

Nie všetky obete „eutanázie“, najmä obete Programu T-4, žili roky predtým v ústavoch. Do akej miery to podporilo páchanie zločinov?

Prečo podľa vás mnohí príbuzní obetí „eutanázie“ a mnohí ľudia, ktorí boli v povojnovom období násilne sterilizovaní, mlčali?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Dokumentačné centrum hradu Hartheim:

<https://www.schloss-hartheim.at/en/research/documentation-centre-hartheim/hartheim-memorial-book>

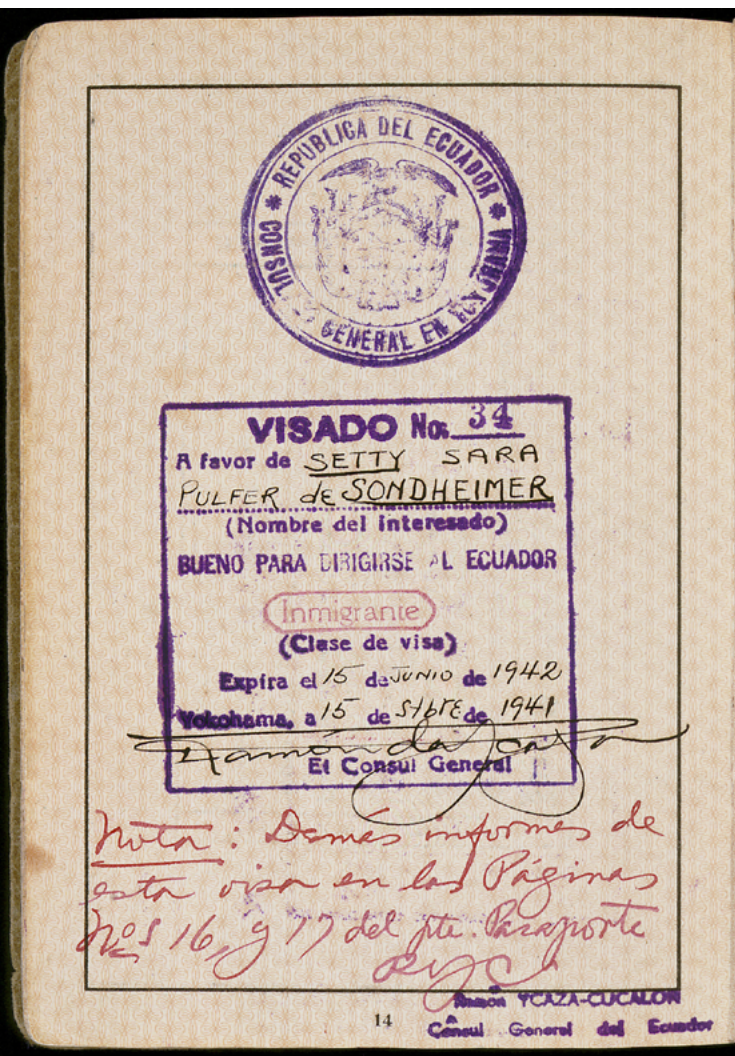
Online výstavy/archívy:

<https://www.schloss-hartheim.at/en/>

<https://www.gedenkstaette-hadamar.de/en/history/the-t4-programme-and-the-hadamar-killing-centre-1941/>

EXIL POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Strana z pasu Setty Sondheimerovej s ekvádorskou vízovou pečiatkou z roku 1938. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Odísť do exilu označuje situáciu, keď je niekto nútený opustiť svoju krajinu alebo domov. V priebehu dejín i v súčasnosti boli mnohí ľudia nútení odísť do exilu v dôsledku materiálnych okolností, politických rozhodnutí alebo prenasledovania. Exil môže spôsobiť emocionálnu bolesť, pretože opustenie domova znamená pretrhnutie väzieb s rodinou, komunitou a kultúrnym dedičstvom.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Pre príslušníkov prenasledovaných skupín v pozícii obetí viedol nástup národného socializmu v Nemecku k ťažkému rozhodnutiu: zostať a podriaďovať sa neznámej budúcnosti v čoraz nepriateľskejšom prostredí alebo odísť do cudzích krajín, vykorenení zo svojho bežného života. Niektorí z najvýznamnejších Židov na začiatku 20. storočia, ako napríklad vedec Albert Einstein a skladateľ Arnold Schönberg, odišli do exilu v zahraničí. Exulanti sa naďalej zasadzovali za obeť národných socialistov a vystupovali proti

nacistickému režimu. Napríklad v roku 1933 bola pri univerzite New School for Social Research v New Yorku na protest proti vyhosteniu [židovských](#) vedcov z nemeckých univerzít založená univerzita. Nacistická okupácia prinútila mnohých civilistov opustiť svoje domovy a utiecť do iných, bezpečnejších krajín. Mnohí z nich odišli bez konkrétneho cieľa, nemali žiadne plány pre prípad nepredvídaných udalostí alebo boli na dlhú cestu nedostatočne pripravení. Taký bol osud mnohých Poliakov, ktorí boli od roku 1939 deportovaní zo Sovietskeho zväzu do Sovietskeho zväzu a pokúšali sa utiecť na iné miesta. V roku 1941 vznikla v Sovietskom zväze vojenská jednotka známa ako Andersova armáda. V roku 1942 bolo časti tejto formácie umožnené spolu s tisíckami poľských civilistov opustiť Sovietsky zväz a vstúpiť na územie kontrolované Britmi v Iráne

Odchodu do exilu často bránili rôzne faktory. Pre mnohých predstavovalo vybavovanie potrebných dokladov na emigráciu a platenie dane za odchod z nacistického Nemecka neprekonateľnú prekážku. O medzinárodnej vlne utečencov sa diskutovalo na medzinárodnej konferencii vo francúzskom Eviane v roku 1938. Väčšina zúčastnených štátov však nebola ochotná zmierniť svoje imigračné obmedzenia, čo naďalej obmedzovalo možnosti pre utekajúcich.

Židia v okupovaných oblastiach sa o útek pokúšali neustále. Tisíce ľudí utiekli cez čiernomorské prístavy v Bulharsku a Rumunsku, aby sa dostali do [Palestíny pod britskou kontrolou](#). Mnohí ďalší sa pokúšali utiecť cez Litvu a potom do Japonska Transsibírskou magistrálou. Na niektorých miestach sa vytvorili veľké komunity židovských utečencov, napríklad v Šanghajskej gete v Číne. Pre mnohých sa však možnosť exilu nikdy nenaskytla. V podstate sa ocitli v pasci vo vojnovnej Európe.

Exilové vlády

Ako sa národný socializmus šíril Európou, demokratické vlády a politici z [okupovaných krajín](#) boli nútení utiecť a usadiť sa v neokupovanej Európe. Londýn sa stal novým domovom mnohých európskych [exilových vlád](#) and heads of state, including those of Poland, heads of state, including those of Poland,

Nórsku, Holandska, Belgicka, Luxemburska, Československa a Grécka. Na základe toho britský parlament v roku 1941 ratifikoval zákon (rozšírenie zákona) o diplomatických výsadách, ktorý poskytoval ochranu členom [odbojových hnutí](#) v mnohých krajinách. Exilové vlády sa snažili zachovať nezávislosť svojich krajín, prispieť k vojnovému úsiliu a pomôcť svojmu civilnému obyvateľstvu čeliť následkom okupácie a vojny.

Záchranné misie

Vlády aj jednotlivci vo vplyvných pozíciách pomáhali skupinám, ktoré boli v nemilosti, utekať z Európy. Napríklad v roku 1944 v Budapešti švédski diplomati Raoul Wallenberg a Carl Lutz spolu s Talianom Giorgiom Perlascom (vydávajúcim sa za španielskeho diplomata) poskytli desiatkam ľudí osvedčenia o ochrane z neutrálnych krajín. Tieto osvedčenia ich vyňali z väčšiny antisemitských politik. Iní, ako napríklad Jan Karski, kuriér pre poľskú exilovú vládu, sa snažili upozorniť na podmienky, ktorým mnohí čelili v getách a koncentračných táboroch. V roku 1942

Jan Karski v roku 1914. Zdroj: Międzynarodowy Instytut Tolerancji i Dialogu im. Jana Karskiego

sa Karski stretol s vodcami [varšavského](#) a [izbického geta](#) a odovzdal ich správy o masovom vraždení v [Bežec](#) tspojeneckým orgánom vrátane amerického prezidenta.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Bezprostredne po skončení druhej svetovej vojny našli mnohí z tých, čo prežili, útočisko v [táboroch pre vysidlencov](#) spravovaných Spojencami. Milióny Európanov sa ocitli vo vyhnanstve

zo svojich vlastí vrátane utečencov pred frankistickou diktatúrou v Španielsku, bývalých obyvateľov území kontrolovaných Sovietskym zväzom a Nemcov, ktorí už neboli vítaní v krajinách východnej Európy, kde žili predtým. Predovšetkým mnohí Židia sa nemali kam vrátiť. Do roku 1948 boli európski Židia, ktorí sa pokúšali nelegálne vstúpiť do britskej Palestíny, internovaní v záchytných táboroch na Cypre až do vzniku Izraela v roku 1948.

Mnohí z tých, ktorí utiekli počas druhej svetovej vojny, sa už nikdy nemohli vrátiť do svojich domovov. Čelili izolácii, [xenofóbii](#), [antisemitizmu](#), [rasizmu](#) a hospodárskej neistote. Mnohí z nich museli prejsť dlhým a komplikovaným imigračným procesom, aby mohli zostať v hostiteľskej krajine alebo sa presťahovať do iných krajín. Napríklad mnohí z tých, ktorí našli útočisko v Spojených štátoch, museli na to, aby získali americké víza, zhromaždiť množstvo dokumentov. Išlo o doklady totožnosti, policajné potvrdenia, povolenia na odchod a tranzit a finančné čestné vyhlásenia, ktoré bolo po vojne ťažké získať. Vzhľadom na to, že konflikty vo svete pokračujú, ľudia z krajín ako Ukrajina a Sýria čelia podobným situáciám.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Aké povinnosti majú krajiny v súvislosti s pomocou utečencom, ak vôbec nejaké majú?

Akým výzvam čelia ľudia, ktorí utekajú do inej krajiny?

Existujú podobnosti medzi utečencami v minulosti a dnes?

MATERIÁLY VYUŽITEL'NÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Životné príbehy a online svedectvá:

<https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn504341>

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/oral-history/miriam-lewent-describes-deportation-to-a-village-near-tomsk-siberia?parent=en%2F7045>

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/jan-karski>

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/oral-history/charlene-schiff-describes-difficulties-in-gaining-entry-to-the-united-states-in-the-aftermath-of-the-holocaust?parent=en%2F2419>

<https://holocaustmusic.ort.org/resistance-and-exile/composers-in-exile/>

Online zbierky:

<https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn502051>

<https://mjhnyc.org/blog/new-beginnings-jewish-refugees-after-the-holocaust/>

Animovaná mapa ciest do exilu:

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/animated-map/rescue>

KOMUNISTI A NÁRODNÍ SOCIALISTI

Komunizmus je ideológia, ktorá tvrdí, že kapitalistický systém vykorisťuje pracujúcich tým, že profituje z ich práce. To následne vytvára triednu spoločnosť, v ktorej je majetok rozdelený nerovnomerne. Komunisti tvrdia, že na vytvorenie spravodlivej a beztriednej spoločnosti je potrebné odstrániť súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov. V priebehu devätnásteho a začiatkom dvadsiateho storočia sa komunizmus ako ideológia ukázal ako atraktívny pre niektorých ľavicovo orientovaných robotníkov a intelektuálov.

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Hoci si komunizmus našiel koncom devätnásteho a začiatkom dvadsiateho storočia niekoľko priaznivcov v celej Európe, prvý komunistický štát vznikol v Rusku. V októbri 1917 Vladimír Lenin a jeho kolegovia revolucionári zvrhli dynastiu Romanovcov, ktorá vládla od 17. storočia. Následne sa Lenin stal vodcom krajiny a založil Sovietsky zväz b založený na komunistickej ideológii. V mnohých iných krajinách existovali silné komunistické hnutia, ktoré boli v opozícii voči súčasným režimom. Konzervatívne elity považovali komunizmus za riziko pre svoju politickú a hospodársku kontrolu.

Členovia 108. roty FTPF - francúzskej komunistickej odbojovej skupiny. 1944. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Keďže komunizmus uprednostňoval triednu príbuznosť pred rasovou, národnosocialistický režim ho považoval za nezákonný a pretransformoval ho na [židobolševizmus](#). Nacisti boli presvedčení, že komunizmus je židovské sprisahanie proti celému svetu a že je obzvlášť nebezpečný kvôli geografickej blízkosti Sovietskeho zväzu. V roku 1933 boli zakázané všetky politické strany okrem Národnosocialistickej nemeckej robotníckej strany (NSDAP), čo vyvolalo sériu masového zatýkania a deportácií komunistov a ďalších [politických odporcov](#) do prvých koncentračných táborov. Do roku 1939 bolo v nacistických koncentračných táboroch uväznených približne 150 000 komunistov, z ktorých bolo približne 30 000 popravených alebo zahynulo inak. Mnohí, aby sa vyhli prenasledovaniu a väzneniu, utiekli z Európy a odišli do exilu.

V roku 1933 bol otvorený prvý veľký [koncentračný tábor](#) pre politických väzňov v [Dachau](#). Čoskoro po ňom nasledovali koncentračné tábory [Buchenwald](#) a [Sachsenhausen](#). Po vypuknutí druhej svetovej vojny v Európe sa komunisti a [politickí odporcovia](#) istali na Nemeckom okupovaných územiach terčom nacistov. Komunistickí väzni pokračovali v politických aktivitách v táboroch organizovaním podzemných odbojových sietí a činností ako sabotáže, úteky, [pašovanie](#) či nepokoje. Niektorí tiež kolaborovali a stali sa väzenskými funkcionármi, tzv. [kápami](#).

Jedným z prípadov masového väznenia komunistov je prípad španielskych [politických väzňov](#). Mnohí z nich boli komunisti, ktorí pôvodne utiekli pred diktatúrou generála [Francisca Franca](#) v Španielsku. Po napadnutí Francúzska nacistickým Nemeckom boli deportovaní z francúzskych utečeneckých táborov do nacistických koncentračných táborov. Napríklad v [Mauthausen](#) bolo uväznených približne 7 728 španielskych [politických väzňov](#); z nich prežilo len 2 979.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Dejiny druhej svetovej vojny deportácie komunistov do koncentračných a vyhladzovacích táborov často opomínajú. Dôvodom boli najmä politické rozpory po druhej svetovej vojne. S nástupom [studenej vojny](#) - globálneho súperenia medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom - západné dejiny nacistické prenasledovanie komunistov a ich zapojenie do odboja často vynechávali.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Ako zaobchádzanie s komunistami ilustrovalo nacistické ideologické presvedčenie?

Prečo národní socialisti prepájali komunizmus s judaizmom?

MATERIÁLY VYUŽITEL'NÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Filmy:

El fotógrafo de Mauthausen, 2018. 1h 50.

Francisco Boix. A photographer in hell, 2000. 55 min.

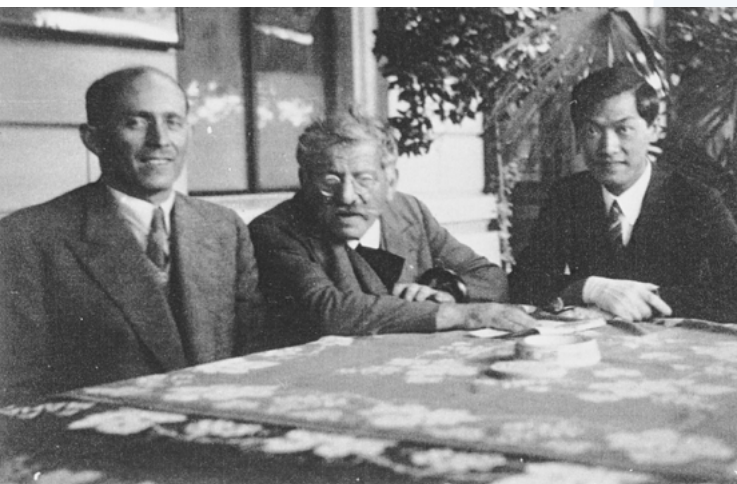
Online zdroje:

<https://www.facinghistory.org/resource-library/outlawing-opposition>

LGBTQIA+ A NÁRODNÍ SOCIALISTI

LGBTQIA+ je skratka a používa sa ako súhrnný pojem. Pojem LGBTQIA+ zahŕňa mnoho sexualít a rodových identít, ako napr. lesbičky, gejov, bisexuálov, transrodové osoby, queer osoby, a intersexuálov. V 21. storočí chápeme identitu a sexualitu osobitne; pred 100 rokmi to však spoločnosti chápali inak a ľudia používali na opis seba samých iné slová. Osoby LGBTQIA+ boli súčasťou každej spoločnosti počas celej histórie. Hoci komunita LGBTQIA+ vždy čelila diskriminácii a násiliu, prenasledovanie queer osôb počas nacistickej vlády bolo jedným z najzávažnejších prípadov násilia voči tejto komunite.

Sexuológ Magnus Hirschfeld (v strede) so spolupracovníkom Bernhardom Schapirom a žiakom Taom Leem. Neznáme a čas. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Koncom 19. storočia mnohé západné krajiny vypracovali zákony, ktoré považovali homosexualitu za trestnú (najmä v prípade mužov). Paragraf 175, ustanovenie nemeckého trestného zákonníka, bol v Nemecku zavedený v roku 1872 a podľa neho bolo trestným činom, ak mali dvaja cisrodoví muži pohlavný styk. Zároveň vznikla ako nová vedecká disciplína sexuológia a boli založené prvé organizácie na ochranu práv homosexuálov. Podobne ako iné veľké európske mestá, aj Berlín bol centrom (sub)kultúry gejov a lesbičiek a existovalo tam množstvo organizácií a barov pre homosexuálne hnutie.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Keď sa v roku 1933 národní socialisti dostali k moci, začali proti osobám LGBTQIA+ zasahovať a ich terčom boli priestory pre queer osoby a sexuálnych pracovníkov. Politika národných socialistov voči homosexualite bola rodovo podmienená. Na jednej

strane bola homosexualita cisgenderových mužov umelo predstavovaná ako hrozba pre spoločenstvo [Volksgemeinschaft](#), keďže nacisti boli presvedčení, že homosexuálna intimita môže zničiť mužské spojenectvá, a teda aj štát. Na druhej strane, ženská homosexualita nebola priamo trestná, s výnimkou anektovaného Rakúska v rokoch 1938 až 1945. Hoci nebola homosexualita u žien priamo uznaná ako trestný čin, queer ženy boli diskriminované inými spôsobmi: mali obmedzené práva a možnosti vyjadrovať svoju sexuálnu identitu na verejnosti a často boli nútené vstupovať do heterosexuálnych manželstiev a stať sa matkami.

Od roku 1935 sa [anti-homosexuálne](#) prenasledovanie zintenzívnilo sprísnením paragrafu 175 a vytvorením Ríšskeho ústredného úradu pre boj proti homosexualite a potratom v roku 1936. V dôsledku toho sa počet odsúdených a uväznených osôb drasticky zvýšil. Tresty boli veľmi prísne a mnohí z tých, ktorých národní socialisti označili za „homosexuálov“, boli poslaní do koncentračných táborov. Niektorí boli odsúdení na smrť a popravení. Niektoré osoby LGBTQIA+ boli obeťami [násilných sterilizácií](#) alebo [kastrácií](#). Do roku 1945 zatkla polícia za údajné porušenie [Paragrafu 175](#) približne 100 000 mužov.

Začiatok vojny zmenil zameranie bezpečnostnej polície a veľmi prísne opatrenia z konca 30. rokov sa trochu uvoľnili. Národní socialisti mali záujem prenasledovať homosexuálov na anektovaných územiach, ale nie v celej Nemeckom okupovanej Európe. Národní socialisti používali pojem „homosexuál“ ako strešný pojem pre homosexuálnych alebo bisexuálnych mužov. Týkalo sa to aj ľudí, ktorí by v dnešnej dobe na označenie seba samých používali slová transrodoví, [rodovo nekonformní](#) alebo [rodovo queer](#). Z tohto dôvodu je dôležité poznamenať, že nie všetky osoby zatknuté a odsúdené podľa paragrafu 175 samých seba chápali ako [homosexuálov](#). Každému mužovi, ktorý mal sexuálny vzťah s iným mužom, však v nacistickom Nemecku hrozilo zatknutie bez ohľadu na to, ako chápal svoju vlastnú sexualitu. V koncentračných táboroch museli ľudia prenasledovaní podľa paragrafu 175 nosiť

[ružový trojuholník](#). Homosexuálni aktivisti neskôr prevzali tento symbol ako znak odporu proti utláčateľským politikám.

Obete z radov LGBTQIA+ mohli byť väznené a prenasledované v koncentračných táboroch aj z iných dôvodov, než bola ich sexualita. Niektorí boli poslaní do táborov ako [politickí odporcovia](#), [Židia](#), alebo príslušníci iných kategórií obetí. V týchto prípadoch sa ich sexualita považovala popri hlavnom dôvode ich väznenia za druhoradú. Namiesto ružového trojuholníka v takýchto prípadoch nosili odznak zodpovedajúci ich oficiálnej kategórii väzňov. Z tohto dôvodu zostáva celkový počet obetí zo skupiny LGBTQIA+ neznámy.

Osobám LGBTQIA+ sa zriedkavo dostávalo podpory, keďže európske spoločnosti a mainstreamové kultúry boli v tom čase prevažne [homofóbne](#). Medicína a psychiatria prispievali k prenasledovaniu a diskriminácii osôb LGBTQIA+. Pravicoví

Gerd Katter, jeden z transsexuálnych pacientov Magnusa Hirschfelda. Okolo roku 1929. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum

psychiatri strávili množstvo času skúmaním homosexuality a snahou zistiť jej základné príčiny. Psychiatria a národnosocialistické orgány spolupracovali na prenasledovaní queer osôb a ich verbovaní ako testovacích subjektov. Napríklad dánsky lekár pracujúci pre SS, Carl Værnet, vykonával experimenty s cieľom nájsť možné spôsoby liečby homosexuality injekčným podávaním syntetických hormónov väzňom s ružovým trojuholníkom v [Buchenwalde](#). Boli však aj lekári ako Magnus Hirschfeld, ktorí vypracovali prelomové teórie o sexualite a spochybnili názor, že príťažlivosť k rovnakému pohlaviu je patologická, zvrátená a nemorálna.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

V Nemecku a Rakúsku bola homosexualita naďalej trestná aj po druhej svetovej vojne a osoby väznené za obdobia nacistov si museli znovu odpykať trest, ktorý si odpykali v rokoch 1933 - 1945, keďže nacistický režim nebol uznaný za legitímny. Počet odsúdených za homosexualitu bol stále vysoký. Východné Nemecko zrušilo homosexualitu medzi dospelými ako trestný čin v roku 1968, Rakúsko v roku 1971 a Západné Nemecko v roku 1994.

Osoby LGBTQIA+ neboli po celé desaťročia uznávané ako skupina, ktorá bola terčom nacistického režimu. V roku 2002 Nemecko uznalo osoby prenasledované počas národného socializmu podľa paragrafu 175 za obeť a následne im udelilo milosť.

Príbehy osôb LGBTQIA+ celé desaťročia neboli súčasťou kolektívnej pamäti a spomienkovej kultúry. Podujatia na pripomínanie si pamiatky organizovali predovšetkým aktivisti, hnutia a organizácie

presadzujúce práva osôb LGBTQIA+. V posledných rokoch sa informovanosť o tejto problematike zvýšila. Hoci v niektorých častiach Európy majú osoby LGBTQIA+ viac práv v porovnaní s obdobím prenasledovania, ktorému čelili v prvej polovici 20. storočia, v mnohých krajinách je situácia stále nepriaznivá. Na mnohých miestach je nenávisť voči skupine LGBTQIA+ bežná a queer osoby nie sú v bezpečí.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Porovnajete politiku nacistického režimu voči gejom s politikami pred rokom 1933 a po roku 1945 a hľadajte v nich rozdiely.

Ako sa líšili skúsenosti komunity LGBTQIA+ po roku 1945 od iných skupín obetí?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online archívy s fotografiami, videami a referenciami:

<https://encyclopedia.ushmm.org/tags/en/tag/gay-men-under-the-nazis>

Dokumentárne filmy a filmy:
Paragraph 175 (2000), 1 hod. 21 min.
<https://www.youtube.com/watch?v=q-Bln6ymTVdM>

L'UDIA AFRICKÉHO PÔVODU A NÁRODNÍ SOCIALISTI

Carlos Greykey, španielsky väzeň deportovaný do Mauthausenu. Zdroj: Bundesarchiv Bild 192-054. CC-BY-SA 3.0

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Osoby afrického pôvodu žili v Európe po stáročia. Hoci určitá časť migrácie ľudí afrického pôvodu do Európy pred 20. storočím bola dobrovoľná, jej hlavným dôvodom bol kolonializmus a otroctvo. Z tohto dôvodu bola najväčšia koncentrácia ľudí afrického pôvodu v Európe najmä v krajinách zapojených do obchodu s otrokmi a kolonizácie Afriky, a to v Španielsku, Portugalsku, Nemecku, Francúzsku, Holandsku, Belgicku a Spojenom kráľovstve. Odhaduje sa, že pod nemeckou koloniálnou nadvládou (1885 - 1919) žilo viac ako 11 miliónov Afričanov.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

V nacistickom Nemecku sa neustále publikovali rasistické texty ponižujúce Afričanov a Afroameričanov a s černochoťmi sa v skutočnosti zaobchádzalo, akoby boli bez štátnej príslušnosti. Ľudia afrického pôvodu boli diskriminovaní rôznymi spôsobmi, mnohí z nich prišli o prácu, domov a možnosť vzdelávať sa. V 30. rokoch 20. storočia putovala po ríši show Deutsche Afrika-Schau, etnografická výstava a varieté, na ktorej vystupovali „umelci“ afrického

pôvodu. Nacistické úrady ju podporovali ako propagandu propagujúcu kolonializmus až do vypuknutia druhej svetovej vojny.

Režim sa zamerl najmä na osoby, ktoré nazýval „[rýnskymi bastardmi](#)“, čo sa vzťahovalo na Nemcov - černochoch, ktorí sa narodili v Porýní v 20. rokoch 20. storočia bielym ženám a príslušníkom francúzskych koloniálnych okupačných jednotiek. V roku 1937 sa ich režim pokúšal systematicky sterilizovať. Hoci bolo konkrétne na ľudí afrického pôvodu zameraných len málo zákonov, neskoršie dodatky k [norimberským rasovým zákonom](#) ich zaradili medzi „osoby s cudzou krvou“. V Nemecku boli zmiešané manželstvá zakázané pod hrozbou [nútenej sterilizácie](#) a uväznenia, aby sa zabránilo vývoju budúcich generácií Nemcov - černochoch. Po vypuknutí druhej svetovej vojny čelili ľudia afrického pôvodu v Nemecku a okupovanej Európe čoraz častejšie úplne reálnej hrozbe, že budú poslaní do [koncentračných](#) a [pracovných táborov](#).

Napriek tomu pôsobili ľudia afrického pôvodu aj v [odbojovom hnutí](#) proti nacistom, vrátane džezového hudobníka Augusta Agbolu Browna, považovaného za jediného černoškého účastníka Varšavského povstania v roku 1944; Josephine Bakerovej, ktorá zhromažďovala informácie pre Spojencov; a Jeana-Marcela Nicholasa, ktorý lekársky ošetroval svojich spoluväzňov v [koncentračných táboroch](#).

Odhadovaný počet ľudí afrického pôvodu v Nemecku tesne pred nacistickou érou a počas nej sa pohybuje od niekoľko tisíc až po viac ako 20 000. Počet ľudí afrického pôvodu žijúcich pod nacistickou nadvládou sa však zvýšil počas vojnovnej okupácie Francúzska, Holandska a ďalších západoeurópskych krajín s veľkými komunitami prisťahovalcov z afrických a karibských kolónií. Títo ľudia prichádzali z celého sveta a boli medzi nimi robotníci, učitelia, diplomati, vojaci, obchodníci, zabávači, športovci a vedci. Počas druhej svetovej vojny, keď boli ľudia afrického pôvodu verbovaní aj v kolóniách, aby bojovali v spojeneckých vojskách, sa mnohí dostali aj do nemeckého zajatia ako vojnoví zajatci.

Josephine Bakerová v Amsterdame. 1954. Zdroj: Nationaal Archief CC BY-SA 3.0 NL

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Po vojne bol v Nemecku veľký počet ľudí afrického pôvodu. Afroamerickí vojaci boli súčasťou oslobodzovacích síl. Zo vzťahov medzi bielymi nemeckými ženami a černoškými vojakmi sa zrodila v [Spolkovej republike Nemecko](#) nová generácia ľudí afrického pôvodu. V [Nemeckej demokratickej republike](#), boli ľudia afrického pôvodu prítomní ako študenti, bojovníci za slobodu, školáci a pracovníci na zmluvu z Mozambiku, Angoly a Namíbie.

Ani jedna z týchto krajín však neuznala osobitné skúsenosti ľudí afrického pôvodu v období nacizmu, ani im neponúkla výrazné odškodnenie alebo kompenzáciu. Od 80. rokov a v rokoch nasledujúcich po [Znovuzjednotení Nemecka](#), sa skupiny ľudí afrického pôvodu proti diskriminácii organizujú, ako napríklad prostredníctvom Iniciatívy černochoch v Nemecku a organizácie ADEFRA (Afrodeutsche Frauen). Stoja na čele zviditeľňovania černochoch v nemeckých dejinách. Spomienkové podujatia a pripomínanie si pamiatky obetí

národného socializmu z radov ľudí afrického pôvodu sú stále obmedzené, hoci nedávno boli v Nemecku osadené [Stolpersteine](#) šiestich černochoch.

OTÁZKY NA DISKUSIU

V čom bolo zaobchádzanie s černochochmi v Nemecku podobné a v čom sa líšilo od zaobchádzania v iných európskych krajinách?

Prečo vieme tak málo o osudoch ľudí afrického pôvodu počas nacistického obdobia?

Je možné identifikovať jasnú líniu politiky voči ľuďom afrického pôvodu? Ako sa politika a prax vo vzťahu k ľuďom afrického pôvodu vzájomne ovplyvňujú s politikami voči iným rasovým skupinám?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online archív primárnych dokumentov

<https://blackcentraleurope.com/>

Životopisy:

<https://www.stolpersteine-berlin.de/en/biografie/9515>

<https://www.stolpersteine-berlin.de/en/biografie/263>

<https://www.stolpersteine-berlin.de/biografie/9514>

<https://www.blackpast.org/global-african-history/people-global-african-history/nicholas-jean-marcel-k-johnny-nicholas-1918-1945/>

<https://www.blackpast.org/global-african-history/august-agboola-browne-1895-1976/>

<https://www.youtube.com/watch?v=sNjAGzPHkA>

<https://www.youtube.com/watch?v=O6j5OjXuq5w>

Svedectvá:

Gert Schramm. Wer hat Angst vorm schwarzen Mann: Mein Leben in Deutschland. (2011)

Hans Massaquoi. »Neger, Neger, Schornsteinfeger!«: Meine Kindheit in Deutschland (1999)

Hans Massaquoi. Destined to Witness: Growing Up Black in Nazi Germany (2001)

Marie Nejar. Mach nicht so traurige Augen, weil du ein Negerlein bist: Meine Jugend im Dritten Reich (2007)

Marie Nejar. <https://www.youtube.com/watch?v=O6j5OjXuq5w>

Mary-Louise Romney-Schaab. An Afro-Caribbean in the Nazi Era: From Papiamentu to Germany (2020)

Theodor Michael. Deutsch sein und schwarz dazu: Erinnerungen eines Afro-Deutschen (2015)

Theodor Michael. Black German: An Afro-German Life in the Twentieth Century (2017)

Filmy a podcasty:

Sie nannten sie die Kinder der Schande (2020) (in German):

<https://www.dw.com/de/sie-nannten-sie-die-kinder-der-schande/av-56185513>

Schwarz und Deutsch - Die Geschichte der Afrodeutschen (2021).

<https://www.youtube.com/watch?v=WKDJZV10fSc>

GreyKey (2019).

<https://vimeo.com/492139688>

Bring It On! Blacks in Nazi Concentration Camps.

<https://wfhb.org/public-affairs/bringiton/april-5-2021-blacks-in-nazi-concentration-camps/>

USHMM: In conversation - Black Artists under Nazi Persecution

<https://www.youtube.com/watch?v=SxLhC2OsHcU>

L'UDIA ÁZIJSKÉHO PÔVODU A NÁRODNÍ SOCIALISTI

Existuje len málo výskumov o [ľuďoch ázijského pôvodu](#) ktorí boli obeťami národného socializmu. Čiastočne preto, že ich komunity boli podstatne menšie ako komunity prenasledovaných európskych skupín. Napriek tomu boli aj oni terčom rasistických zákonov a postojov. Niektorí z nich boli podrobení [násilnej sterilizácii](#) alebo boli [deportovaní](#) do [táborov nútených prác](#).

Obchodné spoločnosti v čínskej štvrti v Batavii v Holandsku. 1910-1920. Zdroj: Tropenmuseum, súčasť National Museum of World Cultures CC BY-SA 3.0

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Ľudia z ázijského kontinentu cestovali po svete už celé stáročia. Hoci Európa a Ázia nie sú jasne oddelené, obyvatelia Ázie sú kultúrne a etnicky rôznorodí. V minulosti sa mnohé ázijské komunity sústreďovali v prístavných mestách, ako je Hamburg, kde od začiatku 20. storočia existovala takzvaná „čínska štvrť“. Niektorí Číňania žijúci v Hamburgu boli námorníci, iní sa usadili a otvorili si obchody, reštaurácie a podniky.

Mnoho ľudí prišlo do Európy z Ázie v rámci [kolonializmu](#). Často sa s nimi zaobchádzalo ako s „exotickými“ subjektmi a v umení, literatúre a iných formách médií boli zobrazovaní rasisticky. Od 19. storočia sa často používal na označenie ľudí z východnej a juhovýchodnej Ázie ako nebezpečných pre „západnú“ spoločnosť rasistický výraz [„žlté nebezpečenstvo“](#). Niektoré európske metropoly, napríklad Berlín, Paríž a Londýn, boli dôležitými centrami aktivít ázijských protikoloniálnych hnutí: Indov bojujúcich za nezávislosť od britskej nadvlády alebo čínskych komunistov spolupracujúcich s európskymi komunistickými skupinami proti imperializmu.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Niektorí ľudia ázijského pôvodu, ktorých národní socialisti prenasledovali, boli vietnamsko-nemecké deti zmiešanej rasy narodené okolo roku 1921, keď francúzske [koloniálne vojská](#) po prvej svetovej vojne obsadili Porýnie. Spolu s afro-nemeckými potomkami zmiešanej rasy boli známi ako „[porýnski bastardi](#)“. Nacistická rasová teória považovala neárijskú krv za geneticky znečisťujúcu a v roku 1937 boli stovky týchto ľudí zmiešanej rasy [násilne sterilizované](#).

Zatiaľ čo [norimberské rasové zákony](#) z roku 1935 boli primárne zamerané proti [židovskému obyvateľstvu](#), rasistické praktiky nacistického režimu postihli aj ľudí ázijského pôvodu. Mnohým bol napríklad skonfiškovaný majetok a nesmeli sa sobášiť s „árijskými“ Nemcami. Niektorí boli väznení v [koncentračných táboroch](#): napríklad Indovia boli zadržávaní v tábore [Annaburg](#), kde boli podrobení [núteným prácam](#). Jedna z najvýraznejších protiazijských kampaní národných socialistov sa uskutočnila 13. mája 1944 v podobe takzvanej [Chinesenaktion](#) (akcia proti Číňanom), pri ktorej bolo zatknutých 129 mužov žijúcich v čínskej komunite v St. Pauli v Hamburgu. 60 až 80 z nich bolo poslaných do tábora nútených prác [Langer Morgen](#) v Hamburgu-Wilhelmsburgu a najmenej 17 z nich zomrelo v dôsledku zlého zaobchádzania.

Niektorí jednotlivci ázijského pôvodu boli zapojení do nemeckej armády. Napríklad Indická légia, ktorá bola súčasťou SS, pozostávala z indických vojnových zajatcov a študentov a jej cieľom bolo bojovať proti Británii s cieľom získať nezávislosť Indie od koloniálnej nadvlády. Iní boli aktívni v [odboji](#) proti nacistickému režimu. Napríklad japonský diplomat Sugihara Čiune pomohol tisícom Židov utiecť z Nemcami a Sovietmi okupovanej východnej Európy a poskytol im doklady, ktoré im umožnili cestovať cez japonské územia.

Čiune Sugihara a jeho rodina v Berlíne. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Ázijské komunity v Európe sa v nasledujúcich desaťročiach výrazne rozrástli. Mnohí z týchto komunit sú však naďalej terčom [rasizmu](#) a [xenofóbie](#). V Nemecku uskutočnili extrémne pravicoví nacionalisti proti ľuďom ázijského pôvodu útoky vrátane veľkých incidentov v Hoyerswerde v roku 1991 a v Rostocku v roku 1992, ktoré boli väčšinou zamerané proti vietnamským zmluvným pracovníkom.

V súvislosti s pandémiou ochorenia COVID-19 sa zvýšil aj výskyt rasistických postojov a násilia (slovného aj fyzického) voči ľuďom východoázijského pôvodu, pretože predpokladaný pôvod vírusu bol v Číne. V súčasnosti sa ázijsko-nemecké organizácie, ako napríklad [korientation](#), zameriavajú na boj proti [protiazijskému rasizmu](#). Pripomínanie si ázijských obetí národných socialistov sa dalo do pohybu napríklad

aj nedávnou inštaláciou kameňov [Stolpersteine](#) na pamiatku niektorých Číňanov zo St. Pauli v Hamburgu.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Pokúste sa nájsť informácie o obetiach ázijského pôvodu a diskutujte so študentmi o tom, prečo sú niektoré skupiny obetí nedostatočne preskúmané a zastúpené. Prečo je tak málo informácií o tom, čo zažívali ľudia ázijského pôvodu počas národného socializmu?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Životné príbehy:

<https://fink.hamburg/2019/01/chinesenaktion-hamburg-marietta-solty/>

<https://www.re-mapping.eu/de/erinnerungsorte/hong-kong-bar>

Vyhľadajte na webovej stránke archívu Arolsen Archives osoby ázijského pôvodu.

https://collections.arolsen-archives.org/de/search/topic/1-1-5-1_8052200?s=Chinese

L'UDIA S DUŠEVNÝMI CHOROBAMI A FUNKČNÝM POSTIHNUTÍM A NÁRODNÍ SOCIALISTI

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Nenávistný postoj voči ľuďom s duševnými chorobami a funkčným postihnutím vychádza z [eugeniky](#) a [vedeckého rasizmu](#). Eugenika je vedecky sporný súbor názorov a postupov. Tvrdí, že ľudské vlastnosti, ako je inteligencia a sociálne správanie, sú zdedené, a preto možno genetickú kvalitu ľudí „zlepšiť“ prostredníctvom „selektívneho šľachtenia“ populácií. Teória eugeniky sa objavila koncom 19. storočia a negatívne sa zamerala najmä na ľudí s duševnými chorobami a funkčným postihnutím a ľudí, ktorí vykazovali sociálne „deviantné“ správanie (tzv. „[asociáli](#)“). V 20. rokoch 20. storočia bola eugenika už celosvetovým hnutím podporovaným v Nemecku, Spojených štátoch, Veľkej Británii, Taliansku,

Zámok Hartheim. 1940. Zdroj: NARA/Dokumentationstelle Hartheim

Mexiku, Kanade a mnohých ďalších krajinách.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Prenasledovanie sa začalo takmer okamžite po prevzatí moci nacistami. V júli 1933 bol prijatý Zákon o prevencii pred dedične chorým potomstvom, ktorý znamenal začiatok [násilnej sterilizácie](#) ľudí s duševnými chorobami a funkčným postihnutím. V auguste 1939 však ríšske ministerstvo vnútra rozposlalo dekrét, podľa ktorého mali všetci lekári, zdravotné sestry a pôrodné asistentky nahlasovať novorodencov a deti do troch rokov, ktoré vykazovali známky ťažkého mentálneho alebo fyzického postihnutia, ktoré potom boli vybrané na zabitie (takzvaná „[Kindereuthanasie](#)“). Od októbra 1939 boli [osoby s mentálnym alebo telesným postihnutím](#) cieľom vraždenia v rámci oficiálneho programu, ktorý nacisti nazývali [Aktion T4 \(Program T-4\)](#). Tento názov bol odvodený od adresy sídla akcie na Tiergartenstraße 4 v Berlíne.

Program T-4 vyžadoval spoluprácu mnohých lekárov a zdravotných sestier, ktorí sa priamo podieľali na vraždách a v ústavoch prezerali zdravotnú dokumentáciu pacientov, aby určili, ktorí ľudia majú byť zabití. Na jeseň roku 1939 začal režim rozposielať dotazníky všetkým úradníkom verejného zdravotníctva, nemocniciam, ústavom

pre duševne chorých a opatrovateľským domovom pre chronicky chorých a starých ľudí. Pacientov bolo treba vyhodnotiť a vybrať podľa rôznych kategórií:

- osoby so schizofréniou, epilepsiou, demenciou, encefalitídou a inými chronickými psychiatrickými alebo neurologickými poruchami;
- osoby považované za „rasovo nežiaduce“ alebo za „neárijských“;
- osoby považované za „duševne chorých kriminálnikov“ alebo osoby, ktoré spáchali trestné činy;
- osoby, ktoré boli v ústave viac ako päť rokov.

V prípade inštitúcií, ktoré pri spracovaní dotazníkov neboli ochotné alebo príliš pomalé, boli na miesto vyslané skupiny „konzultantov“, ktorí rozhodli, kto zomrie. Obete boli prevezené do šiestich inštitúcií v Nemecku a Rakúsku: do zariadenia v Brandenbure an der Havel neďaleko Berlína; do zariadenia Grafeneck v juhozápadnom Nemecku; do zariadenia v Bernburgu v Sasku-Anhaltsku; do zariadenia Sonnenstein v Sasku; do zariadenia Hartheim pri Linzi v Rakúsku; a do zariadenia v Hadamare v Hessensku. Obete boli zabitú v [plynových komorách](#), a ich telá boli následne spálené vo veľkých peciach, takzvaných [krematóriách](#).

V roku 1941 sa údajne tajný program eutanázie stal všeobecne známym. K verejným protestom došlo v celom Nemecku a Rakúsku. Napríklad münsterský biskup, gróf Clemens August von Galén,

odsúdil vraždy v široko rozšírenej verejnej kázni 3. augusta 1941. Proti zabíjaniu namietali aj ďalšie verejné osobnosti a členovia duchovenstva.

Kvôli kritike verejnosti sa centralizovaný Program T-4 v auguste 1941 ukončil. Dovtedy bolo známych približne 70 000 obetí. Program však pokračoval decentralizovaným spôsobom, teda na viacerých rôznych miestach. Pacienti boli usmrčovani na rôznych klinikách smrtiacou injekciou alebo vyhladovaním. K vraždám dochádzalo aj na okupovaných územiach. Napríklad v okupovanom Poľsku a Sovietskom zväze jednotky SS a polícia zavraždili približne 30 000 pacientov, aby

mohli ubytovať zranených vojakov. Do roku 1945 bolo v rámci nacistickej politiky „eutanázie“ zavraždených približne 250 000 až 300 000 ľudí.

Program T-4 sa stal vzorom pre masové vraždenie Židov, Rómov, Sintov a ďalších skupín v táboroch s plynovými komorami, ktorých prevádzku nacisti spustili v rokoch 1941 a 1942.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Eugenika po roku 1945 nezanikla. Eugenické praktiky, ako napríklad [násilná sterilizácia](#) a nútená ústavná starostlivosť sú stále bežné na celom svete. Spolu s rozvojom vedy, boli vyvinuté technológie, ktoré umožňujú získavať genomické informácie počas tehotenstva. Tento rozvoj otvoril debaty o ukončení tehotenstva v prípade, že má plod vysoké riziko genetických porúch.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Líšili sa postoje národných socialistov k ľuďom s duševnými chorobami a funkčným postihnutím od ostatných krajín sveta?

Ako sa menilo prenasledovanie ľudí s duševnými chorobami a funkčným postihnutím počas nacistického režimu?

Skúste nájsť informácie o verejnej opozícii voči Programu T-4. Čo ľudia žiadali? Ako sa o programe dozvedeli?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online zdroje:

<https://lebensspuren.schloss-hartheim.at/>

<https://www.mauthausen-memorial.org/en/Gusen/The-Concentration-Camp-Gusen/Extermination/Aktion-14f13-Death-by-Gas-at-Hartheim-Castle>

NÁBOŽENSKÉ MENŠINY POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Menšinové náboženské skupiny, ako napríklad [moslimovia](#), [svedkovia Jehovovi](#) alebo kvakeri [kvakeri](#), existovali dávno pred národným socializmom. Judaizmus bol tiež menšinovým náboženstvom, ale vzhľadom na špecifickosť ich prenasledovania a diskriminácie Židov máme pre [židovské obete](#) osobitný informačný list.

Spoločnosť svedkov Jehovových bola založená v Spojených štátoch amerických v roku 1872 a svoju misijnú činnosť v Európe začali v 90. rokoch 19. storočia. Pôvodne bolo toto spoločenstvo známe pod názvom Študenti Biblie a neskôr ako Spoločnosť medzinárodných študentov Biblie (v nemčine Internationale Bibelforscher-Vereinigung alebo IBV). V Nemecku bolo začiatkom 30. rokov 20. storočia približne 25 000 až 30 000 členov. Terčom diskriminácie však boli už pred nástupom národného socializmu, keďže luteránska a katolícka cirkev ich považovali za [heretikov](#).

Spoločnosť priateľov, známa aj ako kvakeri, bola náboženským hnutím, ktoré sa po stáročia, hoci v malom počte, zúčastňovalo na spoločenských hnutiach. Patrili napríklad medzi vedúcich predstaviteľov

Karl-Heinz Kusserow, Jehovov svedok, ktorý bol uväznený kvôli svojej viere. Bol väznený v koncentračných táborech Dachau a Sachsenhausen v Nemecku. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum

hnutia proti otroctvu v Spojených štátoch amerických. Spoločnosť bola založená v 17. storočí v Anglicku, ale rýchlo sa rozšírila do kontinentálnej Európy a britských kolónií. Kvakeri sú pacifisti, ale zapojili sa do svetových vojen prostredníctvom [pomoci v núdzi a humanitárnej pomoci](#).

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Svedkovia Jehovovi

Prenasledovanie svedkov Jehovových trvalo od roku 1933 do roku 1945. Ich nevôľa akceptovať režim, ktorý bol v rozpore s ich presvedčením, vstúpiť do straníckych organizácií alebo sa zúčastniť na voľbách viedla k tomu, že boli pod drobnohľadom národných socialistov. Mesiac po nástupe nacistov k moci regionálne vlády (najmä v Bavorsku a Prusku) prenasledovali svedkov Jehovových tým, že vtrhli na ich stretnutia a rabovali a obsadzovali ich miestne priestory. Špeciálna jednotka [gestapa](#) zostavila register osôb, o ktorých sa predpokladalo, že sú svedkami Jehovovými. Väčšina aktivít svedkov Jehovových bola zameraná proti politike a ideológii nového režimu. Napríklad v marci 1935 svedkovia Jehovovi po opätovnom zavedení povinnej vojenskej služby odmietli byť povolani do armády alebo vykonávať vojenské práce. Hoci ich činnosť nebola zakázaná, mnohé

Kvakerské delegátky organizácie American Friends Service Committee, ktoré organizovali humanitárnu pomoc a záchrannú akciu v Toulouse, Francúzsko, január 1941. Zdroj: US Holocaust Memorial Museum

aktivity neboli v súlade s politikou nového režimu, ktorý ich považoval za disidentov. Z tohto dôvodu a na rozdiel od iných prenasledovaných skupín mohli svedkovia Jehovovi prenasledovaniu uniknúť, ak sa zriekli svojej viery a slúžili v ozbrojených silách – čo urobilo len málo z nich.

Odhaduje sa, že do roku 1939 bolo vo väzniciach a [koncentračných táboroch](#), uväznených 6 000 svedkov Jehovových, kde boli označení [fialovým trojuholníkom](#). Mnohí ďalší utiekli alebo sa o útek pokúsili. Najmenej 1 400 osôb zomrelo v táboroch a ďalších 273 osôb odsúdili vojenské súdy na smrť za odmietnutie vojenskej služby.

Kvakeri

Od začiatku národného socializmu sa kvakerské medzinárodné centrá zameriavali na pomoc v núdzi (napríklad vo vývarovniach a materských školách). Po [pogrome akcie Kristallnacht](#) v novembri 1938 sa však začali viac angažovať v pomoci utečencom, ktorí utekali z Európy a usadili sa v Spojených štátoch. V roku 1939 riešili viac ako 3 000 nových prípadov. Zatiaľ čo iné humanitárne organizácie sa špecializovali na určité typy utečencov, kvakeri pomáhali tým, ktorým sa inak pomoci nedostávalo. Napríklad to boli neárijskí kresťania (ktorých považovali za patriacich do [židovskej rasy](#), ktorí sa však sami za Židov nepovažovali) a partneri v zmiešaných manželstvách medzi židovskými a nežidovskými osobami. Okrem toho, aby pomohli čo najväčšiemu počtu ľudí, koordinovali svoju činnosť s ďalšími organizáciami, ako napríklad so službou National Refugee Service (Národná služba pre utečencov), Hebrew Immigrant Aid Society (Hebrejská spoločnosť pre pomoc imigrantom) a National Council of Jewish Women (Národný výbor židovských žien).

Moslimovia

Aj keď bolo moslimov málo, aj oni boli väznení v koncentračných táboroch. Podľa niektorých záznamov tvorili len 53 zo 400 000 väzňov v Auschwitzi, zatiaľ čo niektorí výskumníci odhadujú, že moslimských obetí bolo najmenej 1 000. Moslimovia však neboli terčom nacistov z náboženských alebo rasových dôvodov kvôli tomu, že mal režim záujmy v severnej Afrike. Väčšina obetí

bola súčasťou sovietskej armády alebo to boli jednotlivci, ktorí sa postavili na odpor proti režimu.

Duchovný odpor

Odboj proti národnému socializmu mal rôzne formy, od ozbrojených až po neozbrojené. Príkladom sú organizované pokusy o útek z geta a táborov, nedodržiavanie režimu, nelegálne pašovanie do get a duchovný odpor. Duchovný odpor sa týka pokusov jednotlivcov zachovať si ľudskosť, celistvosť osobnosti, dôstojnosť a zmysel pre civilizáciu v kontraste s dehumanizáciou a znevážením, ktoré zažili v nacistickom režime. Vo všeobecnosti išlo o pokračovanie v kultúrnych a vzdelávacích činnostiach, dokumentovanie života vlastnej komunity a tajné náboženské obrady. Svedkovia Jehovovi sa napríklad v táboroch naďalej stretávali a modlili. V Buchenwalde založili podzemnú tlačiareň a rozširovali náboženské letáky.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Diskriminácia náboženských menšín v dnešnej Európe zvyčajne nezahŕňa fyzické násilie a nedá sa porovnávať s diskrimináciou v období národného socializmu. V súčasnosti sa to častejšie deje prostredníctvom slovných urážok alebo činov, ako je obťažovanie tých, ktorí nosia viditeľné náboženské symboly. Je však nesporné, že náboženské menšiny sú v mnohých krajinách sveta naďalej diskriminované a prenasledované.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Prečo sa vlády a ideológie zameriavajú na náboženské skupiny? Ako možno týmto útokom alebo zámerom čeliť?

Často máme na mysli v prvom rade alebo jedine násilný odpor voči utláčateľskému režimu. Aký význam má duchovný odpor?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Viac informácií:

<https://www.jw.org/en/jehovahs-witnesses/faq/jw-holocaust-facts-concentration-camps/>

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/nazi-persecution-of-jehovahs-witnesses>

Online archívy:

<https://www.ushmm.org/collections/the-museums-collections/curators-corner/the-nazi-persecution-of-jehovahs-witnesses-the-kusserow-collection>

Online svedectvá:

<https://www.hmd.org.uk/resource/simone-arnold-liebster/>

NÚTENÉ PRÁCE POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Nútená práca znamená, že niekto musí pracovať proti svojej vôli, v opačnom prípade mu hrozí zadržanie, chudoba, násilie alebo smrť. Nútená práca je zvyčajne spojená aj s núteným ubytovaním ďaleko od miesta obvyklého pobytu jednotlivca v mieste alebo v blízkosti miesta, kde sa nútená práca musí vykonávať. V histórii existovalo mnoho rôznych foriem nútenej práce.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Nacistické Nemecko sa spoliehalo na rozsiahly systém nútených prác v krutých podmienkach, najmä po začiatku druhej svetovej vojny v roku 1939. Nútené práce tvorili základnú súčasť režimu nacistických koncentračných táborov a hospodárskeho vykorisťovania okupovaných území. Nútená práca prebiehala nielen v koncentračných táboroch, ale aj v getách a špeciálne vybudovaných táboroch nútených prác. V Nemecku a Nemeckom okupovaných oblastiach bolo nútených pracovať viac ako 20 miliónov ľudí - civilných robotníkov väzňov koncentračných táborov a vojnových zajatcov.

Nedostatok pracovných síl spôsobený druhou svetovou vojnou mal vplyv aj na vytvorenie systému nútených prác. Uznanie za „schopného pracovať“ mohlo zachrániť život osobám patriacim k skupinám, ktoré sa nepovažovali za „rasovo žiaduce“ – ako napríklad Židia, Sinti a Rómovia alebo sovietski vojnoví zajatci. Nútená práca pre nich predstavovala šancu na prežitie, aj keď veľmi malú.

Elie Wiesel, 15 rokov. Wiesel prežil v tábore Auschwitz ako robotník na nútené práce. Po vojne sa stal aktivistom za ľudské práva a v roku 1986 získal Nobelovu cenu za mier. Zdroj: Elie Wiesel cez Wikimedia CC BY 3.0

Tábory ako [Buchenwald](#), [Mauthausen](#) a [Dachau](#) sa stali centrami rozsiahlych sietí táborov nútenej práce a tovární. Len v samotnom [lodžskom](#) gete bolo 96 tovární. Okrem toho si väzňov mohli „prenajať“ súkromné spoločnosti na zvýšenie vojrovej produkcie, čo umožnilo spoločnostiam ako Siemens z tohto systému profitovať. Ak tieto podniky zaplatili národnosocialistickým úradom symbolický poplatok, mohli získať lacnú pracovnú silu. V týchto prípadoch bolo zaobchádzanie s nútenými pracovníkmi na rozhodnutí spoločností.

Legislatíva a prežitie skúsenosti súvisiace s nútenou prácou sa líšili a často boli ovplyvnené právnym postavením, sociálnym postavením, pohlavím a, samozrejme, rasistickou ideológiou nacistického režimu. Napríklad niektorí robotníci na nútených prácach, väčšinou zo západnej Európy, mohli pracovné tábory opustiť a iní, najmä Poliaci a Sovieti, to urobiť nemohli. Špecifické kategórie väzňov boli nútené pracovať na smrť v rámci politiky „vyhladzovania prácou“, ktorá ich nútila pracovať v podmienkach, ktoré priamo a zámerne viedli k vyhladovaniu, chorobám, zraneniam alebo smrti.

Rasistická hierarchia, ktorú presadzovali národní socialisti, výrazne ovplyvnila život robotníkov na nútených prácach, a to tak z hľadiska toho, ako ich nacistické úrady vykorisťovali, ako aj z hľadiska toho, ako sa k nim správali nemeckí civilisti. Vzhľadom na prítomnosť robotníkov na nútených prácach v továrňach bola otrocká práca najviditeľnejším zločinom Tretej ríše. Mnohí civilisti zotročených robotníkov videli, pracovali s nimi alebo s nimi dokonca žili. To malo aj dôsledky na vnímanie otrockej práce nie ako zločinu, ale ako súčasť každodenného života.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Na konci druhej svetovej vojny milióny zotročených ľudí oslobodili spojenecké sily. Ich povojnové príbehy boli rôzne: niektorí sa vrátili domov, iní museli zostať v [táboroch pre vysídencov](#) a čakať naand návrat do vlasti a ostatní zostali v Nemecku. Nech už

bol ich povojnový príbeh akýkoľvek, väčšina tých, ktorí prežili, trpela dlhodobými fyzickými a psychickými následkami práce, ktorú boli nútení vykonávať. V Sovietskom zväze ich považovali za zradcov a často ich posielali do táborov na Sibír alebo ruský Ďaleký východ.

V Nemecku a Rakúsku mnohé spoločnosti spočiatku popierali, že boli zapojené do využívania nútených prác a národného socializmu. Až v posledných rokoch začali niektoré spoločnosti skúmať svoju vlastnú vojnovú históriu. Využívanie otrockej práce počas národnosocialistického režimu priznali spoločnosti ako Volkswagen, Audi, Daimler a BMW. V roku 2000 nemecká vláda zaviedla systém odškodňovania obetí nútenej práce. Finančné prostriedky poskytli spoločnosti, ktoré počas druhej svetovej vojny kolaborovali s národnými socialistami, vrátane spoločností Allianz, Bayer a Siemens.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Kto mal prospech zo systému nútenej práce?

Zistite, či a ktoré spoločnosti využívali vo vašej krajine počas druhej svetovej vojny nútenú prácu. Ako sa po roku 1945 vyrovnali so svojou zodpovednosťou?

Vyberte si niektoré z navrhovaných svedectiev a zamyslite sa nad dlhodobými dôsledkami otrockej práce.

MATERIÁLY VYUŽITEL'NÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online zdroje:

<https://www.mauthausen-memorial.org/en>
<https://www.zwangsarbeit-archiv.de>

Online svedectvá:

<https://vhaonline.usc.edu/biosearch/result-List?searchType=43>

https://iwitness.usc.edu/watch?theme=26&clip=157&entry=0_9gf9emu1

POLITICKÍ ODPORCOVIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Nemecko malo mnoho politických odporcov nového národnosocialistického režimu. Medzi ne patrili [komunisti](#), odborári, [sociálni demokrati](#) a prívrženci iných ľavicovo orientovaných strán, liberálnych strán a katolíckej strany Centrum (Deutsche Zentrumspartei). Politickí odporcovia patrili medzi prvé obete systematického nacistického prenasledovania.

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Politický odpor má v Európe dlhú tradíciu. V demokratických štátoch môže opozícia zvyčajne svoj nesúhlas vyjadrovať slobodne. V autokratickejších režimoch, ako napríklad v cárskom Rusku alebo v Nemecku v 19. storočí, to často platilo menej. Avšak aj vtedy boli politickí odporcovia len zriedkavo za svoje politické presvedčenie popravovaní. S nástupom totalitných režimov v sovietskom Rusku a nacistickom Nemecku sa to však zmenilo a začalo sa rozsiahle a systematické prenasledovanie politických odporcov..

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

V roku 1933 začal nový nacistický režim proces nacifikácie, ktorý zaviedol systém totalitnej kontroly nad všetkými aspektmi nemeckej spoločnosti. Tento proces bol známy ako [Gleichschaltung](#) („koordinácia“).

Portrét Waltera Landeho, člena Sociálnodemokratickej strany. 1930. Zdroj: United States Holocaust Memorial

Portrét J. Plojhara, českého politického väzňa, ktorý sa po vojne stal československým ministrom zdravotníctva. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum.

Ako odporcovia boli klasifikované celé skupiny vrátane [slobodomurárov](#), ktorých národní socialisti považovali za súčasť židomurárskeho sprisahania. Osobitne boli rozpustené nezávislé [odborové zväzy](#) a bol založený nacistami riadený Deutsche Arbeit Front (Nemecký pracovný front). To nacistom umožnilo zabrániť robotníkom koordinovať odpor voči novému režimu. Okrem toho boli všetky existujúce politické strany zakázané zákonom.

Takmer okamžite po nástupe Hitlera k moci boli politickí odporcovia zatknutí a uväznení vo väzniciach a [koncentračných táboroch](#). 21. marca 1933 schválili nacisti v [Reichstag](#) (budova Ríšskeho snemu) [Zákon o škodlivých praktikách](#) podľa ktorého bolo trestné vystupovať proti novej vláde alebo kritizovať jej vedúcich predstaviteľov. Zákon považoval aj najmenší prejav nesúhlasu za porušenie. Dokonca aj tí, ktorí boli obvinení zo „zosmiešňovania“ predstaviteľov režimu alebo z ich „ohovárania“, mohli byť chytení

a prevezení do väzby alebo koncentračného tábora. O dva dni neskôr, 23. marca, schválili v Reichstagu [Splnomocňujúci zákon](#), ktorý umožnil kancelárovi vykonávať zákony bez konzultácie s nemeckým parlamentom alebo prezidentom. To znamenalo v nacistickom Nemecku formálny koniec demokracie.

Tieto zákony vyvolali odpor niektorých skupín. Odporcovia všade písali, tlačili a rozširovali protinacistickú literatúru, aby upozornili na nacistickú [propagandu](#) a svetonázor. Mnohí politickí odporcovia boli deportovaní do novozaložených nacistických [koncentračných táborov](#) a [táborov nútených prác](#) v Nemecku, ako napríklad Dachau a Sachsenhausen. Niektorí politickí odporcovia boli tiež poslaní do nacistických väznic, ako napr. notoricky známeho tábora [Columbia-Haus](#) v Berlíne. Medzi uväznenými politickými odporcami boli aj významné osobnosti, ako napríklad pacifistický novinár Carl von Ossietzky, ktorý bol hlasným kritikom nacistického režimu. Do polovice roka 1933 bolo zatknutých a väznených vo väzniciach a táboroch po celom Nemecku takmer 27 000 politických odporcov. V neskorších rokoch museli politickí odporcovia nosiť na väzenskom a táborovom oblečení červené trojuholníky.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Po druhej svetovej vojne sa mnohí politickí odporcovia nacistického Nemecka, ktorí prežili, rozhodli vo svojich politických aktivitách pokračovať. Bývalí komunistickí väzni patrili medzi zakladateľov komunistického Východného Nemecka, teda [Nemeckej demokratickej republiky](#). Kurt Schumacher, prvý povojnový vodca Sociálnodemokratickej strany Nemecka (SPD) v Západnom Nemecku, odvodzoval oprávnenosť svojej osoby v tejto funkcii od skutočnosti, že bol viac ako desať rokov väznený v nacistických koncentračných táboroch. Iní bývalí väzni sa rozhodli venovať podpore demokratických hodnôt medzi nemeckou mládežou.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Aké tlaky a motivácia mohli ovplyvniť ľudí vo vašej krajine, keď čelili nárastu politických represíí, teda potláčania odporu násilím? Sú tieto faktory špecifické pre dané obdobie alebo sú univerzálne?

Čo predstavuje odpor? Predstavuje ohováranie niekoho odpor? Prečo áno alebo prečo nie?

Existujú dnes vo vašej krajine politickí oponenti? Kto sú to? Čelia nejakej diskriminácii?

MATERIÁLY VYUŽITEL'NÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online zdroje:

<https://www.mauthausen-memorial.org/en>

<https://www.gedenkstaette-flossenbuerg.de/en/history/flossenbuerg>

<https://www.kz-gedenkstaette-dachau.de/en/>

<https://arolsen-archives.org/en/search-explore/search-online-archive/>

<https://www.weisse-rose-stiftung.de/white-rose-foundation/>

Online svedectvá:

<https://vhaonline.usc.edu/viewingPage?-testimony ID=26431&returnIndex=0>

<https://vimeo.com/705719594>

Knihy a články:

Hans Fallada. Every Man Dies Alone
(1946)

RÓMOVIA A SINTI POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

[Rómovia a Sintí](#) sú menšinou, ktorá žije v Európe už stáročia a je ich približne 12 miliónov. Pôvodne pochádzali z dnešného severozápadného indicko-pakistanského regiónu. V priebehu storočí migrácie sa vytvorili rôzne heterogénne skupiny, okrem iného: Rómovia, Sintí, Kale (waleskí Rómovia), Manuši a Lovári. Ich jazyk sa nazýva [rómčina](#), ktorá sa časom prelínala s inými jazykmi a vzniklo v nej mnoho dialektov.

Rómovia a Sintí sa často nazývajú „cigáni“, čo sa všeobecne považuje za pejoratívne slovo. Rasizmus zameraný na rómske a sintské komunity sa nazýva [anticigánizmus](#).

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Rómovia a Sintí žijúci v Európe sú potomkami tých, ktorí sa prisťahovali pred stáročiami. Vycestovali z Indie a prešli oblasťami, ako je bývalá Perzia, časti Turecka, severná Afrika a východné Stredomorie. Predpokladá sa, že príčinou tohto presunu bolo prenasledovanie.

Rómovia a Sintí sú v Európe prenasledovaní prinajmenšom od 14. storočia. Opatrenia

prijaté proti nim mali veľmi rôznorodú podobu. Napríklad v 15. a 16. storočí prijali európske územia právne predpisy, prostredníctvom ktorých sa nariaďovali Rómom zákazy, boli násilne vyhánaní, väznení alebo popravení. V 18. a 19. storočí Habsburská ríša uplatňovala asimilačnú politiku, napríklad násilné odoberanie rómskych detí z rodín a ich umiestňovanie do nerómskych rodín, čo je dnes v medzinárodnom práve kodifikované ako akt genocídy. Na rumunskom území boli Rómovia a Sintí zotročovaní stovky rokov až do polovice 19. storočia.

Portrét troch rómskych žien. 30. roky 20. stor. Foto: Jan Yoors prostredníctvom United States Holocaust Memorial Museum

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Keď sa v roku 1933 dostala k moci nacistická strana, zaviedla opatrenia na prenasledovanie Rómov a Sintov spolu s inými skupinami. Národní socialisti sa v rámci svojej [eugenickej](#) politiky zameriavali proti Rómom a Sintom, považovali ich za „rasovo nežiaducich“ a „[asociálnych](#)“ a hľadali spôsoby, ako ich sledovať a ďalej vylučovať z nemeckej spoločnosti. Cieľom eugenického programu bolo kontrolovať populáciu, najmä tú, ktorá bola považovaná za „nežiaducu“, prostredníctvom obmedzujúcich právnych predpisov, ako boli [norimberské rasové zákony](#). Jednou zo súčastí eugeniky bol [program násilnej sterilizácie](#), ktorému boli okrem iných vystavení aj Rómovia a Sintí. Ďalším prostriedkom kontroly ľudí v čoraz totalitnejšom režime bolo väznenie v systéme [koncentračných táborov](#) na [emeckom kontrolovaných územiach](#). V rokoch 1935 - 1945 boli Rómovia a Sintí deportovaní do nacistických táborov, čím boli zbavení svojich najzákladnejších ľudských práv.

V roku 1940 začali nacisti deportovať Rómov a Sintov z celej Európy do táborov v okupovanom Poľsku, kde ich podrobovali [núteným prácam](#). 16. decembra 1942 vydali úrady takzvaný „[Osvienčimský výnos](#)“, ktorý nariadil deportáciu všetkých zostávajúcich Rómov a Sintov v Nemeckej ríši do koncentračného a vyhladzovacieho tábora [Auschwitz-Birkenau](#). Po príchode do tábora Auschwitz-Birkenau boli deportovaní poslaní do takzvaného cigánskeho tábora, kde im na telo vytetovali písmeno „Z“ a číslo. Do júla 1944 zomrelo približne 70 % z nich z rôznych príčin, ako napríklad kvôli hladu, zime, núteným prácam, násiliu, [masovému strielaniu, lekársnym pokusom](#) a chorobám. Niekoľko tisíc ľudí bolo zabitých v [plynových komorách](#).

Ku genocíde dochádzalo aj na územiach okupovaných nacistickým Nemeckom alebo na územiach, ktoré boli s Nemeckom v spojení, kde boli Rómovia buď

deportovaní do táborov a get, alebo boli priamo vyrazení v masakroch. Napríklad v Rumunsku fašistický režim vyhnal dvadsaťpäťtisíc Rómov do táborov a get na okupovanej Ukrajine, kde v strašných životných podmienkach a pri brutálnom zaobchádzaní zahynula viac ako polovica deportovaných. Nacistické [bábkové štáty](#) tiež aktívne pomáhali národným socialistom pri zabíjaní Rómov a Sintov: napríklad v takzvanom Nezávislom štáte Chorvátsko fašistický a ultranacionalistický režim organizácie Ustaša čerpal z nacistickej rasovej ideológie a označoval Rómov za „podľudí“ a tisíce z nich zavraždil. V Pobaltí boli Rómovia niekedy deportovaní do táborov a potom zabíjaní, zatiaľ čo iných zhromaždili a popravili v masových popravách. Odhaduje sa, že národní socialisti a ich kolaboranti zavraždili najmenej 500 000 Rómov a Sintov.

Mnohí Rómovia a Sintí sa prenasledovaniu a politike vyhladzovania bránili. Napríklad 16. mája 1944 sa skupina viac ako 6 000 Rómov a Sintov bránila tým, že sa postavila proti táborovej stráži v Auschwitzi, aby zdržala likvidáciu „cigánskeho tábora“. Ďalší bojovali proti nacistom na okupovaných územiach ako [partizáni](#). Rómovia a Sintí prejavovali odpor aj inými spôsobmi vrátane pokusov o útek alebo poskytovania pomoci tým, ktorí utiekli.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Koniec národnosocialistického režimu neznamenal automaticky uznanie a odškodnenie jeho obetí. Týkalo sa to aj Rómov a Sintov, ktorí boli odlúčení od svojich rodín, zbavení majetku a nemohli znovu získať nemecké občianstvo. Rómovia a Sintí od skončenia vojny požadujú oficiálne uznanie genocídy, bojujú za odškodnenie a stíhanie páchatelov. Len od roku 2015 je 2. august Európskym pamätným dňom holokaustu Sintov a Rómov, ktorý pripomína deň, keď v roku 1944 národní socialisti zavraždili posledných 4 300 Sintov a Rómov v Auschwitzi.

Rómovia a Sintí v celej Európe čelia extrémnej miere nedostatku prostriedkov, odsúvania na okraj spoločnosti a diskriminácie. Podľa údajov Európskej únie žije takmer 80 % z nich v chudobe. Napriek snahám EÚ bojovať proti anticigánizmu dochádza za posledných desať rokov len k pomalému pokroku. S Rómami a Sintmi sa stále zaobchádza znevažujúco alebo im je odopretý prístup k vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti, bývaniu a práci. Rómovia a Sintí však naďalej obhajujú svoje práva.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Prečo podľa vás k oficiálnemu uznaniu genocídy Rómov a Sintov došlo až po takom dlhom čase od skončenia druhej svetovej vojny?

Viete o podujatiach na pripomínanie si pamiatky Rómov a Sintov vo vašej komunite? Ako sa môžete dozvedieť o histórii a kultúre rómskych komunit vo vašom okolí?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Filmy a dokumenty:

<https://youtu.be/cVtfm2fLRkA>
<https://www.cinemapolitica.org/film/how-i-became-a-partisan/>

<https://www.roma-sinti-holocaust-memorial-day.eu/education/films-about-the-holocaust-of-sinti-and-roma/>

Online zdroje:

<https://www.sintiundroma.org/en/>

<https://www.romasintigenocide.eu/en/home>

<https://www.gdw-berlin.de/en/recess/topics/172-resistance-by-sinti-and-roma/>

<https://www.facinghistory.org/resource-library/targeting-sinti-and-roma>

<https://c.holocaust.cz/files/old/pdfs/ThePersecutionofRomaandSintiintheProtectorateofBohemiaandMoravia.pdf>

<https://kampwesterbork.nl/en/history/second-world-war/persecution-of-sinti-and-roma>

<https://digitales-heimatmuseum.de/vom-waller-friedhof-zum-alten-schlachthof-auf-den-spuren-der-sinti-und-roma-im-bremer-westen/>

Online svedectvá:

<https://www.zwangsarbeit-archiv.de/en/zwangsarbeit/ereignisse/sintiundroma/index.html>

www.Tajsa.eu

SEXUÁLNE NÁSILIE POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

[Sexualizované násilie](#) je akékoľvek fyzické alebo psychické násilie vykonávané sexuálnymi prostriedkami alebo zamerané na sexualitu. Jednou z taktík, ktoré sa pri tomto type násilia často používajú, je sexuálne ponižovanie. Príkladom môže byť oholenie ochlpenia, ktoré sa často považuje za dehumanizujúce a zasahujúce do intimity a za stratu kľúčového znaku pohlavia a/alebo ženskosti. Väčšinu obetí sexuálneho násilia a znásilnení tvoria ženy a dievčatá. Sexuálnemu násiliu boli však vystavení aj muži, chlapci a iné pohlavia.

Mnohé obeť sexuálneho násilia počas národného socializmu boli zavraždené alebo sa zdráhali hovoriť o zneužívaní, ktorému boli vystavené. Preto väčšina dostupných svedectiev pochádza od tých, ktorí boli svedkami sexuálneho násilia. To však neznamená, že v rozhovoroch s obeťami, ktoré prežili, a v osobných memoároch nemožno nájsť osobné odhalenia. Niekedy musíme pri počúvaní ich príbehov dávať dobrý pozor.

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Sexuálne násilie a [znásilňovanie](#) sa ako metódy teroru a mučenia používali už dávno;

nebola to nová metóda používaná len počas národného socializmu. Z tohto dôvodu sa sexuálne násilie počas vojen považuje za nástroj na trestanie, terorizovanie a ničenie obyvateľstva. Sexuálne násilie počas konfliktu je zvyčajne páchané na verejnosti a viacerými [páchateľmi](#), vrátane skupinového znásilnenia a intímnych útokov s použitím predmetov a zbraní. Môže mať rôzne podoby, napríklad ako [sexuálne otroctvo](#), [nútená prostitúcia](#), a [sexuálne mučenie](#). Dôsledky nie sú len individuálne. Sexuálne násilie páchané v celých komunitách šíri choroby a môže zničiť rodinné väzby. Okrem toho posilňuje rodovú nerovnosť a posúva sexuálne násilie do roviny, akoby to bol normálny jav, niekedy aj po skončení konfliktu.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Sexuálne násilie v táboroch a getách

Väzni sa ako súčasť rutinných postupov pri vstupe do táborov a výstupe z nich museli vyzliecť a oholiť si ochlpenie. Bežné boli aj násilné vaginálne prehliadky a prehliadky genitálií, pri ktorých úradníci a dozorcovia využívali možnosť dotýkať sa ženských prs a genitálií.

V táboroch boli niektorí väzni podrobení lekárske experimentom, ktoré sa zameriavali najmä na reprodukčné orgány a genitálie. Neustále sa napríklad robili pokusy na zdokonalenie techniky násilnej sterilizácie, aby sa obetiam zabránilo v rozmnožovaní, ale aby zároveň mohli pracovať ako nútená pracovná sila. Niektoré z týchto experimentov zahŕňali ožarovanie pohlavných orgánov mladých mužov a ich [kastráciu](#) s cieľom študovať zmeny na semenníkoch. Pri iných sa do krčka maternice a maternice žien vstrekovali žieravé látky, ktoré spôsobovali silné bolesti, krvácanie a brušné kŕče. V bloku 10 v [Auschwitz](#) sa urobili aj pokusy s umelým oplodnením 300 žien.

V [táboroch](#) a [getách](#) boli väzni a väzenkyne vystavení aj sexuálnemu zneužívaniu a znásilňovaniu. Mnohokrát boli tieto [obete](#) znásilnenia následne zabití. Niekedy sa nakazili pohlavne prenosnými chorobami alebo otehotneli. V iných prípadoch niektorí vedúci get a táborov, ako aj dozorcovia a spoluväzni, napríklad kuchári, využívali svoje mocenské postavenie a nútili chlapcov a dievčatá, ale aj mužov a ženy k sexu výmenou za jedlo, lieky a ochranu pred deportáciou. Hranica medzi sexuálnym násilím a [sexuálnym barterom](#) bola často nejasná.

Sexuálne násilie sa používalo aj na zastrašovanie a trestanie osôb väznených v koncentračných a pracovných táboroch. Pre mnohých páchatelov bolo sexuálne násilie ďalším nástrojom dehumanizácie a ponižovania cieľových skupín, najmä židovských žien a dievčat. Ideológia [Rassenschande](#), ktorá zakazovala sexuálne vzťahy medzi árijcami a neárijcami, bola pri prevencii sexuálneho zneužívania neúčinná.

Sexuálne zneužívali väzňov nielen dozorcovia. V mnohých táboroch boli pre mužských väzňov zriadené nevestince, kde boli nežidovské ženy nútené pracovať ako prostitútky. Väčšinu z nich deportovali z [Ravensbrücku](#), do táborov s nevestincami, ako [Mauthausen](#), [Buchenwald](#), [Dachau](#) a [Flossenbürg](#). Hlavnou myšlienkou nevestincov bolo motivovať väzňov, ktorí boli využívaní ako robotníci na nútené práce. Takto sa z mužských väzňov

stávali páchatelia sexuálneho násillia na spoluväzenkyňach, ktoré boli nútené stať sa sexuálnymi pracovníčkami.

Okrem toho mnohé svedectvá mladých ľudí, ktorí prežili, potvrdzujú sexuálne zneužívanie zo strany [kápov](#) a [Blockältesten](#). V takýchto situáciách starší muži využívali mladších chlapcov a výmenou za to im poskytovali prednostné zaobchádzanie, ako napríklad dodatočné dávky jedla, nové topánky alebo hmotný tovar.

Sexuálne násilie mimo táborov a get

Páchatel'misexuálneho násillia mimo táborov boli rôzne osoby, od národnosocialistických síl okupujúcich územia až po miestnych [kolabrantov](#) národných socialistov, spoluprenasledovaných obetí a [odbojárov](#) ktorí pomáhali obetiam v úkrytoch. [Ukrývané deti](#) boli voči sexuálnemu zneužívaniu obzvlášť bezbranné, pretože boli často odlúčené a izolované od svojej rodiny a priateľov. V okupovaných krajinách sa protipartizánske operácie (protipovstalecké operácie proti rôznym partizánskym odbojovým hnutiam v okupovaných krajinách) často zmenili na masakry nevinných civilistov a slúžili ako zámienka na masové znásilňovanie a sexuálne ponižovanie žien z radov civilistov.

Ani [oslobodenie](#) neochránilo ženy pred možnosťou sexuálneho zneužitia, keďže im hrozilo znásilnenie zo strany oslobodzujúcich vojakov. V mnohých svedectvách ženy hovoria o strachu zo znásilnenia sovietskymi vojakmi. Títo muži boli známi tým, že bez rozdielu znásilňovali ženy, ktoré oslobodili, alebo - v prípade nemeckých žien - ktorých domy a mestá obsadili.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Počas druhej svetovej vojny boli z masového znásilňovania obvinené všetky strany, ale žiadna z nich nezriadila tribunál na stíhanie páchatel'ov sexuálneho násillia, ani neuznala obeť. V posledných desaťročiach bolo sexuálne násilie považované za zločin podľa

medzinárodných ľudských práv. Štátne a medzinárodné práva vytvorili podmienky na prevenciu sexualizovaného násilia. Aj keď k danému násiliu neustále dochádza aj v časoch vojny i mieru..

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Vo vizuálnom historickom archíve nadácie USC Shoah Foundation nájdete svedectvá po vyhľadani hesla „sexuálny útok“:

<https://vhaonline.usc.edu/quickSearch/resultList>

Online svedectvá:

[https://www.tabletmag.com/sections/\[sectionSlug\]/articles/holocaust-metoo-moment](https://www.tabletmag.com/sections/[sectionSlug]/articles/holocaust-metoo-moment)

<https://perspectives.ushmm.org/item/ushmm-oral-history-with-blanka-roth-schild>

<https://perspectives.ushmm.org/item/ushmm-oral-history-with-dora-goldstein-roth>

Sterilizácia a lekárske experimenty v koncentračnom tábore Auschwitz:

<https://www.auschwitz.org/en/history/medical-experiments/carl-clauberg/>

Filmy:

Made in Auschwitz: The Untold Story of Block 10. 2019. 1h 12m.

SLOVANSKÝ NÁROD A NÁRODNÍ SOCIALISTI

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Slovania sú etnolingvistická skupina, ktorá historicky žila v strednej, východnej a juhovýchodnej Európe, Pobaltí a Strednej Ázii. Od čias osvietenstva západná Európa často považovala východnú a juhovýchodnú Európu v porovnaní so zvyškom kontinentu za menejcennú. Dôvodom bola neskoršia industrializácia a pretrvávajúce feudálne sociálno-ekonomické systémy v týchto regiónoch. So vzostupom vedeckého

Ljubica Gerovacová, členka protifašistického odbojového hnutia v okupovanej Juhoslávii. Zdroj: Partizanske novine, 1. svibnja 1942. Prostredníctvom Wikimedia Public Domain CC 1.0

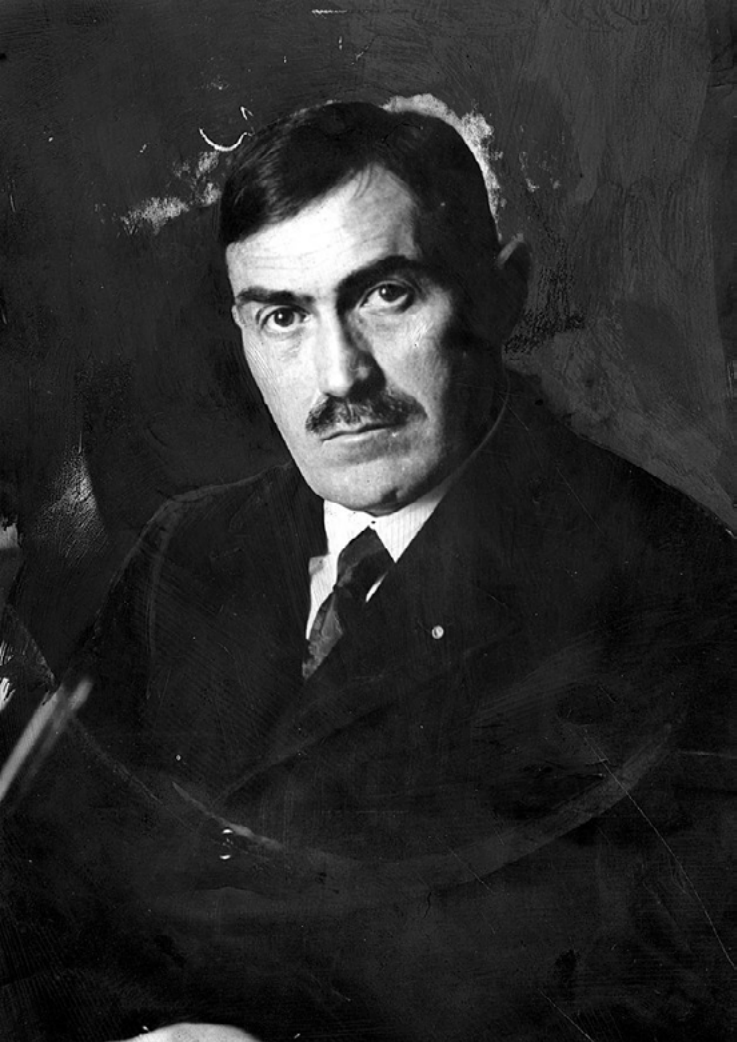

rasizmu v 19. storočí významní európski myslitelia, ako napríklad Francúz Arthur de Gobineau, spopularizovali pohľad na Slovanov ako na menejcenných belochoch. V nemeckých krajinách sa tieto myšlienky prejavili v takých javoch, ako bola koncom 19. storočia protipolská politika v Poľsku okupovanom Pruskom.

Počas prvej svetovej vojny sa v súlade s rozšírenými rasistickými názormi na slovanské obyvateľstvo uskutočnili rôzne agresívne akcie. Rakúsko-uhorská armáda sa napríklad dopúšťala rabovania, znásilňovania, svojvoľného zabíjania a masových popráv srbských civilistov. Po prvej svetovej vojne územné straty Nemecka a vznik nových národných štátov v strednej a východnej Európe vrátane Československa, Juhoslávie a Poľska ešte viac podnietili protislovanské nálady v Nemecku.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Národní socialisti považovali Slovanov – najmä z Poľska, Juhoslávie a Sovietskeho zväzu – za „podľudí“, ktorí nepatria do ich kategórie údajne nadradenej „árijskej“ rasy. Expanzívna zahraničná politika národných socialistov výrazne závisela od myšlienky uskutočniť vo východnej a juhovýchodnej Európe [etnické čistky](#). Režim pretavil protislovanské rasistické názory do politik,

Tadeusz Boy-Żeleński, polský spisovateľ a prekladateľ zavraždený v r. 1941 počas masakra poľských akademikov v Lvove. Zdroj: Narodowe Archiwum Cyfrowe prostredníctvom Wikimedia Public Domain CC 1.0

ako bol [Generalplan Ost](#), plán kolonizácie a „germanizácie“ území vo východnej Európe. To by znamenalo hospodárske vykorisťovanie, vysídlenie a vyhnanie miliónov ľudí a vytvorenie táborov otrockej práce. „Germanizácia“ zahŕňala aj únosy [slovanských detí](#) fdetí z okupovaných území vo východnej Európe na „poárištenie“ alebo [nútené práce](#).

Vzťahy medzi nacistickým Nemeckom a krajinami so slovanským obyvateľstvom sa líšili. Niektoré z týchto krajín s nacistami [kolaborovali](#). Napríklad Ukrajina kolaborovala s cieľom získať nezávislosť. Okrem toho, režim niektoré z týchto krajín okupoval a ich obyvateľov vystavil masovému prenasledovaniu a násiliu. Napríklad v Poľsku národní socialisti zabilí alebo uväznili desiatitisíce poľských elít, ktoré považovali za potenciálnych vodcov poľského [odboja](#) proti nemeckej okupácii. Na nemecké územie deportovali aj najmenej 1,5 milióna Poliakov, aby vykonávali [nútené práce](#) v

krutých podmienkach a ďalšie státisíce uväznili v [koncentračných táboroch](#). Nacisti popravili stovky poľských mužov za sexuálne vzťahy s nemeckými ženami, ktoré režim považoval pre „árijskú rasu“ za hrozbu.

V juhovýchodnej Európe sa národní socialisti podobne dopúšťali masového násillia na miestnom obyvateľstve. Ozbrojené sily [Wehrmacht](#) Wehrmachtu napríklad zabilí tisíce srbských civilistov ako odvetu za odpor proti nemeckej okupácii. Jeden z takýchto masakrov sa odohral v októbri 1941 v [Kragujevac](#), keď nemecké jednotky zavraždili približne 2 800 srbských civilistov vrátane školákov a ich učiteľov.

Niektoré krajiny v tejto oblasti boli spojencami národných socialistov alebo sa stali [bábkovými štátmi](#) režimu. Príkladom je režim hnutia [Ustaša](#) v tzv. Nezávislom štáte Chorvátsko, ktorý existoval v rokoch 1941 až 1945 v niektorých častiach okupovanej Juhoslávie (dnešná Bosna a Hercegovina, Chorvátsko, Srbsko a Slovinsko). Fašistickí a ultranacionalistickí prívrženci hnutia Ustaša čerpali z nacistickej rasovej ideológie a označovali ostatných Slovanov (najmä Srbov), Židov a Rómov za „podľudí“. Hnutie Ustaša vyvraždiло státisíce ľudí z týchto skupín.

Protislovanský rasizmus sa často prelínal s antikomunizmom. Národní socialisti bežne označovali Rusov za „zvery“ a „zvieratá“ a počas obliehania Leningradu od septembra 1941 do januára 1944 nacistické Nemecko a jeho spojenci v rámci stratégie „germanizácie“ podrobili civilné obyvateľstvo mesta masovému hladomoru. Vzhľadom na rozšírené antikomunistické nálady v nacistickom Nemecku však nacistická propaganda vykresľovala sovietskych Rusov nielen ako „podľudí“, ale aj ako „židobolševickú“ hrozbu pre spoločenský poriadok západoeurópskej spoločnosti. Mnohí komunisti boli aktívni v regionálnom odboji proti nacistickému Nemecku, vrátane juhoslovanských partizánov, ktorých v roku 1941 zorganizoval a viedol Josip Broz Tito. Historický odkaz týchto odbojových hnutí zostáva zložitý: napríklad juhoslovanskí partizáni síce úspešne oslobodili niektoré Nemeckom okupované územia, ale počas vojny a po nej zabíjali aj civilistov, napríklad ľudí, ktorých považovali za [kolaborantov](#) alebo sympatizantov nacistov.

Funkcia divadla v partizánskej nemocnici. Zdroj: Zna-
ci prostredníctvom Wikimedia Public Domain CC 1.0

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Počas studenej vojny, sa prostredníctvom rozšírených antikomunistických nálad v západoeurópskych štátoch a ich spojencoch naďalej udržiavali stereotypy o ľuďoch z východnej a juhovýchodnej Európy, kde vo väčšine štátov vládli socialistické režimy. Po skončení studenej vojny viedol nevyriešený historický odkaz napätia medzi slovanskými skupinami k veľkým konfliktom vrátane vojen v juhovýchodnej Európe v rokoch 1991 až 2001 po rozpade Juhoslávie.

V súčasnosti sa protislovanský rasizmus v Európe prejavuje rôznymi formami predsudkov, zaujatosti a stereotypov vrátane hanlivých výrazov a vtipov o Slovanoch. Populisti a krajne pravicoví nacionalisti často toto napätie využívajú na šírenie xenofóbie, rasizmu a protidemokratických názorov.

OTÁZKY NA DISKUSIU

V čom sa protislovanský rasizmus prelína s prenasledovaním iných skupín alebo v čom sa od neho líši?

Aká je dnes situácia Slovanov vo vašej krajine? Viete nájsť v rasových a xenofóbnych postojoch voči Slovanom v západnej Európe príklady ich súvislého pretrvávania a naopak nesúvislého pretrvávania či ich vymiznutie?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online zdroje:

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/documenting-numbers-of-victims-of-the-holocaust-and-nazi-persecution>

<https://www.hmd.org.uk/learn-about-the-holocaust-and-genocides/nazi-persecution/non-jewish-poles-and-slavic-pows/>

<https://neu.org.uk/media/2811/view>

www.het.org.uk

<https://digitalcollections.library.gvsu.edu/document/42462>

<http://www.jhmf.org.uk/>

<https://documenta.hr/en/slana-concentration-camp-1941/>

UKRADNUTÉ DETI POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Dom pre matky programu Lebensborn v Steinhöringu. Zdroj: Bundesarchiv, B 145 Bild-F051638-0059 / CC-BY-SA 3.0

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Štátom organizované únosy detí neboli v 30. a 40. rokoch 20. storočia novinkou. Niekoľko rokov predtým, ako národnosocialistický režim v Nemecku zaviedol krádeže detí, [rankistické Španielsko](#) vytvorilo rozsiahly systém krádeží detí z ľavicových a robotníckych rodín na adopciu do rodín lojálnych fašistickému režimu. Na iných miestach, napríklad v Austrálii, Kanade, USA a Grónsku, boli odňaté z rodín deti pôvodných obyvateľov v snahe potlačiť ich kultúru a komunity.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Národnosocialistický režim uniesol z [Nemeckom okupovaných území](#) tisíce detí. V roku 1944 boli počas takzvanej operácie Heuaktion („operácia Seno“) unesené a prevezené do nacistického Nemecka na nútené práce desatisíce poľských detí. Ďalšie deti boli unesené, pretože boli považované za [„rasovo žiaduce“](#).

Jedným z hlavných nacistických štátnych programov, ktorý napomáhal únosom detí, bol program [Lebensborn](#), ktorého

cieľom bolo propagovať nacistickú rasovú ideológiu zvyšovaním počtu „árijských“ detí v Nemecku a na Nemeckom okupovaných územiach. Zariadenia programu Lebensborn, ktoré spravoval Hlavný rasový a osídľovací úrad SS boli miestami, kde ženy považované za „rasovo žiaduce“ tajne rodili deti, z ktorých mnohé si potom adoptovali iné rodiny. Keďže sa však nacistom nedarilo dosiahnuť svoj cieľ zvyšovať „árijskú“ pôrodnosť, predstavitelia SS začali unášať deti z Nemeckom okupovaných území vo východnej Európe a Nórsku, ktoré zodpovedali ich opisom „árijskej rasy“. Mnohé mali napríklad modré oči, blond vlasy alebo svetlú pleť. Tieto deti, premenované novými nemeckými menami, boli posielané do Nemecka a odovzdané do nemeckých rodín alebo ich posielali do špeciálnych jasli, materských škôl a domovov. V rámci nacistickej germanizácie boli často zmenené ich dátumy narodenia, aby sa zatajila ich skutočná identita a zabránilo sa ich vypátraniu. Deti, ktoré boli premiestňované medzi rôznymi územiami, často cestu neprežili.

Výber sa často konal v detských vzdelávacích táboroch (*Kindererziehungslager*), kde sa rasová „vhodnosť“ detí určovala podľa rôznych fyzických vlastností vrátane telesných proporcií, farby očí, vlasov a tvaru lebky. Nechcené deti boli posielané do koncentračných táborov, zabíjané alebo používané ako objekty lekárskeho experimentu. [as subjects in human experiments.](#)

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Po roku 1945 boli deti, ktorých pravú identitu bolo možné zistiť, vrátené do svojich domovov, ak ich rodiny vojnu prežili. Túto prácu umožnilo oddelenie pre vyhľadávanie detí Medzinárodnej pátracej služby. Mnohé, najmä najmladšie deti, ktoré si nepamätali svoje pôvodné rodiny, zostali v adoptívnych rodinách v Nemecku a nikdy sa z toho nepamätali. Podľa poľských orgánov bolo ukradnutých približne 200 000 poľských detí, zatiaľ čo počet ukradnutých detí z iných krajín nie je známy.

Geraubte Kinder - Vergessene Opfer (Ukradnuté deti - zabudnuté obeť) je organizácia pôsobiaca v Nemecku, ktorá sa usiluje o odškodnenie a spravodlivosť pre obeť únosov národnými socialistami. V roku 2022 prostredníctvom petície úspešne presadila v krajskom parlamente spolkovéj krajiny Bádensko-Württembersko vyplatenie odškodného obetiam, ktoré národní socialisti uniesli ako deti.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Skúste nájsť informácie o ďalších prípadoch ukradnutých detí počas vojny (napríklad v Španielsku, Čile alebo Argentíne). Čo majú spoločné? V čom sa nacistický program líšil od ich programu?

Prečítajte si svedectvá ukradnutých detí. Ako sa ich skúsenosti líšia od skúseností iných obetí?

Ako zapadá zameranie na deti s „árijskými“ črtami do nacistickej rasovej ideológie?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Film. Stolen Children - The Kidnapping Campaign of Nazi Germany. 42 min.

Online svedectvá:

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/stolen-children>

<http://geraubte.de/biografien.html> (in German)

Online archív s primárnymi dokumentmi:

<https://arolsen-archives.org/en/news/sacher-israeler-and-the-child-search-branch/>

Knihy:

Ingrid von Oelhafen & Tim Tate. Hitler's Forgotten Children: My Life Inside the Lebensborn (London: Elliott and Thompson Limited, 2015).

Aharon Appelfeld. The man who never stopped sleeping. (Schocken Books, 2017).

VOJNOVÍ ZAJATCI NÁRODNÝCH SOCIALISTOV

Vojnový zajatec je jednotlivec, zvyčajne bojovník, ktorého zajmú počas ozbrojeného konfliktu alebo po ňom.

PRED OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

27. júla 1929 bol podpísaný Ženevský dohovor o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami s cieľom upraviť podmienky zaobchádzania s vojnovými zajatcami. Dohovor vychádzal zo skúseností získaných z často zlého zaobchádzania so zajatcami počas prvej svetovej vojny a podpísali ho krajiny z celého sveta (vrátane Nemecka). Táto dohoda však nemohla zaručiť humánne podmienky pre všetkých zajatcov počas druhej svetovej vojny, pretože sa často vykladala s obmedzeniami alebo sa úplne ignorovala.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Zajatci, ktorých zajali národní socialisti, pochádzali najmä zo spojeneckých krajín, napríklad Francúzska, Spojeného kráľovstva, Sovietskeho zväzu a Spojených štátov. So zajatcami sa často zaobchádzalo rozdielne v závislosti od ich národnosti

a etnickej príslušnosti, a to aj v prípade, že krajiny ich pôvodu Ženevský dohovor podpísali. Napríklad nemecká armáda od roku 1939 zavraždila niekoľko poľských vojnových zajatcov a zmasakrovala niekoľko tisíc černošských francúzskych zajatcov po ich zajatí v máji a júni 1940. Nacistické úrady rešpektovali Ženevský dohovor, do tej miery, že nezabíjali židovských zajatcov zo západných armád a prepustili mnoho chorých západných zajatcov.

Od januára do apríla 1945 boli desatisíce zajatcov z radov západných Spojencov, ktorí boli držaní v nacistických táboroch vo východnej Európe, nútené presúvať sa na západ v rámci série pochodov smrti. Tento krok mal oddialiť oslobodenie väzňov. V

Skupinový portrét sovietskych vojakov. 1942. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum

dôsledku chladu, chorôb, hladu alebo vyčerpania tak zomreli tisíce ľudí.

Sovietski vojnoví zajatci

Nacistické Nemecko si vyhradilo osobitnú politiku zlého zaobchádzania so sovietskymi zajatcami, ktorá v skutočnosti viedla v prvom roku po nemeckom útoku na Sovietsky zväz k ich vyhladeniu. Túto prax možno pripísať [antikomunistickému](#) programu národných socialistov, ich podpore mýtu o [židobolševizme](#), a ich pohľadu na [Slovanov](#) ako menej rasovo „žiaducich“ než árijskí Nemci. Skutočnosť, že Sovietsky zväz nepodpísal [Ženevský dohovor](#) sa využívala na ospravedlnenie osobitného prenasledovania a masového vraždenia sovietskych zajatcov.

Sovietski zajatci sa stali obeťami masového vyhladovania. Od roku 1941 mnohí dostávali len 700 kalórií denne. Okrem toho bol veľký počet sovietskych zajatcov zastrelený. Napríklad krátko pred nemeckou

Portrét sovietskych židovských partizánov Kolu a Pinka Edelsberových. 1945. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum.

inváziou do Sovietskeho zväzu v roku 1941 dal Rozkaz o komisároch nemeckým ozbrojeným silám oprávnenie zastreliť všetkých sovietskych väzňov označených za politických komisárov. Sovietski zajatci boli tiež medzi prvými obeťami [plynových komôr](#) a [látky Zyklon B](#). Odhaduje sa, že počas druhej svetovej vojny sa do zajatia národných socialistov dostalo približne 5,7 milióna príslušníkov sovietskej armády, pričom do konca konfliktu ich zahynulo približne 3,3 milióna.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Počas [Norimberského procesu](#) fprocesu od novembra 1945 do októbra 1946 boli predložené dokumenty a vizuálne dôkazy, ktoré dokazovali podmienky, v ktorých vojnoví zajatci žili. Zajatci z radov Spojencov, ktorí boli v zajatí národných socialistov, nemali rovnaký osud a niektorí zostali po skončení vojny nezvestní. Mnohí z tých, ktorí boli prepustení a mohli sa vrátiť domov, čelili ťažkým problémom vrátane bezdomovectva, nezamestnanosti a psychickej traumy.

Po oslobodení mnohých sovietskych zajatcov, ktorí vojnu prežili, sovietska vláda obvinila z kolaborácie s nacistickým režimom. Po ich návrate do vlasti boli mnohí vypočúvaní a postavení pred súd. Niektorí z nich boli odsúdení za kolaboráciu na tresty odňatia slobody v sovietskych táboroch nútených prác ([gulags](#)) alebo boli popravení ako „zradcovia“.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Ako zaobchádzanie s vojnovými zajatcami znázorňuje nacistické ideologické presvedčenie?

Prečo Nemci zaobchádzali so sovietskymi vojnovými zajatcami oveľa krutejšie ako so zajatcami z iných národov?

Preskúmajte medzinárodné kódexy správania pre zaobchádzanie so zajatým vojenským personálom. Aké medzinárodné dohody upravujú zaobchádzanie s vojnovými zajatcami? Ako sa od konca druhej svetovej vojny zmenili?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online archívy:

[https://encyclopedia.ushmm.org/
content/en/series/soviet-prisoners-of-
war?parent=en%2F10135](https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/series/soviet-prisoners-of-war?parent=en%2F10135)

[https://encyclopedia.ushmm.org/content/
en/article/nazi-persecution-of-sovi-
et-prisoners-of-war](https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/nazi-persecution-of-soviet-prisoners-of-war)

[https://www.chronicsofterror.pl/dlibra/
results?action=AdvancedSearchAction&-
type=-3&search_attid1=62&search_val-
ue1=Soviets+in+German+captivity](https://www.chronicsofterror.pl/dlibra/results?action=AdvancedSearchAction&type=-3&search_attid1=62&search_value1=Soviets+in+German+captivity)

Zoznam všetkých nemeckých zajateckých
táborov:

[https://www.moosburg.org/info/stalag/
laglist.html](https://www.moosburg.org/info/stalag/laglist.html)

ŽENY A NÁRODNÍ SOCIALISTI

Hoci skúsenosti mužov a žien počas národného socializmu neboli úplne odlišné, ženy boli vystavené ešte aj diskriminácii a perzekúcií, ktoré vyslovene súviseli s ich pohlavím. Niektoré formy verejného ponižovania boli rodovo špecifické, napríklad keď ženy museli čistiť ulice v spodnej bielizni alebo sa museli pred mužmi vyzliekať. V prípade niektorých týchto žien bola diskriminácia ešte umocnená z dôvodu príslušnosti k iným skupinám, ktoré boli v nemilosti, ako boli rómske ženy, ženy s duševnými chorobami a funkčným postihnutím a židovské ženy. Židovské a rómske ženy boli napríklad využívané ako objekty na lekárske experimenty a [násilnú sterilizáciu](#).

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Nacistická propaganda zahrňala falošný prísľub bezpečnosti a úcty k materstvu, a preto mnoho žien túto stranu volilo. Keď sa však v roku 1933 národní socialisti dostali k moci, režim začal uplatňovať politiku, ktorá zrušila rôzne práva žien. Vo všeobecnosti sa na ženy vzťahoval súbor spoločenských očakávaní, ktoré obmedzovali ich samostatnosť. Napríklad od roku 1933 sa v nacistickej propagande a módnych časopisoch odsudzovali nohavice, krátke sukne a fajčenie na verejnosti a ženy boli vyzývané, aby dodržiavali tradičné nemecké spoločenské normy. Mnohé ženy sa však týmto spoločenským očakávaniam

nepodriadili a vytvárali si vlastný priestor a kariéru.

Ženy boli cieľom rodovo podmienených politik na vytvorenie ideálnej árijskej spoločnosti, pričom sa očakávalo, že ich miesto bude v domácnosti v úlohe rodičiek a matiek detí. Prospech z gynekologickej starostlivosti a ustanovení o sociálnom zabezpečení však mali len rasovo a sociálne „hodnotné“ ženy. Na rozdiel od tejto politiky podporujúcej pôrodnosť existovala aj antinatalitná politika (proti pôrodnosti), ktorá sa uplatňovala na osoby, na ktoré sa vzťahovali norimberské rasové zákony. V roku 1934 bol prijatý zákon, ktorý povoľoval ukončenie „chybného“ tehotenstva z dôvodu rasovej hygieny. V roku 1942 bolo židovským ženám zakázané rodiť v nemocniciach alebo doma, čo sa využívalo na ospravedlnenie násilného ukončenia tehotenstva. V terezínskom gete museli tehotné ženy podstúpiť [nútené potraty](#), a

Nacistickí dôstojníci a pomocníčky pózujú na drevenom moste v Solahütte. Zdroj: United States Holocaust Memorial Museum

každá žena, ktorá porodila, bola poslaná do Auschwitzu aj s dieťaťom. Okrem toho, tehotné ženy, matky novorodencov a [deti](#) boli po príchode do táborov posielané na zabitie kvôli ich predpokladanej neschopnosti pracovať na [nútených prácach](#).

Ženy však tiež ochotne kolaborovali a boli súčasťou nacistických orgánov, čo mnohé považovali za zdroj posilnenia ich postavenia a úniku z chudoby a neplatennej opatrovateľskej práce. Na konci vojny sa počet pomocníčok v nemeckých ozbrojených silách blížil k počtu 500 000, z toho 3 700 žien pracovalo ako dozorkyne v táboroch. Ženy pracovali aj ako sekretárky pre príslušníkov SS alebo ako zdravotné sestry v rámci programu [eutanázie](#) ako napríklad Irmgard Huberová, hlavná sestra v Hadamarskom centre pre eutanáziu.

Ženy v getách

Všeobecne platí, že ženy v [getách](#) bojovali o prežitie a chránili svoje rodiny. Niektoré ženy sa domnievali, že pomoc druhým by bola zbraňou proti demoralizácii (úpadku mravov) a dehumanizácii, ktoré boli súčasťou nacistického režimu. Vo varšavskom gete napríklad zakladali domové výbory ako svojpomocné spolky, v ktorých organizovali činnosť vývarovní, zabezpečovali lekársku starostlivosť a vzdelávanie detí.

Ženy v táboroch

Niektoré tábory boli špeciálne určené pre ženské väzenkyne. V máji 1939 bol otvorený tábor, [Ravensbrück](#) ako sieť pracovných táborov pre ženy. Do oslobodenia Ravensbrücku v roku 1945 tam bolo uväznených viac ako 100 000 žien a približne tisíc mužov. Tábory [Auschwitz](#) a [Bergen-Belsen](#) mali tiež vyhradené priestory pre ženské väzenkyne.

Ženy boli tiež súčasťou [systému nútených prác](#). Boli nasadené na opravu odevov, varenie, pranie, upratovanie a manuálnu prácu v blízkych továrňach. Niektoré boli prinútené stať sa prostitútkami v [nevestincoch](#) nevestincoch zriadených pre väzňov v iných koncentračných táboroch. Mnohé ženy si v táboroch vytvorili siete solidarity, aby si uľahčili prežitie šírením

Hannah Szenesová v Palestíne. 1939.

Zdroj: neznámy prostredníctvom Wikimedia Public Domain 1.0

informácií, delením sa o potraviny a oblečenie a starostlivosťou o deti.

Ženy v odboji

Ženy sa zapájali do každodenného odporu. Na začiatku vojny väčšina verila, že nacisti ženám a [deťom](#) neublížia. To nútilo mužov ukrývať sa, aby sa vyhli svojvoľnému zadržaniu, zatiaľ čo ženy zostali a chodili na políciu, za príslušníkmi SS a na miestne úrady. Protestovali proti zadržiavaniu svojich príbuzných a snažili sa dosiahnuť prepustenie zatknutých osôb.

Ženy tiež zohrávali kľúčovú úlohu v organizovanom [odboji](#). Mnohé boli zapojené ako kuriérky a prinášali do get informácie, dokumenty, zbrane a zdravotnícky materiál. Niektoré z nich boli aj vodkyne odbojových organizácií v getách. Hannah Szenesová bola maďarská Židovka, ktorá emigrovala do Palestíny, ale neskôr sa ako výsadkárka zapojila do židovského odboja a bojovala proti nacistom. Nakoniec však bola zradená a popravená.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

S rozvojom hnutí za občianske práva a práva žien sa prehodnotila aj úloha žien v holokauste. Výskum osudov židovských žien niektorí stále odmietajú a tvrdia, že nacistická ideológia bola zameraná proti židovským ženám preto, že boli Židovky, a nie preto, že boli ženy. Výskum dejín nacizmu bez analýzy zohľadňujúcej rod ponúka len obmedzené vysvetlenie toho, aký osud ženy postihol.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Ako sa líšili skúsenosti mužov a žien počas národnosocialistického režimu?

Vyberte si životný príbeh jednej ženy a zamyslite sa nad jej skúsenosťami. Prečo sa stala terčom prenasledovania? Čo ju postihlo?

Zamyslite sa nad svojím každodenným životom. Viete si spomenúť na nejaký príklad rodovej diskriminácie, ktorej ste boli svedkom alebo ktorú ste sami zažili? Čo sa stalo? Čo ste urobili? Čo robili ostatní?

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Filmy:

<https://www.centropa.org/en/centropa-cinema/lilli-tauber-suitcase-full-memories>

<https://www.centropa.org/en/centropa-cinema/rosa-rosenstein-living-history>

<https://www.centropa.org/en/centropa-cinema/dagmar-lieblova-bohemia-belsen-and-back-again>

<https://www.centropa.org/en/centropa-cinema/renee-molho-bookstore-six-chapters>

[cinema/renee-molho-bookstore-six-chapters](https://www.centropa.org/en/centropa-cinema/renee-molho-bookstore-six-chapters)

Online svedectvá:

<https://vhaonline.usc.edu/login?returnUrl=/search>

<https://www.youtube.com/watch?v=LLXBGy5AGZY&list=PLj1tRCohZq83YAu-3OdyUyv3ZBB04E3g8>

<https://www.youtube.com/watch?v=K-bu8cqBdNtg&list=PLj1tRCohZq80gM-1Vu1r9W2GBPoweYwaXZ>

<https://www.centropa.org/en/centropa-cinema/elena-drapkina-jewish-partisan>

Životné príbehy:

<https://www.jewishpartisans.org/content/jewish-women-partisans>

<https://jwa.org/encyclopedia/article/kashariyot-couriers-in-jewish-resistance-during-holocaust>

<https://msmagazine.com/2020/09/02/seven-indomitable-women-of-world-war-ii/>

<https://www.youtube.com/watch?v=V7NkyyJlqpQ>

ŽIDIA A NÁRODNÍ SOCIALISTI PRED

OBDOBÍM NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

História [židovského](#) národa bola poznačená diskrimináciou, prenasledovaním, vytváraním get a vraždami. [Páchatelmi](#) boli rôzne spoločnosti, režimy a náboženské skupiny. Židovské komunity existovali v celej Európe dávno pred 20. storočím. V niektorých mestách boli Židia úplne asimilovaní. V iných častiach Európy boli nútení žiť v určitých častiach miest a mestečiek a stávali sa obeťami [pogromov](#) a násilia.

K [antisemitskej](#) stigmatizácii, teda označovaniu Židov za hodných odsúdenia, a prenasledovaniu Židov dochádzalo v priebehu storočí v rôznych vlnách a s rôznou intenzitou. Hoci prenasledovanie židovského národa bolo dlho založené na náboženstve, v 19. storočí sa to zmenilo a kresťanský antisemitizmus sa zmenil na rasový antisemitizmus. Čoraz viac sa zmýšľalo tak, že v celej Európe existuje „židovská rasa“. Byť Židom sa už nepovažovalo za náboženstvo, ale za pokrvnú líniu. Na začiatku 20. storočia zúril [antisemitizmus](#) raged in many parts of Europe. This envirovn mnohých častiach Európy. Toto prostredie bolo živnou pôdou pre nacistickú stranu, pretože mohla radikalizovať už existujúce nálady.

Židia pochádzali zo všetkých spoločenských vrstiev. Mnohí z nich žili v chudobe, niektorí na pozíciách moci a slávy a mali veľmi odlišné politické tendencie. Okrem toho existovali aj rozdiely medzi asimilovanými a ortodoxnými Židmi. Skúsenosti Židov – tak pred obdobím národného socializmu, ako aj počas neho – boli teda rôznorodé a nemožno ich homogenizovať.

POČAS OBDOBIA NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Nacistická ideológia bola okrem iného založená na myšlienke, že Židia robia

Židovské športovkyne na športovom festivale na štadióne Grunewald v Berlíne 1934. Zdroj: Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz

nemecký národ „nečistým“ a sú pre „árijskú“ rasu škodliví. Keď nacisti v roku 1933 prevzali v Nemecku moc, okamžite začali uplatňovať zákony negatívne zamerané na židovské obyvateľstvo. To isté sa udialo v Rakúsku, keď bolo v roku 1938 anektované k Nemeckej ríši. Radikalizácia antisemitizmu v nemeckej spoločnosti bola podporovaná [propagandou](#) ktorá Židov [dehumanizovala](#) a podnecovala voči nim verejnú nenávisť.

Začiatok druhej svetovej vojny umožnil, aby táto radikalizácia prerástla do štátom organizovaného masového vyvražďovania Židov v celej Európe. O tejto záležitosti sa rokovalo na konferencii vo Wannsee, kde nacistickí predstavitelia organizovali plán na takzvané „[konečné riešenie židovskej otázky](#)“. Tvýznam pojmu „konečné riešenie“ sa časom menil. Židia boli deportovaní alebo nútení presťahovať sa do get, ako bol [Terezín \(Theresienstadt\)](#) alebo [varšavské geto](#), kde mnohí zomreli na choroby a nedostatok potravín a liekov. Boli tiež deportovaní do táborov nútených prác, koncentračných táborov (napr. [Dachau](#) a [Auschwitz](#)) a vyhladzovacích táborov (napr. [Auschwitz-Birkenau](#), [Bežec](#), [Sobibor](#) a [Treblinka](#)), kde boli zabíjaní v prvých spomenutých táboroch predovšetkým prostredníctvom [nútených prác](#) a v druhých spomenutých boli zabíjaní v plynových komorách. Na územiach pod nemeckou kontrolou po útoku na Sovietsky zväz mnohých neposlali do táborov, ale zastrelili ich polovojenské oddiely nazývané [Einsatzgruppen](#). Ku koncu vojny boli tisíce židovských väzňov násilne presúvané medzi koncentračnými táborami prostredníctvom [pochodov smrti](#), v dôsledku ktorých čoho mnohí z nich zomierali v krutých podmienkach. Nacistický režim a jeho kolaboranti zabili v celej Európe celkovo približne šesť miliónov Židov.

Židovský odboj

[Odboj](#) bol veľmi problematický kvôli rôznym obmedzeniam, vrátane obmedzeného prístupu k zbraňam alebo slobody pohybu. Napriek tomu sa mnohí Židia bránili nacistickému prenasledovaniu rôznymi spôsobmi. Mnohí sa napríklad aktívne zúčastňovali na ozbrojenom odboji a iní boli súčasťou sietí solidarity v táboroch a getách.

Pre mnohých boli drobné činy kultúrneho a duchovného odporu jediným možným spôsobom, ako sa postaviť prenasledovaniu. Tieto aktivity zahŕňali udržiavanie náboženských zvykov, tlač a distribúciu tajných novín, organizovanie koncertov a umeleckú tvorbu. Židovskí spisovatelia a básnici písali aj počas väznenia v getách a táboroch, pričom mnohí z nich tento život v getách a táboroch aj dokumentovali. Tým nám umožnili skúmať vnútornú/sociálnu históriu týchto miest.

V mnohých getách v okupovanom Poľsku, Litve, Bielorusku a na Ukrajine vznikali podzemné siete ozbrojeného odboja. Ich cieľom bolo zorganizovať povstanie v príslušných getách alebo utiecť do lesa k partizánom. Jedným z najvýznamnejších povstaní židovského národa bolo povstanie vo [varšavskom gete](#) od 19. apríla do 16. mája 1943. Povstanie bolo potlačené jednotkami SS a tí, ktorí ho prežili, boli deportovaní do koncentračných a vyhladzovacích táborov. Židovskí väzni organizovali povstania aj v iných táboroch – vrátane Sobiboru, Treblinky a Auschwitzu – hoci boli podobne brutálne potlačené.

PO OBDOBÍ NÁRODNÉHO SOCIALIZMU

Po skončení druhej svetovej vojny čelili Židia, ktorí prežili, násiliu. Antisemitizmus bol stále rozšírený. Napríklad 4. júla 1946 vypuklo proti židovskej komunite v Kielciach (Poľsko) násilie, ktoré sa stalo známym ako [pogrom v Kielciach](#).

Mnohí z tých, čo prežili, sa obávali zostať v Európe. Účasť Britov a Američanov na oslobodzovaní Európy bola rozhodujúcim faktorom, ktorý mnohým Židom umožnil emigrovať do [Palestíny \(ktorá bola vtedy pod britským mandátom\)](#) alebo do USA. V [táboroch pre vysídlenecov](#), sa zhromažďovali Židia z rôznych európskych krajín, ktorí prežili, bez toho, aby vedeli, kam pôjdu ďalej, a často sa snažili nájsť svojich príbuzných.

OTÁZKY NA DISKUSIU

Oboznámte sa s rozmanitými osudmi Židov v Európe pred rokom 1939, aby ste lepšie pochopili židovskú kultúru a život pred nástupom národného socializmu. Ako reagovali na prenasledovanie? Viac sa o tom môžete dozvedieť z online svedectiev a archívnych fotografií.

Ako sa môžeme ponaučiť z obrovského rozsahu a dosahu holokaustu?

V súčasnosti sa antisemitizmus ešte stále šíri po celom svete a podnecuje popieranie holokaustu a revizionizmus (snaha o prehodnotenie historických udalostí a prijímaných teórií). Akým spôsobom sú v dnešnej dobe Židia terčom útokov? Nájdite príklady antisemitizmu v sociálnych médiách a nedávnych správach a porovnajte ich s propagandistickými posolstvami národných socialistov.

MATERIÁLY VYUŽITELNÉ PRE LOKÁLNY HISTORICKÝ PROJEKT

Online zdroje:

<https://www.holocaustremembrance.com/resources/educational-materials/how-teach-about-holocaust-schools>

<https://www.yadvashem.org/exhibitions.html>

<https://wienerholocaustlibrary.org/exhibition/jewish-resistance-to-the-holocaust/>

<https://www.facinghistory.org/resource-library/jewish-partisans-resistance>

<https://iwitness.usc.edu/home>

<https://www.testifyingtothetruth.co.uk/viewer/>

Online archív:

<https://pmj-documents.org/>

<https://photos.yadvashem.org/>

<https://documents.yadvashem.org/>

<https://arolsen-archives.org/en/search-explore/search-online-archive/>

ČASOVÁ OS

1933

Január

30. januára - Hitler sa stáva kancelárom

Február

28. február - Dekrét o požiari v Reichstagu

Marec

3. marca - Vytvorenie prvého nacistického koncentračného tábora

23. marec - Povoľujúci zákon podpísaný: zrušenie parlamentu

Júl

14. júla - Všetky politické strany okrem nacistickej strany zakázané

1934

Január

1. januára - Zákon o prevencii potomstva s dedičnými chorobami

August

19. augusta - Hitler ruší úrad prezidenta a vyhlasuje sa kancelárom a fűhrerom, čím sa stal absolútnym diktátorom Nemecka

December

10. decembra - Systém koncentračných táborov je formálne centralizovaný pod SS

1935

Január

13. januára - Referendum v Sársku

September

1. septembra - Revidovaná verzia odseku 175 nemeckého trestného zákona nadobúda účinnosť, ktorým sa rozširuje trestnosť homosexuality

15. septembra - prijaté Norimberské rasové zákony

1936

Marec

7. marca - nemecké jednotky znovu obsadzujú demilitarizovanú oblasť Porýnie

Júl

17. júl - začiatok španielskej občianskej vojny

25. júl - začiatok nemeckej intervencie do španielskej občianskej vojny

1937

Apríl

26. apríla - Zničenie Gerniky (autonómna komunita v Baskicku) s približne 2 000 obeťami

1938

Marec

13. marca - Anexia Rakúska nemeckými vojskami (anšlus)

September

30. septembra - Mníchovská dohoda

November

9. novembra - Novemberový pogrom

December

2. decembra - Prvý transport detí z Berlína prichádza do Spojeného kráľovstva

1939

Marec

14. - 16. marca - Založený "Ríšsky protektorát Čechy a Morava". Slovenský snem vyhlásil samostatnosť Slovenského štátu

15. marec - nemecká invázia do Československa

23. marec - Slovensko sa umiestňuje pod ochranu Nemeckej ríše; nemecká invázia do Memelu (Klajpeda)

26. marca - Poľsko začína čiastočnú mobilizáciu svojej armády

Apríl

1. apríla - koniec španielskej občianskej vojny

7. - 12. apríl - Taliansko obsadzuje Albánsko

Máj

11. máj - začiatok japonsko-sovietskeho pohraničného konfliktu

22. mája - vojenský pakt podpísaný medzi Nemeckom a Talianskom

August

23. augusta - Pakt Ribbentrop-Molotov

September

1. septembra - nemecká invázia do Poľska - začiatok Druhej svetovej vojny

2. september - anexia Slobodného mesta Gdaňsk k Nemecku Nemeckej ríše

3. septembra - britsko-francúzske vyhlásenie vojny Nemecku

5. septembra - novozaložená Slovenská republika vstupuje do vojny proti Poľsku

17. septembra - sovietska invázia do východného Poľska

November

30. novembra - sovietsky útok na Fínsko ("Zimná vojna")

1940

Apríl

9. apríla - nemecká okupácia Dánska a útok na Nórsko

10. apríl - kapitulácia Dánska

Máj

10. mája - nemecký útok na Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Francúzsko

Jún

10. júna - kapitulácia Nórska

22. júna - Nemecko-francúzske prímerie

September

27. septembra - Trojstranný pakt podpísaný Nemeckom, Talianskom a Japonskom

October

Založenie početných židovských get vo východnej Európe

1941

Február

28. február - nemecká invázia do Bulharska

Apríl

6. apríla - nemecká invázia do Juhoslávie a Grécka

Jún

22. júna - "Operácia Barbarossa": Nemecká invázia do Sovietskeho zväzu

December

11. decembra - Hitler vyhlasuje vojnu USA

1942

Január

20. januára - Konferencia vo Wannsee

Jún

15. júna - začiatok omše vyhladzovania v Osvienčime-Birkenau

1943

Február

2. február - nemecká porážka pri Stalingrade

Apríl

19. apríla - začiatok Povstania vo varšavskom gete

Október

13. októbra - Taliansko sa pridáva k Spojencom a vyhlasuje vojnu Nemecku

Sinti a Rómovia z Európy sú systematicky privázaní do Osvienčimu

1944

Jún

6. júna - spojenecká invázia do Normandie ("Deň D")

22. jún - začiatok veľkej sovietskej ofenzívy "Operácia Bagration"

Júl

24. júla - nemecká porážka na na Východnom fronte

1945

Máj

8. mája - Bezpodmienečné vzdanie sa nemeckého Wehrmachtu

November

20. novembra - začiatok Norimberského procesu

MAPA

Táto mapa zobrazuje polohy niektorých hlavných vyhladzovacích táborov, koncentračných táborov, get a ďalších miest masového vyvražďovania v Európe. Avšak, je dôležité poznamenať, že prenasledovanie sa dialo na mnohých rôznych miestach a na rôznom rozsahu. Všimnite si tiež, že hranice zobrazené na tejto mape sú hranice v súčasnosti. Nezabudnite, že hranice európskych krajín sa v priebehu rokov menili. časom zmenili. Túto mapu použite ako pomôcku pri vykonávaní ďalšieho výskumu o tom, kde sa nachádzajú rôzne miesta súvisiace s národným socializmom dnes. Čo môžete zistiť o historických miestach vo vašom okolí?

Koncentračné tábory

- ▼ Mauthausen - Rakúsko (3)
- ▼ Maly Trostenets - Bielorusko (4)
- ▼ Mechelen - Belgicko (31)
- ▼ Fort Breendonk - Belgicko (35)
- ▼ Dupnica - Bulharsko (37)
- ▼ Jasenovac - Chorvátsko (5)
- ▼ Theresienstadt - Česko (6)
- ▼ Lety - Česko (7)
- ▼ Horserød - Dánsko (8)
- ▼ Vaivara - Estónsko (9)
- ▼ Gurs - Francúzsko (10)
- ▼ Vernet - Francúzsko (11)

- ▼ Natzweiler-Struthof - Francúzsko (12)
- ▼ Royallieu-Compiègne - Francúzsko (13)
- ▼ Drancy - Francúzsko (34)
- ▼ Ravensbrück - Nemecko (14)
- ▼ Bergen-Belsen - Nemecko (15)
- ▼ Buchenwald - Nemecko (16)
- ▼ Dachau - Nemecko (17)
- ▼ Sachsenhausen - Nemecko (18)
- ▼ Columbia - Nemecko (19)
- ▼ Langer Morgen - Nemecko (20)
- ▼ Flossenbürg - Nemecko (21)
- ▼ Neuengamme - Nemecko (22)
- ▼ Mittelbau-Dora - Nemecko (23)
- ▼ Fossoli - Taliansko (24)
- ▼ Bolzano - Taliansko (25)
- ▼ Kaiserwald - Lotyšsko (26)
- ▼ Herzogenbusch - Holandsko (27)
- ▼ Westerbork - Holandsko (36)
- ▼ Grini - Nórsko (28)
- ▼ Berg - Nórsko (38)
- ▼ Stutthof - Poľsko (29)
- ▼ Edineț - Moldavsko (30)
- ▼ Banjica - Srbsko (32)
- ▼ Sajmište - Srbsko (33)
- ▼ Sered' - Slovensko (1)
- ▼ Nováky - Slovensko (2)
- ▼ Ljubelj - Slovinsko (39)

Tábory zabíjania

- ▼ Hartheim - Rakúsko (38)
- ▼ Brandenburg - Nemecko (39)

- 📍 Grafeneck - Nemecko (40)
- 📍 Bernburg - Nemecko (41)
- 📍 Pirna-Sonnenstein - Nemecko (42)
- 📍 Hadamar - Nemecko (43)

Getá

- 📍 Salonika - Grécko (44)
- 📍 Budapest - Maďarsko (57)
- 📍 Vilnius - Litva (46)
- 📍 Skopje - Severné Macedónsko (47)
- 📍 Warsaw - Poľsko (48)
- 📍 Izbica - Poľsko (49)
- 📍 Łódź - Poľsko (50)
- 📍 Radom - Poľsko (51)
- 📍 Lublin - Poľsko (52)
- 📍 Kraków - Poľsko (53)
- 📍 Białystok - Poľsko (54)
- 📍 Kolozsvár - Rumunsko (45)
- 📍 Šabac - Srbsko (Juhoslávia) (55)
- 📍 Lwów - Ukrajina (56)

Miesta masakrov

- 📍 Rumbula - Lotyšsko (58)
- 📍 Ponary - Litva (59)
- 📍 Odessa - Ukrajina (60)
- 📍 Babi Yar - Ukrajina (61)

Vyhladzovacie tábory

- 📍 Bełżec - Poľsko (62)
- 📍 Sobibor - Poľsko (63)
- 📍 Treblinka - Poľsko (64)
- 📍 Majdanek - Poľsko (65)
- 📍 Chełmno - Poľsko (66)
- 📍 Auschwitz - Poľsko (67)

SLOVNÍK POJMOV

Akcia „Arbeitsscheu Reich“ – „Ríša sa bráni práci“ sa vzťahuje na masové zatýkanie a deportácie osôb klasifikovaných ako „asociáli“ v júni 1938. Odhaduje sa, že zatknutých a deportovaných do koncentračných táborov bolo viac ako 10 000 ľudí. Počas tejto akcie boli terčom aj Židia a bolo ich zatknutých približne 1 000 až 2 000.

Aktion T4 (Program T-4) – Program T-4 označuje program nacistického režimu – „eutanáziu“. Išlo o systematické vraždenie pacientov v ústavoch s duševnými chorobami a funkčným postihnutím v Nemecku, ktoré sa začalo v roku 1939. Názov pochádza z adresy koordinačnej kancelárie v Berlíne, Tiergartenstraße 4. Odhaduje sa, že v rámci tohto programu bolo zabitých približne 250 000 až 300 000 ľudí.

Antikomunizmus – politický a ideologický odpor voči komunizmu.

Anticigánizmus – špecifická forma rasizmu zameraná proti Rómom vrátane Sintov, Rómov a iných skupín kočovníkov.

Antisemitizmus – predsudky, nenávisť alebo diskriminácia voči židovskému národu. Rétorické a fyzické prejavy antisemitizmu môžu byť namierené proti židovským osobám a/alebo ich majetku,

inštitúciám a náboženským zariadeniam židovskej komunity. Antisemitizmus však môže byť namierený aj proti osobám nežidovského pôvodu, ktorí sú vnímaní ako Židia.

Árijská rasa – prvýkrát sa tento termín použil na označenie skupín ľudí, ktorí hovorili rôznymi príbuznými európskymi a ázijskými jazykmi. Časom však toto slovo nadobudlo nové a odlišné významy. Koncom devätnásteho a začiatkom dvadsiateho storočia niektorí odborníci pretransformovali Árijcov na „rasu“, o ktorej vyhlasovali, že je nadradená ostatným rasám. V Nemecku nacisti glorifikovali nemecký národ ako príslušníkov „árijskej rasy“ a zároveň očierňovali tých, ktorí nezodpovedali ich ideálu, ako napríklad Židov, ľudí afrického alebo ázijského pôvodu a Rómov.

Asociál – nacisti používali výrazy „asociál“ a „brániaci sa práci“ na označenie ľudí, ktorí sa nepodriaďovali ich spoločenským normám. Do tejto skupiny sa zaradovali žobráci, alkoholici, drogový závislí, prostitútky a pacifisti (ľudia, ktorí veria, že vojna je neoprávnená). Vo veľkej miere sa však tento termín používal na všetkých, ktorí z pohľadu nacistov nezodpovedali ideálu nemeckej spoločnosti, ako napríklad Rómovia a Sintí či Židia.

Bábkové štáty – vláda, ktorá vyzerá ako nezávislá, ale v skutočnosti ju kontroluje nejaká krajina.

Bisexuál – osoba, ktorú môže priťahovať viac ako jedno pohlavie, nie nevyhnutne v rovnakom čase, nie nevyhnutne rovnakým spôsobom a nie nevyhnutne v rovnakej miere.

Blockälteste(r) – vedúci bloku; označuje väzňa, ktorý mal na starosti jeden barak koncentračného tábora a v rámci organizácie tábora mal určité privilégia.

Chinesenaktion – voľne prekladané ako „akcia proti Číňanom“. Záťah a hromadné zatýkanie, ktoré gestapo uskutočnilo 13. mája 1944 v St. Pauli v Hamburgu, boli zamerané proti Číňanom.

Činnosť, konanie, pôsobenie – schopnosť rozpoznať hodnotné ciele a požadované výsledky a proaktívne, cielene a účinne sa o dosiahnutie týchto cieľov a výsledkov usilovať. Niekedy sa používa zameniteľne s proaktivitou, samostatnosťou, schopnosťou voľby a riadením vlastného konania.

Cisrodovosť – stav, pri ktorom sa osoby stotožňujú s pohlavím, ktoré im bolo pripísané pri narodení, bez ohľadu na ich sexualitu.

Civilní robotníci – v nacistickom Nemecku boli civilní robotníci nevojenské osoby, ktoré režim nútil pracovať. V prvých rokoch vojny nemecké úrady práce a náborové komisie sľubovali ľuďom lepšie životné a pracovné podmienky ako v ich rodnej krajine. Keď sa počet naverbovaných osôb znížil, nemeckí okupanti pristúpili k donucovacím opatreniam a začali ľudí na prácu do Nemeckej ríše deportovať. Väčšina civilných robotníkov na nútených prácach pochádzala z Poľska a Sovietskeho zväzu.

Dachauské procesy – séria súdnych procesov, ktoré sa konali vo vojenských zónach USA v Spojencami okupovanom Nemecku v rokoch 1945 až 1947 s cieľom stíhať vojnových zločincov. Procesy sa konali na mieste bývalého koncentračného tábora Dachau.

Daň zo židovského kapitálu (Judenvermögensabgabe) – daň zavedená nacistickým režimom 10. novembra 1938 s cieľom potrestať Židov za ich údajné nepriateľstvo voči Nemecku a obohatiť sa. Židia s majetkom vyšším ako 5 000 ríšskych mariek boli povinní zaplatiť túto daň, čím „prispeli“ k celkovej sume jedna miliarda ríšskych mariek.

Dedičstvo – niečo, čo má jedinečnú hodnotu a odovzdáva sa z generácie na generáciu.

Dehumanizácia – akt, pri ktorom sa osoba alebo skupina považuje za menej ľudskú, a teda nehodnú ľudského zaobchádzania, alebo sa za takú vyhlasuje a tak sa s ňou zaobchádza. To môže viesť k nárastu násilia, porušovaniu ľudských práv, vojnovým zločinom a genocíde.

Deň D – v kontexte druhej svetovej vojny sa Dňom D označuje invázia Spojencov do Nemeckom okupovanej Normandie, ktorá sa začala 6. júna 1944. Išlo o námornú operáciu, v rámci ktorej sa spojenecké jednotky vylodili na pobreží Normandie a položili základy oslobodenia Francúzska Spojencami. Deň D sa často považuje za začiatok konca druhej svetovej vojny.

Deportácia – akt donútenia osoby opustiť svoj domov. Nacisti cez klamstvo prinútili väzňov opustiť svoje domovy alebo getá a nastúpiť do dobytčích vagónov určených na cestu do koncentračných a/alebo vyhladzovacích táborov. Väzni v preplnených a nehygienických vlakoch nedostávali počas cesty, ktorá mohla trvať aj niekoľko dní, žiadne jedlo ani vodu, čo spôsobilo, že mnohí z nich zomreli ešte pred príchodom do táborov.

Ehegesundheitsgesetz – Zákon o manželskom zdraví z roku 1935, oficiálne Zákon na ochranu dedičného zdravia nemeckého národa, zakazoval uzatvárať manželstvo ľuďom s duševnými a/alebo dedičnými chorobami. Pred uzavretím manželstva museli ľudia získať potvrdenie od úradu verejného zdravotníctva.

Einsatzgruppen – polovojenské „eskadry smrti“ alebo „oddiely smrti“ pôsobiace pod oddielmi SS, najmä na Nemeckom okupovaných územiach vo východnej

Európe. S pomocou policajných jednotiek, armády a miestnych kolaborantov vykonávali masové vraždy, predovšetkým strelbou. Tieto masové vraždy mohli trvať niekoľko dní, ako v prípade masakry v Babom Jare na Ukrajine, kde oddiely Einsatzgruppen zabili viac ako 30 000 Židov.

Ekonomická neistota – škodlivé a nestále ekonomické okolnosti, ako je nedostatok stabilného príjmu alebo očakávanie zhoršenia finančnej situácie.

Etnické čistky – cieľená politika jednej etnickej alebo náboženskej skupiny zameraná na odstránenie civilného obyvateľstva inej etnickej alebo náboženskej skupiny z určitých geografických oblastí. Môže ísť o presun, deportáciu alebo vraždy obyvateľstva.

Eugenika – súbor názorov a postupov, ktorých cieľom je „vylepšiť“ genetiku ľudskej populácie. Často ide o kontrolovanú alebo selektívnu reprodukciu s cieľom zvýšiť výskyt žiaducich dedičných vlastností.

Eutanázia – vyvolanie bezbolestnej smrti chronicky alebo nevyliciteľne chorého človeka. V nacistickom Nemecku však bola „eutanázia“ eufemistickým výrazom pre program, v rámci ktorého nacisti systematicky zabíjali mentálne a telesne postihnutých pacientov v ústavoch bez ich súhlasu alebo súhlasu ich rodín.

Exil – keď je človek nútený opustiť svoju krajinu a žiť v cudzej krajine. Zvyčajne z politických alebo ekonomických dôvodov. Exilová vláda – vláda dočasne zriadená v cudzej krajine po obsadení jej územia iným orgánom.

Fašizmus – politické filozofické hnutie, ktoré presadzuje nadradenie kolektívneho národa a často aj rasy nad jednotlivca; totalitný štát s ústredným vedením na čele s diktátorským vodcom; expanzia národa, pokiaľ možno vojenskou silou a násilné potláčanie skutočných aj domnelých odporcov.

Frankistická diktatúra – obdobie od roku 1939 do roku 1975, počas ktorého v Španielsku vládol generál Francisco

Franco po svojom víťazstve v španielskej občianskej vojne (1936 – 1939). Franco nastolil vojenskú diktatúru, priaznivo naklonenú voči fašistickému Taliansku a nacistickému Nemecku. Francov režim sa dopúšťal porušovania ľudských práv, ktoré bolo väčšinou zamerané na politických a ideologických nepriateľov. Zahŕňalo to zriaďovanie koncentračných táborov, nútené práce a popravy.

Führer – nemecký výraz pre vodcu. Adolf Hitler si tento titul osvojil ako vodca nacistickej strany. Tento titul bol neskôr zlúčený s funkciou kancelára, čím sa Hitler stal diktátorom.

Gemeinschaftsfremde – nacisti používali tento termín, v preklade „cudzinci v komunite“, na označenie ľudí, ktorých považovali za „nevhodných“ na to, aby sa stali súčasťou národného spoločenstva (Volksgemeinschaft), ako napríklad ľudí so záznamom v registri trestov alebo bezdomovcov.

Generalplan Ost – nacistický plán na kolonizáciu a osídlenie východnej Európy nanovo ľuďmi, ktorých nacisti považovali za Nemcov. Bol založený na vyhnaní alebo zotročení ľudí, ktorých nacisti označili za „neárijských“, na vyhladzovaní Židov a na usídľovaní etnických Nemcov v neosídlených oblastiach. Tieto územia zahŕňali okupované krajiny ako Poľsko, pobaltské štáty, Bielorusko, Ukrajina a niektoré časti Ruska.

Genocída – plánované a organizované vyvražďovanie skupiny ľudí. Obete genocídy sú zabíjané kvôli svojej rase, náboženstvu, etnickému pôvodu (kultúre) alebo národnosti.

Germanizácia – rozširovanie sa nemeckého národa, šírenie nemeckého jazyka a kultúry. V nacistickom Nemecku išlo o rasovú politiku, ktorej cieľom bolo osídliť Nemeckom okupované územia ľuďmi, ktorých nacisti považovali za Nemcov, čo viedlo ku genocíde tých, ktorí boli považovaní za Nenemcov, napríklad Židov Gestapo – nemecká skratka pre Geheime Staatspolizei, čiže tajnú štátnu políciu. Bolo založené v apríli 1933 a monitorovalo a potláčalo všetku opozíciu voči

nacistickému režimu. Gestapo malo úplnú slobodu špehovať, zatýkať, vypočúvať a/alebo deportovať každého, kto bol považovaný za nepriateľa nacistického Nemecka.

Geto – časť mesta, v ktorej žije menšinová skupina a ktorá je často vnímaná ako chudobnejšia než ostatné oblasti. Na Nemeckom okupovaných územiach nacistický režim zriaďoval getá, aby oddelil Židov a niekedy aj Rómov od ostatných komunit. Getá sa vyznačovali zlými podmienkami, ako napríklad preľudnenosťou a podvýživou. Boli uzavreté a často obohnané ostnatým drôtom alebo múrmi. V roku 1942 začali nacisti systematicky deportovať Židov do koncentračných a vyhladzovacích táborov a zároveň ničiť getá.

Gleichschaltung – doslova „koordinácia“ alebo „synchronizácia“. Bol to proces, ktorým nacistická strana vytvorila vládu a spoločnosť jednotne orientovanú na svoju vlastnú ideológiu. Uskutočnilo sa to napríklad potlačením politickej opozície a vytvorením štátu jednej strany.

Gulag – gulag bola organizácia, ktorá od 20. do 50. rokov 20. storočia riadila sovietsky systém nútených prác, zadržavacích a tranzitných táborov a väznic. Koncom 20. rokov 20. storočia bolo v gulagoch (tak sa neskôr nazývali aj samotné tábory a väznice) 100 000 väzňov a v 30. rokoch 20. storočia 5 000 000 väzňov. Medzi väzňami boli osoby považované za politických odporcov a disidentov, vojnoví zajatci, príslušníci etnických skupín podozrievaní z nelojálnosti, sovietski vojaci a iní občania, ktorých zajali Nemci, podozriví sabotéri a zradcovia, obyčajní zločinci a mnohí ďalší.

Heretik – termín používaný na označenie osoby s presvedčením, ktoré sa líši od zavedeného systému viery, napríklad v súvislosti s náboženskou organizáciou.

Hierarchia utrpenia – systém rozčlenenia založený na presvedčení, že utrpenie niektorých ľudí je lepšie alebo horšie ako utrpenie iných.

Historizácia, danie do historického kontextu – proces interpretácie niečoho ako produktu historického vývoja.

Hlinkova garda – polovojenská organizácia založená pronacistickou Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou v rokoch 1938 až 1945. Jej členovia absolvovali vojenský výcvik, nosili čierne uniformy a používali nacistické symboly, napríklad Hitlerov pozdrav zdvihnutou rukou. Kolaborovali s nacistami pri zadržávaní a deportáciách ľudí, najmä slovenských Židov.

Hnutie – nacionalistické hnutie v Nemecku, ktoré verilo v nadradenosť „germánskej“ rasy. Stúpenci sa báli a nenávideli ľudí, ktorých považovali za „cudzincov“, najmä Židov a Slovanov.

Homofóbia/ anti-homosexuálne názory – nenávisť a strach z ľudí patriacich do skupiny LGBTQIA+. Homofóbia zahŕňa predsudky, diskrimináciu, obťažovanie a násilné činy vyvolané strachom a nenávisťou. Vyskytuje sa na osobnej, inštitucionálnej a spoločenskej úrovni.

Homogenizácia – proces skresľovania obrazu skupiny ľudí s cieľom prezentovať ju ako jednotnú a bez rozdielov. Nežiaduce alebo odlišujúce prvky sa neberú do úvahy a identita skupiny sa redukuje na niekoľko spoločných charakteristík, ako je náboženstvo alebo národnosť.

Homosexualita – sexuálna orientácia n osoby rovnakého pohlavia.

Humanitárna pomoc – pomoc poskytovaná na záchranu životov, zmiernenie utrpenia a zachovanie ľudskej dôstojnosti počas kríz a katastrof a po nich. Jej cieľom je tiež predchádzať takýmto situáciám a posilniť pripravenosť na ne.

Identifikačné odznaky – obvykle si väzni koncentračného tábora museli na vrchnú časť odevu a nohavíc prišit trojuholník určitej farby. Zaradenie do konkrétnej skupiny však mohlo byť veľmi svojvoľné a vykonané bez ohľadu na to, či daná osoba vníma svoju príslušnosť alebo nepríslušnosť k danej kategórii.

Identifikačné odznaky – čierny trojuholník – pre všetkých, ktorých národní socialisti považovali za „asociálov“.

Identifikačné odznaky – modrý trojuholník
– pre emigrantov – predovšetkým nemeckých občanov, ktorí opustili svoju rodnú krajinu po nástupe nacistov k moci v roku 1933, ale neskôr sa vrátili, a preto boli podozriví zo špionáže.

Identifikačné odznaky – hnedý trojuholník
– pre Sintov a Rómov.

Identifikačné odznaky – zelený trojuholník
– pre „kriminálnikov“. Do tejto skupiny patrilo aj mnoho ľudí odsúdených za menšie priestupky, ktorí nezapadali do obrazu národnosocialistickej komunity.

Identifikačné odznaky – ružový trojuholník
– pre „homosexuálov“. Identifikačné odznaky – fialový trojuholník – pre Jehovových svedkov.

Identifikačné odznaky – červený trojuholník
– pre sociálnych demokratov, komunistov, odborárov a ďalších ľudí, ktorých nacisti považovali za politických odporcov.

Identifikačné odznaky – žltý trojuholník
– pre židovských väzňov. Tí, ktorí nosili trojuholník inej farby, nosili pod ním aj obrátený žltý trojuholník, takže oba trojuholníky tvorili Dávidovu hviezdu.

Intersexuáli – zastrešujúci termín na označenie ľudí, u ktorých sa bez lekárskeho zásahu vyvinú primárne alebo sekundárne pohlavné znaky, ktoré presne nezapadajú do spoločenských definícií muža alebo ženy. Byť intersexuálom nie je to isté ako byť nebinárnym alebo transrodovou osobou, čo sú pojmy zvyčajne súvisiace s rodovou identitou.

Kápo/ väzenský funkcionár – väzni koncentračného tábora, ktorých SS poverila za dozorcov, aby dohliadali na pracovné povinnosti a ostatných väzňov. Kápo mal na starosti skupinu väzňov a vykonával pokyny dozorcov z SS. Tento termín sa často používa všeobecne pre každého väzňa koncentračného tábora, ktorému SS udelila právomoc nad ostatnými väzňami.

Kariérny zločinec – osoba odsúdená za trestný čin, ktorá bola už predtým odsúdená za iné trestné činy. Tieto osoby sa tiež môžu označovať ako recidivisti.

Kastrácia – proces odstránenia Znia reprodukčného orgánu osoby buď chirurgickým, alebo chemickým zásahom, ktorý spôsobí, že sa osoba stane neplodnou (neschopnou mať deti).

Kindereziehungslager – detské tábory zriadené nacistami na výber detí s vlastnosťami, ktoré považovali za „rasovo žiaduce“ pre germanizáciu.

Kindereuthanasie – označuje nacistami organizované zabíjanie detí s duševnými chorobami a funkčným postihnutím, pričom počet obetí bol najmenej 5 000.

Kindertransport – organizovaná séria záchranných akcií umožnila poslať židovské deti z Nemecka, Rakúska, Poľska a Československa do Spojeného kráľovstva. Tieto záchranné akcie sa zorganizovali po pogrome Kristallnacht (Krišťáľová noc) a podporili ich britská vláda a židovské, britské a kvakerské humanitárne organizácie. Pred ukončením programu v dôsledku vypuknutia druhej svetovej vojny bolo zachránených takmer 10 000 detí.

Kolaboranti – tí, ktorí aktívne spolupracovali s národnosocialistickým režimom tak, že diskriminovali, prenasledovali a/alebo zabíjali osoby, na ktoré bola zameraná nacistická ideológia. Tento termín sa vzťahuje aj na krajiny a vlády, ktoré boli spojencami nacistického Nemecka.

Kolonializmus – označuje systém kontroly jednej mocnosti nad závislou oblasťou alebo národom. Dochádza k nemu vtedy, keď si jeden národ podmaní iný, podrobí si jeho obyvateľstvo a vykorisťuje ho, pričom domorodému obyvateľstvu často vnucuje svoj jazyk a kultúrne hodnoty. Do roku 1914 bola veľká väčšina národov sveta v určitom čase kolonizovaná Európanmi.

Komunizmus – táto politická a ekonomická ideológia tvrdí, že vláda by mala byť založená na beztriednej spoločnosti, v ktorej sa rozhodnutia o tom, čo sa má vyrábať a aká politika sa má uskutočňovať, prijímajú v záujme celej spoločnosti. Ľudia vyznávajúci túto ideológiu veria, že výrobné prostriedky spoločnosti by mali byť v spoločnom vlastníctve a že každý by mal vlastniť a kontrolovať majetok a

podniky rovnakou mierou.

Konečné riešenie židovskej otázky – eufemistický výraz pre plán nacistov na genocídu ľudí, ktorých označili za Židov. V rámci režimu boli vyvraždené približne dve tretiny všetkých Židov v Európe.

Konferencia vo Wannsee – stretnutie vysokých nacistických predstaviteľov a predstaviteľov SS v berlínskom Wannsee 20. januára 1942. Jej cieľom bolo formálne upraviť podrobnosti nacistického „konečného riešenia židovskej otázky“, ktoré malo zahŕňať deportácie Židov z celej Európy do Nemeckom okupovaného Poľska, kde mali byť zavraždení.

Krematórium – pece postavené v koncentračných táboroch na spaľovanie a likvidáciu veľkého počtu zavraždených tiel. Kultúrne dedičstvo – označuje majetok skupiny alebo spoločnosti, ktorý má kultúrny význam vrátane symbolického, historického, umeleckého, estetického, vedeckého alebo sociálneho významu. Kultúrne dedičstvo môže byť hmotné, napríklad fyzické artefakty alebo pamiatky, alebo nehmotné, napríklad zvyky alebo tradície.

Kristallnacht (Krištáľová noc) – doslovný preklad: noc rozbitého skla. Centrálna plánovaná násilná vzbura zameraná na židovské obyvateľstvo, ktorú 9. a 10. novembra 1938 uskutočnili nacistické polovojenské jednotky, členovia strany a civilisti v Nemecku a Rakúsku. Boli zničené tisíce židovských domov, podnikov a synagóg, bezprostredne po útoku bolo zabitých takmer 100 Židov a približne 30 000 ich bolo zatknutých a deportovaných do koncentračných táborov. Táto udalosť je známa aj ako „novembrový pogrom“.

Kvakeri – označovaní aj ako Spoločnosť priateľov sú kresťanskou skupinou, ktorá nemá formálne obrady ani rituály a dôrazne sa stavia proti násiliu a vojne. Aktívne sa zapájajú do charitatívnej a humanitárnej činnosti.

Lebensborn – projekt, ktorý začali nacisti v roku 1935 s cieľom zvýšiť počet „árijských“ detí v Nemecku a na Nemeckom okupovaných územiach. Ženy, ktoré

nacisti považovali za „rasovo žiaduce“, mali možnosť rodiť v tajných zariadeniach, pričom SS potom prevzala zodpovednosť za výchovu a adopciu detí. Program zahŕňal aj únosy detí, ktoré spĺňali nacistické kritériá „rasovej vhodnosti“ na Nemeckom okupovaných územiach.

Lesba, lesbička – žena, ktorej hlavnou sexuálnou orientáciou sú osoby rovnakého pohlavia.

LGBTQIA+ – tento pojem zahŕňa ľudí, ktorí sa identifikujú ako lesbičky, gejovia, bisexuáli, transrodové osoby, queer, intersexuáli, asexuáli a tí, ktorí svoju orientáciu ešte hľadajú (tzv. questioning). Tento pojem sa však často používa v širšom zmysle slova, aby vyhovoval všetkým jednotlivcom, ktorých rodová identita alebo sexuálna orientácia nezodpovedá cisrodovým a heterosexuálnym normám.

Lovci nacistov – jednotlivci alebo skupiny ľudí, ktorí vyhľadávali a zhromažďovali informácie o nacistoch, príslušníkoch SS alebo kolaborantoch, ktorí sa dopustili vojnových zločinov v nacistickom Nemecku.

Ľudia brániaci sa práci – kategória, ktorú nacisti používali na označenie ľudí, ktorí neboli „spoločensky žiaduci“, ako napríklad nezamestnaní alebo „kriminálnici“.

Ľudia s duševnými chorobami a funkčným postihnutím – duševné choroby, nazývané aj poruchy duševného zdravia, označujú širokú škálu duševných porúch – porúch, ktoré ovplyvňujú náladu, myslenie a správanie. Funkčné postihnutie sa vzťahuje na postihnutie, ktoré má na človeka každodenný vplyv. Konceptcia funkčného postihnutia sa snaží prelomiť predstavu, že ľudia so zdravotným postihnutím nemôžu prispievať k rozvoju spoločnosti.

Medzinárodné právo v oblasti ľudských práv – súbor právnych predpisov, ktorých cieľom je rešpektovať, chrániť a naplňať ľudské práva. Podľa medzinárodného práva v oblasti ľudských práv sa štáty musia zdržať zasahovania do uplatňovania ľudských práv alebo ich obmedzovania a sú povinné chrániť jednotlivcov a skupiny pred porušovaním ľudských práv.

Moslim – vyznávač islamského náboženstva. Moslimovia veria, že Božie slovo je napísané v Koráne, základnom náboženskom texte islamu, a nasledujú učenie islamského proroka Mohameda.

Multiperspektívnosť – spôsob nazerania a predispozícia nazeráť na historické udalosti, osobnosti, vývoj, kultúry a spoločnosti z rôznych uhlov pohľadu.

Násilná, nútená sterilizácia – sterilizácia zbavuje osoby reprodukčnej schopnosti a zvyčajne sa vykonáva chirurgickým zákrokom, hoci nie vždy znamená odstránenie reprodukčných orgánov. K násilnej sterilizácii dochádza bez predchádzajúceho a informovaného súhlasu osoby.

Nemecká demokratická republika – po druhej svetovej vojne bolo Nemecko rozdelené na štyri okupačné zóny, pričom každá bola pod kontrolou Britov, Francúzov, Američanov alebo Sovietov. Sovietske jednotky okupovali najvýchodnejšiu zónu. Z tej sa stala Nemecká demokratická republika, ktorá vznikla 7. októbra 1949 a je všeobecne známa ako Východné Nemecko. Bol to socialistický štát a zanikol 3. októbra 1990.

Nemeckom okupované krajiny – Nemecko okupovalo európske krajiny nielen preto, aby nad nimi získalo politickú kontrolu, ale aby najmä vo východnej Európe národy týchto krajín natrvalo zlikvidovalo. Nemecké okupačné sily zaviedli rasové zákony, ktoré znamenali diskrimináciu a zabíjanie miliónov ľudí, a tiež využívali hospodárske zdroje okupovaných krajín v prospech Nemecka.

Norimberské rasové zákony – séria antisemitských a rasistických zákonov, ktoré prijal nemecký parlament v Norimbergu 15. septembra 1935. Tieto zákony zbavovali nemeckých Židov občianstva a zakazovali manželstvá a pohlavný styk medzi ľuďmi klasifikovanými ako „áriji“ a ľuďmi klasifikovanými ako „neáriji“, čo boli najmä Židia. Zákony starostlivo stanovili definície židovstva založené na pokrvnej línii. K týmto dvom hlavným ustanoveniam boli pripojené ďalšie nariadenia, ktoré sa stali základom pre vytlačanie Židov zo všetkých nemeckých politických, sociálnych a hospodárskych oblastí.

Norimberský proces – séria súdnych procesov, ktoré Spojenci usporiadali v Norimbergu v rokoch 1945 až 1949 s cieľom potrestať predstaviteľov nacistického Nemecka vrátane príslušníkov armády, politických úradníkov, hospodárskych plánovačov a priemyselníkov za zločiny spáchané počas druhej svetovej vojny.

Nútený potrat – potrat je úmyselné ukončenie tehotenstva. K nútenému potratu dochádza bez predchádzajúceho a informovaného súhlasu tehotnej ženy.

Nútená práca – práca vykonávaná nedobrovoľne a pod hrozbou trestu. Týka sa situácií, keď je osoba nútená pracovať prostredníctvom násilia alebo zastrašovania, napríklad zadržaním jej dokladov totožnosti alebo vyhrážaním sa udaním úradom.

Nútená prostitúcia – prostitúcia je výmena sexuálneho styku za peniaze, jedlo, nájomné, drogy alebo iné hodnoty. Prostitúcia môže byť formou sexuálneho vykorisťovania. Nútenou prostitúciou sa označuje situácia, keď sú ľudia nútení pracovať ako prostitútky(-i) nedobrovoľne a pod hrozbou trestu.

Odboj – odpor voči tým, ktorí sú pri moci, za zachovanie vlastnej ľudskej dôstojnosti alebo dôstojnosti prenasledovaných ľudí. Odboj môže byť organizovaný, fyzický alebo ozbrojený, ako v prípade povstania vo varšavskom gete. Môže mať aj kultúrny charakter, ako napríklad jeho prejavy v mnohých školách, vývarovniach a umeleckých skupinách, ktoré vznikli v getách. Môže mať aj duchovný charakter, ako napríklad oslava židovských sviatkov v koncentračných táboroch.

Odborová organizácia – organizácia pracovníkov zameraná na ochranu záujmov pracovníkov a zlepšenie ich pracovných podmienok.

Opatrenia spravodlivosti v prechodnom období – Organizácia Spojených národov ich definuje ako celý rad procesov a spôsobov konania spojených s pokusmi spoločnosti vyrovnáť sa s dedičstvom rozsiahleho zneužívania v minulosti s cieľom zabezpečiť zodpovednosť, spravodlivosť a dosiahnuť zmierenie. Môžu

zahŕňať súdne a mimosúdne postupy a konanie s rôznou mierou medzinárodnej účasti (alebo bez nej) a individuálne trestné stíhanie, odškodnenie, hľadanie pravdy, inštitucionálne reformy, previerky, prepustenia alebo ich kombinácie.

Oslobodenie - v druhej svetovej vojne sa oslobodenie vzťahuje na proces, v ktorom spojenecké sily oslobodili väzňov koncentračných táborov a okupované územia spod nacistickej kontroly, keď v rokoch 1944 a 1945 postupovali Európou. Osoby afrického pôvodu - potomkovia ľudí z afrického kontinentu. Patria sem aj obyvatelia Európy, ktorých predkovia boli obeťami obchodu s otrokmi alebo ktorí prišli do Európy v rámci kolonializmu.

Osoba bez štátnej príslušnosti - osoba, ktorú žiadny štát neuznáva za svojho občana.

Osoby ázijského pôvodu - potomkovia ľudí z ázijského kontinentu. Definícia „Ázie“ môže byť široká a môže sa vzťahovať na ľudí z východnej, južnej, strednej, juhovýchodnej a západnej Ázie. Často to závisí od politického kontextu, pretože tento pojem niekedy zahŕňa aj Rusko alebo jeho časti.

Osvienčimský výnos - dekrét vydaný 16. decembra 1942, ktorý nariadil deportáciu všetkých Sintov a Rómov žijúcich v Nemeckej ríši do tábora Auschwitz-Birkenau. To znamenalo záverečnú fázu plánu na vyhladenie „cigánov“. Po príchode do tábora Auschwitz-Birkenau boli deportované osoby poslané do takzvaného „cigánskeho tábora“, kde im na telo vytetovali písmeno „Z“ (znamenajúce „Zigeuner“, nemecký výraz pre „cigána“) a číslo. Z približne 23 000 osôb, ktoré boli deportované, bolo zavraždených vyše 19 000. Posledných 4 300 osôb bolo usmrtených v plynových komorách 2. a 3. augusta 1944.

Páchatelia - za páchatelov národného socializmu sa často považujú významní nacistickí vodcovia zodpovední za prenasledovanie a masové vraždenie. Vzťahuje sa však aj na osoby, ktoré sa podieľali na praktickej realizácii trestných činov v rôznych funkciách a rôznymi

spôsobmi. Vzhľadom na veľký počet účastníkov nacistických zločinov sa povojnové súdne konania, ako napríklad Norimberský proces, obmedzili na najviditeľnejšie osoby z politickej a hospodárskej sféry, čo znamená, že mnohí ľudia, ktorí sa za režimu podieľali na páchaní zločinov, neboli nikdy súdení alebo odsúdení.

Palestína pod britskou kontrolou - označovaná aj ako Britský mandát v Palestíne. Pred britskou okupáciou bola Palestína súčasťou Osmanskej ríše. Po prvej svetovej vojne získala Veľká Británia 25. apríla 1920 kontrolu nad Palestínou na základe dohody nazývanej „mandát“. Tento mandát trval až do vzniku Izraela v roku 1948.

Paragraf 175 - ustanovenie v nemeckom trestnom zákonníku, ktorý považoval sexuálne vzťahy medzi mužmi za trestné (nevzťahoval sa na sexuálne vzťahy medzi ženami). Existoval už pred nástupom nacistov k moci. V roku 1935 nacisti toto ustanovenie upravili tak, aby bolo širšie a prísnejšie, vďaka čomu sa stalo jedným z hlavných nástrojov používaných na prenasledovanie homosexuálnych mužov a mužov obvinených zo vzťahu medzi osobami rovnakého pohlavia.

Partizáni - členovia ozbrojenej odbojovej skupiny bojujúcej proti okupačným silám. Počas druhej svetovej vojny sa tento termín používal pre ozbrojených odbojárův na Nemeckom okupovaných územiach, najmä v Juhoslávii, vo východnej Európe a v Taliansku.

Pašovanie - nelegálne a tajné prevážanie vecí alebo ľudí do krajiny alebo z nej alebo na nejaké miesto alebo z neho.

Plynové komory - veľké uzavreté miestnosti (zvyčajne so sprchovými dýzami), ktoré sa používali na vraždenie väzňův vo vyhladzovacích táboroch jedovatým plynom. Mnohých ľudí viedli do plynových komôr v presvedčení, že sa idú osprchovať.

Pochody smrti - nútený pochod zajatcov, napríklad vojnových zajatcov, počas ktorého boli nechaní napospas osudu a umierali po ceste. Ku koncu druhej

svetovej vojny boli väzni v nacistických koncentračných a zajateckých táboroch nútení pochodovať na západ do Nemecka, preč od postupujúcich spojeneckých vojsk. Počas týchto pochodov boli väzni vystavení brutálnemu zaobchádzaniu a drsným podmienkam.

Pogrom - organizovaný násilný útok na určitú skupinu, najmä na Židov.

Pogrom v Kielciach - 4. júla 1946 zavraždil dav poľských vojakov, policajtov a civilistov v poľskom meste Kielce najmenej 42 Židov a vyše 40 ich zranil. Hoci pogrom nebol ojedinelým prípadom antisemitského násillia v povojnovom Poľsku, masaker v Kielciach presvedčil mnohých poľských Židov, že v Poľsku nemajú budúcnosť, a podnietil ich k úteku z krajiny.

Polovojenská organizácia - ozbrojená skupina organizovaná a fungujúca ako profesionálna armáda bez toho, aby bola súčasťou oficiálnych ozbrojených síl krajiny.

Prelínanie - opisuje, ako sa systémy nerovnosti založené na pohlaví, rase, etnickej príslušnosti, sexuálnej orientácii, rodovej identite, zdravotnom postihnutí, triede a iných formách diskriminácie „prelínajú“ a vytvárajú jedinečnú dynamiku a účinky. Napríklad počas druhej svetovej vojny by bol sovietsky komunista prenasledovaný nacistickým Nemeckom na základe svojej etnickej príslušnosti a politickej ideológie.

Prizerajúce sa osoby - prizerajúci sa je osoba, ktorá je svedkom udalosti alebo ktorá je prítomná bez toho, aby sa zúčastnila na diania. Tento pojem sa v súvislosti s národným socializmom používa v dvoch významoch. Prvý sa týka externých alebo medzinárodných „prizerajúcich sa“ - svedkov v širšom zmysle, pretože sú od skutočných udalostí vzdialení. Druhý význam - na ktorý sa zameriava tento článok - sa týka „prizerajúcich sa“ v rámci spoločností, ktorí sa nachádzajú blízko daných udalostí a často sú tam fyzicky prítomní.

Propaganda - nepravdivé alebo čiastočne nepravdivé informácie, ktoré používa vláda

alebo politická strana na presvedčenie ľudí, aby podporili určitý názor alebo záležitosť.

Queer - sexuálne a rodové identity iné ako heterosexuálne a cisrodové. So slovom queer sa môžu identifikovať lesbičky, gejovia, bisexuáli a transrodové osoby. Termín queer sa niekedy používa na vyjadrenie toho, že sexualita a pohlavie môžu byť komplikované, v priebehu času sa menia a nemusia presne zapadať do pevných kategórií.

Rasa - koncept rozdelenia ľudí do skupín na základe rôznych fyzických vlastností. Pojem rasa sa často používa bez definície a manipuluje sa s ním v politickom kontexte. Konceptie rasy boli vždy nestabilné a v priebehu času sa menili. Moderná veda považuje rasu za umelo vytvorený pojem v sociálnej oblasti, identitu pripisovanú osobe alebo skupine v rámci spoločnosti.

Rasizmus - predsudky, diskriminácia alebo nepriateľstvo zamerané na jednotlivca alebo skupinu na základe presvedčenia, že „rasa“ danej osoby alebo skupiny je menejcenná. Rasizmus môže byť vedomý alebo nevedomý a vyvíja sa a prispôsobuje spolu so zmenami v spoločnosti. Môže byť systémový alebo štrukturálny, čo znamená, že je zakotvený v zákonoch, predpisoch, postupoch a inštitúciách spoločnosti, čím udržiava nerovnosti a útlak, aj keď sa spoločnosť snaží rasizmus riešiť. Často je zameraný na ľudí, ktorí sú vnímaní ako príslušníci konkrétnej „rasovej“ alebo „etickej“ skupiny bez ohľadu na to, či sa s týmito skupinami stotožňujú alebo nie.

Rasová hierarchia - systém stratifikácie založený na falošnom presvedčení, že niektoré „rasy“ sú nadradené iným „rasám“.

Rasová hygiena - súvisí s eugenikou zo začiatku 20. storočia a presadzuje, aby sa „rasy“ ľudí udržali čisté tým, že sa nebudú navzájom „miešať“. Zavedenie „rasovej hygieny“ zahŕňalo širokú škálu opatrení vrátane zákazu manželstva a pohlavného styku medzi ľuďmi považovanými za „árijských“ a ľuďmi považovanými za „neárijských“, podporovania ľudí, ktorí mali „rasovo žiaduce“ vlastnosti, aby mali deti, a sterilizácie alebo zabíjania ľudí,

ktorí nespĺňali nacistické kritériá „rasovej vhodnosti“.

Rassenschande – v preklade „rasová hanba“, tento termín používali nacisti v rámci svojej rasovej politiky na označenie sexuálnych vzťahov medzi ľuďmi, ktorých považovali za „árijských“, a tými, ktorých považovali za „neárijských“.

Rodová identita – vlastný vnútorný pocit seba samého a rodu. Na rozdiel od rodového vyjadrenia nie je rodová identita pre ostatných navonok viditeľná. Rod je spoločnosťou vytvorený pojem, ktorý klasifikuje osobu ako muža, ženu alebo inú identitu. Je odlišný od pohlavia, ktoré je človeku pripísané pri narodení. Zahŕňa súbor sociálnych, psychologických a emocionálnych vlastností, ktoré sú často ovplyvnené spoločenskými očakávaniami.

Rodovo nekonformní – tí, ktorí nespĺňajú Z rodové normy, ktoré sa od nich očakávajú. Tento pojem sa zvyčajne vzťahuje na rodové vyjadrenie alebo prezentáciu (teda na to, ako niekto vyzerá a ako sa oblieka). Môže sa tiež vzťahovať na správanie, preferencie a úlohy, ktoré nie sú v súlade s rodovými normami. Rodová nekonformita nemusí nevyhnutne znamenať, že osoba je transrodová alebo nebinárna, hoci môže byť oboje.

Rodovo queer – rodová identita postavená na termíne „queer“. Byť queer znamená existovať spôsobom, ktorý nemusí byť v súlade s heterosexuálnymi alebo homosexuálnymi normami. Hoci sa zvyčajne používa na označenie sexuálnej orientácie osoby, môže vyjadrovať aj nebinárne rodové identity.

Rómovia a Sinti/Sintovia/sintskí Rómovia – Rómovia (termín často používaný na označenie všetkých „cigánov“) a Sinti prišli do Európy z Uhorska a iných častí východnej Európy pred 600 až 700 rokmi. Európania sa po stáročia Rómov báli a nedôverovali im. Mnohí Sinti a Rómovia sa z rôznych dôvodov neusadili v konkrétnych komunitách, ale zostali kočovníkmi. To prispelo k posilneniu ich imidžu outsiderov. Často ich obviňovali zo všetkých možných zločinov a stereotypne ich označovali za „asociálov“ a „ľudí, ktorí

sa bránia práci“.

Rómovia/rómčina – Rómovia a jazyk, ktorý používa ich komunita.

Rozkaz o komisároch – sovietski politickí komisári boli dôstojníci zodpovední za politické vzdelávanie a organizáciu v sovietskej armáde. „Rozkaz o komisároch“, ktorý vydalo vrchné velenie Wehrmachtu 6. júna 1941, nariadil nemeckým jednotkám zastreliť každého sovietskeho politického komisára, ktorý sa dostal do zajatia.

Rýnski bastardi – hanlivé označenie pre deti, ktoré sa narodili nemeckým ženám a francúzskym vojakom afrického pôvodu umiestneným v okupovanom Porýní po prvej svetovej vojne.

Schutzstaffel (SS) – polovojenská organizácia v nacistickom Nemecku a Nemeckom okupovanej Európe (termín sa prekladá ako „ochranný oddiel“). Bola to jedna z najmocnejších organizácií nacistického režimu, ktorá sa využívala na presadzovanie dozoru a teroru. Mala na starosti rasovú politiku a správu koncentračných a vyhladzovacích táborov. Sexuálny barter – keď osoba súhlasí so sexuálnym aktom výmenou za tovar a služby.

Sexualita – alebo tiež sexuálna orientácia; súvisí s tým, kto človeka priťahuje alebo nepriťahuje, či už sexuálne alebo romanticky.

Sexuálne otroctvo – sexuálne vykorisťovanie prostredníctvom použitia alebo hrozby násillia, často sa vyskytujúce v ozbrojenom konflikte alebo pri okupácii, pri ktorých sú jednotlivci nútení k sexuálnym aktivitám. Sexuálne mučenie – úmyselné spôsobenie zranenia alebo bolesti pohlavných orgánov alebo intímnych častí osoby. Môže ísť o análne, vaginálne a orálne znásillnenie.

Sexualizované násillie – zastrešujúci pojem používaný na označenie akéhokoľvek fyzického alebo psychického násillia vykonávaného sexuálnymi prostriedkami alebo zameraného na sexualitu. Neobmedzuje sa len na sexuálne útoky, ale zahŕňa aj kultúrne normy rodových

rolí a očakávaní, kde každý, kto vybočí z „rodových škatuliek“ mužov a žien a nezodpovedá rodovým stereotypom, je potenciálne vystavený násiliu.

Sionizmus - hnutie, ktoré vzniklo v Európe v 19. storočí ako reakcia na rastúci antisemitizmus. Zasadzuje sa za vytvorenie vlasti a nezávislého národa pre židovský národ, najprv v Palestíne a potom v dnešnom Izraeli.

Slobodomurárstvo - učenie a praktiky bratského (len mužského) rádu slobodných a prijatých murárov. Dnes je to jedna z najväčších tajných spoločností na svete, ktorá sa vyvinula v stredoveku z cechov kamenárov a staviteľov katedrál. Od svojho začiatku narážala na odpor organizovaných náboženstiev, ako napríklad rímskokatolíckej cirkvi a niektorých štátov.

Slovania - etnická a jazyková skupina ľudí v Európe žijúca najmä v strednej, východnej a juhovýchodnej Európe, Pobaltí a Strednej Ázii. Sú kultúrne rôznorodí a vyznávajú rôzne náboženstvá vrátane rímskeho katolicizmu, protestantizmu, pravoslávneho kresťanstva a islamu. Niektoré slovanské jazyky používajú cyriliku, niektoré latinku a niektoré oboje. V priebehu dejín mali slovanskí ľudia a národy rôzne historické skúsenosti a vzťahy, a to ako medzi sebou navzájom, tak aj s neslovanskými skupinami.

Socializmus - sociálna a ekonomická ideológia, ktorá požaduje viac verejné než súkromné vlastníctvo alebo kontrolu nad majetkom. Všetko, čo ľudia vyrobia, je spoločenský produkt a každý, kto sa podieľa na výrobe tovaru, má nárok na podiel. Spoločnosť by mala vlastniť alebo aspoň kontrolovať majetok v prospech všetkých svojich členov.

Sociálna demokracia - politická ideológia, ktorá presadzuje hodnoty podobné socializmu, ale v demokratickom rámci. Napríklad priemyselné odvetvia štátu v sociálnodemokratickom systéme môžu riadiť súkromní vlastníci, ale štát ich môže regulovať, aby zmenil rozdelenie bohatstva a podporil sociálnu spravodlivosť.

Sovietsky zväz - Zväz sovietskych socialistických republík (ZSSR) alebo Sovietsky zväz bol štát, ktorý existoval v rokoch 1922 až 1991. Jeho vláda a spoločnosť boli založené na komunistickej ideológii, riadenej jednou stranou, Komunistickou stranou Sovietskeho zväzu. Tvorilo ho 15 republík: Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Estónsko, Gruzínsko, Kazachstan, Kirgizsko, Lotyšsko, Litva, Moldavsko, Rusko, Tadžikistan, Turkménsko, Ukrajina a Turkménsko.

Splnomocňujúci zákon - zákon prijatý nemeckým parlamentom 23. marca 1933, ktorý Hitlerovi a jeho kabinetu dával právo vydávať zákony bez súhlasu parlamentu alebo prezidenta. Tento zákon dal Hitlerovi a nacistom absolútnu moc a „splnomocnil“ ich trestať každého, koho považovali za „nepriateľa štátu“, aj keď tým porušovali práva jednotlivcov.

Spojenci a mocnosti/sily Osi (Os Berlín-Rím-Tokio) - počas druhej svetovej vojny proti sebe bojovali dve hlavné skupiny štátov: Spojenci a mocnosti Osi. Na jednej strane stáli Veľká Británia, Spojené štáty americké a Sovietsky zväz na čele medzinárodnej vojenskej koalície, ktorá sa začala označovať ako spojenecké sily (vojská) alebo Spojenci. Na druhej strane boli mocnosti Osi vedené nacistickým Nemeckom, cisárskym Japonskom a fašistickým Talianskom.

Spoluvina - osoba, ktorá je spoluvinná, sa spolu s inými podieľa na činnosti, ktorá je nezákonná alebo morálne nesprávna.

Spolková republika Nemecko - po druhej svetovej vojne bolo Nemecko rozdelené na štyri okupačné zóny, pričom jednu kontrolovali Briti, jednu Francúzi, jednu Američania a jednu Sovietsi. V rokoch 1946 až 1949 sa Spojené štáty, Spojené kráľovstvo a Francúzsko dohodli na spojení svojich okupačných zón. V roku 1949 bola oficiálne založená Spolková republika Nemecko (známa ako Západné Nemecko) ako samostatný a nezávislý štát.

Stolpersteine (kamene zmiznutých) - doslova „kamene, o ktoré treba zakopnúť“. Stolpersteine sú bronzové pamätné tabule, ktoré pripomínajú obeť nacistického

režimu vo viac ako 1000 mestách v Európe a mimo nej. Každý stolperstein pripomína obeť na jej poslednej známej adrese. Tabuľa obsahuje meno obete, dátum narodenia, dátum deportácie a dátum úmrtia (ak je známy). Projekt inicioval v roku 1996 nemecký umelec Gunter Demnig, ktorý sa snaží zviditeľniť mená miliónov ľudí zabitých nacistami.

Studená vojna – studená vojna je konflikt medzi štátmi, pri ktorom nedochádza k priamej vojenskej konfrontácii („horúca vojna“), ale konflikt prebieha najmä prostredníctvom hospodárskych a politických činností, propagandy alebo špionáže. Bežne sa používa na označenie obdobia hospodárskeho, politického a vojenského napätia medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom v rokoch 1945 až 1991.

Svedkovia Jehovovi – kresťanská denominácia, ktorá vznikla v 70. rokoch 19. storočia v Spojených štátoch. Táto skupina nesalutuje pred štátnymi symbolmi, ako sú vlajky alebo hymny, a vo vojne nenosí zbrane. Z tohto dôvodu sa svedkovia Jehovovi často dostávali do konfliktu s vládami a boli prenasledovaní. Počas druhej svetovej vojny bolo v koncentračných táboroch uväznených približne 10 000 svedkov Jehovových z Nemecka a iných krajín. Z nich približne 2 500 zomrelo.

Svojevoľné zadržiavanie – o svojevoľné (alebo nezákonné) zadržiavanie ide vtedy, keď je jednotlivec zatknutý a zadržaný bez riadneho súdneho procesu a právnej ochrany v rámci spravodlivého súdneho procesu alebo keď je jednotlivec zadržiavaný bez akéhokoľvek právneho základu. Niekedy sa používa ako zastrešujúca taktika na potlačenie nesúhlasu.

Tábory – miesta väznenia pod správou SS, v ktorých boli ľudia zadržiavaní bez riadneho súdneho procesu a dodržiavania zákonných noriem o zatknutí a zadržiavaní. V rokoch 1933 až 1945 bolo v celom Nemecku a Nemeckom okupovanej Európe zriadených viac ako 44 000 táborov a iných väzenských zariadení, ako napríklad getá. Nacistický režim prevádzkoval rôzne

tábory vrátane pracovných, tranzitných a vyhladzovacích táborov, ktoré boli pod správou rôznych orgánov – SS, vojenských, policajných alebo civilných orgánov.

Táborový nevestinec, verejný dom – nacistickí predstavitelia verili, že produktivita väzňov v koncentračných táboroch sa dá zvýšiť tým, že sa väzňom ponúkne systém výhod. Ak pracovali uspokojivo, mohli byť odmenení návštevou táborového nevestinca. V táboroch ako Mauthausen, Ravensbrück, Buchenwald, Dachau a Flossenbürg bolo desať táborových nevestincov. Na nevestince dohliadali strážne SS, ktoré dbali na to, aby tam väzni nestrávil viac ako 15 minút a aby sexuálny akt vykonávali len v misionárskej polohe. Nežidovské ženy lákali prísľubom lepších životných podmienok a lepšieho prídely potravín.

Tábory – Koncentračný tábor – miesto, kde sú skupiny ľudí držané pod kontrolou ozbrojenej stráže, bez akéhokoľvek súdneho procesu a na neurčitú dobu. Hlavným účelom prvých koncentračných táborov v 30. rokoch 20. storočia bolo uväzniť a zastrešovať vodcov politických, sociálnych a kultúrnych hnutí, ktoré nacisti považovali za hrozbu pre pretrvanie režimu. Prvým nacistickým koncentračným táborom bol tábor Dachau, založený v marci 1933 neďaleko Mníchova.

Tábory – Tábor pre vysídlené osoby – na konci druhej svetovej vojny bolo mnoho ľudí, ktorí prežili getá a tábory alebo sa skrývali po celej Európe. Mnohí nemali kam ísť. Tábory pre vysídlené osoby boli zriadené v Nemecku, Rakúsku a Taliansku ako dočasné zariadenia, kde vysídlené osoby čakali na repatriáciu, teda návrat do svojich rodných krajín. Spravovali ich spojenecké vojenské sily a Správa Spojených národov pre hospodársku obnovu a pomoc.

Tábory – Vyhladzovacie tábory/zariadenia na vyvražďovanie – tábory zriadené na systematické vyvražďovanie ľudí, väčšinou hneď po príchode do tábora a zvyčajne prostredníctvom plynových komôr. Existovalo šesť zariadení na vyvražďovanie, v ktorých boli zabití približne tri milióny ľudí. Vyhladzovacími táborami boli

Auschwitz II-Birkenau, Bežec, Chełmno, Majdanek, Sobibor a Treblinka.

Tábory – Tábor nútených prác – v táboroch nútených prác nacistický režim brutálne využíval prácu väzňov na dosiahnutie ekonomického zisku a na odstránenie nedostatku pracovných síl. Väzňom chýbalo primerané vybavenie, oblečenie, strava či odpočinok.

Tábory – Tranzitné tábory – tranzitné tábory slúžili ako dočasné zadržiacie zariadenia pre ľudí čakajúcich na deportáciu. Tieto tábory boli zvyčajne poslednou zastávkou pred deportáciou do koncentračného alebo vyhladzovacieho tábora.

Teheránske deti – skupina viac ako 700 poľských židovských detí, prevažne sirôt, ktoré našli dočasné útočisko v sirotincoch a útulkoch v Sovietskom zväze a neskôr boli „presídlené“ do Teheránu v Iráne. Nakoniec boli v roku 1943 prevezené do Palestíny.

Transrodové osoby – zastrešujúci pojem pre ľudí, ktorých rodová identita, rodový prejav alebo správanie nezodpovedá typickému pohlaviu, ktoré im bolo pripísané pri narodení.

Transsibírska magistrála – železničná trať z Moskvy do Vladivostoku. Je to najdlhšia železničná trať na svete s dĺžkou viac ako 9 289 kilometrov.

Ukrývané deti – deti (najmä židovské), ktoré boli rôznymi spôsobmi ukrývané, aby unikli nacistickému prenasledovaniu. Zmenili im identitu a niekedy boli fyzicky ukryté pred okolitým svetom. Mnohí rodičia posielali svoje deti do úkrytov v kresťanských rodinách alebo náboženských inštitúciách, kde sa mohli vydávať za deti patriace do nacistickej „árijskej“ kategórie. Ostatné boli nútené ukrývať sa na pôdoch alebo v pivniciach, mimo dohľadu vonkajšieho sveta.

Ustaša, Ustaše – chorvátska ultranacionalistická a fašistická organizácia pôsobiaca v rokoch 1929 až 1945. K moci sa dostala v roku 1941 a vládla časti Juhoslávie okupovanej Osou, známej ako Nezávislý štát Chorvátsko,

ktorý bol nacistickým bábkovým štátom. Podporovala nacistickú rasovú „teóriu“ a myšlienku „rasovo čistého“ Chorvátska. Zavraždila tisíce Srbov, Židov, Rómov a politických odporcov.

Vedecký rasizmus – známy aj ako biologický rasizmus, je to pseudovedecké presvedčenie, že rasizmus možno podporiť alebo ospravedlniť na základe dôkazov. V minulosti bola táto koncepcia vo vedeckej komunite dobre prijímaná, ale dnes sa už nepovažuje za platnú vedeckú teóriu.

Vysídľovanie – proces, pri ktorom sú ľudia nedobrovoľne presťahovaní zo svojich domovov z dôvodu faktorov ako vojna, vládna politika alebo prírodné katastrofy, a musia si nájsť nové miesto na život.

Vichystické Francúzsko – fašistická vláda v južnom Francúzsku zriadená v roku 1940 a spravovaná z mesta Vichy do roku 1944. Viedlo politiku kolaborácie s nacistickým Nemeckom, ktoré okupovalo zvyšok Francúzska, a prenasledovalo skupiny, ktoré nacisti považovali za „nežiaduce“, vrátane Židov, Rómov a politických odporcov.

Vojak úderného oddielu – člen Sturmabteilung (doslova „Búrkového oddielu“), polovojenskej zložky nacistickej strany, ktorá bola známa svojou agresivitou a brutalitou. Vojaci úderného oddielu chránili nacistické zhromaždenia, bojovali proti opozičným skupinám a zastrášovali prenasledované skupiny, napríklad Židov.

Volksgemeinschaft – termín používaný nacistami označuje rasovo jednotnú a hierarchicky organizovanú nemeckú spoločnosť, v ktorej by záujmy jednotlivcov boli podriadené záujmom národa.

Volksschädlinge – termín používaný nacistami označoval osoby s nekonformným správaním a životným štýlom, ktoré nezodpovedali nacistickému ideálu spoločnosti, ako „škodlivé organizmy“ alebo „škodcovia“.

Wehrmacht – ozbrojené sily nacistického Nemecka v rokoch 1935 až 1945.

Weimarská republika - po porážke Nemeckého cisárstva v prvej svetovej vojne sa Nemecko stalo republikou. Tento demokratický subjekt je známy ako Weimarská republika, pretože jeho ústava bola podpísaná vo Weimare. Existovala od konca prvej svetovej vojny v roku 1918 až do prevzatia moci nacistami v roku 1933.

Xenofóbia - averzia alebo nenávisť voči ľuďom z iných krajín, ako je tá vlastná.

Zákon o škodlivých praktikách - zákon prijatý 21. marca 1933, podľa ktorého bolo trestné vystupovať proti novej vláde alebo kritizovať jej predstaviteľov. Dokonca aj malé prejavy nesúhlasu sa považovali za zločiny a ľudia, ktorí boli obvinení z „ohovárania“ vládných úradníkov alebo ich „zosmiešňovania“, mohli byť zatknutí a poslaní do väzenia alebo koncentračného tábora.

Zapojené subjekty - subjekty, ktoré zastávajú pozície spojené s mocou a privilégiami bez toho, aby boli sami priamymi pôvodcami ujmy. Prispievajú k režimom nadvlády, žijú v nich, dedia ich alebo z nich profitujú, ale nie sú ich pôvodcami ani ich nekontrolujú. Zapojený subjekt nie je ani obeťou, ani páchatelom, ale skôr účastníkom sociálnych formácií, ktoré vytvárajú pozície obeť a páchatelä, aj keď väčšina ľudí nezastáva takéto jednoznačné roly.

Ženevský dohovor o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami - dohoda, ktorú 27. júla 1929 podpísalo 37 krajín s cieľom upraviť zaobchádzanie s vojnovými zajatcami po prvej svetovej vojne.

Židia/židovské obyvateľstvo - ľudia, ktorí sa identifikujú so židovskou komunitou alebo ako vyznávači židovského náboženstva alebo kultúry. Ich náboženstvom je judaizmus, založený na ústrednom texte zvanom Talmud a zbierke hebrejských spisov známej ako Tanach. V ideológii národných socialistov boli „Židia“ považovaní za samostatnú rasovú skupinu. Ľudia, ktorých nacisti zaradili do tejto kategórie, sa teda nie vždy identifikovali so židovským náboženstvom alebo kultúrou.

Židia z rasového hľadiska - v rámci rasovej

ideológie národného socializmu bolo židovstvo nielen náboženstvom alebo kultúrou, ale aj rasou. Za Židov z rasového hľadiska boli teda považovaní potomkovia Židov, ktorí síce nemuseli vyznávať judaizmus, ale nacistický režim ich napriek tomu za Židov považoval.

Židobolševizmus - mýtus, podľa ktorého je komunizmus židovským sprisaháním s cieľom ovládnuť svet.

Zjednotenie Nemecka - 3. októbra 1990 bolo územie bývalej Nemeckej demokratickej republiky pripojené k Spolkovej republike Nemecko.

Žlté nebezpečenstvo - označuje rasové hanobenie namierené proti ľuďom ázijského pôvodu používané od 19. storočia. Jeho korene možno hľadať v myšlienke západnej kultúry, ktorá zobrazuje ľudí z Ázie ako útočníkov na Európu. Predstavuje ľudí z východnej a juhovýchodnej Ázie ako hrozbu pre západný svet.

Znásilnenie - orálna, vaginálna alebo análna penetrácia osoby, bez ohľadu na jej intenzitu, s použitím akejkoľvek časti tela alebo predmetu bez súhlasu obeť. Znásilnenie je násilné a nechcené a v konečnom dôsledku ide o zmocnenie sa, nie o sex.

Zyklon B (Cyklón B) - obchodný názov pesticídu vynájdeného v 20. rokoch 20. storočia, ktorý nacisti používali na zabíjanie ľudí v plynových komorách.

AKO VIESŤ ROZHovor?

Hlavným cieľom rozhovorov je získať od účastníkov čo najviac informácií, ale rozhovor nie je len jednoduché kladenie otázok a získavanie odpovedí. Rozhovor je prepracovaná výskumná metóda a vaši študenti by sa mali snažiť nadviazať s účastníkom konverzáciu.

AKO SA NA ROZHovORY PRIPRAVIŤ?

Nasledujúce praktické aktivity môžu študentom pomôcť precvičiť si a rozvíjať ich zručnosti pri vedení rozhovorov:

Zorganizujte pre triedu skúšanie si rozhovorov.

Na začiatku sa pýtajte len uzavreté otázky, na ktoré sa dá odpovedať áno alebo nie, a potom si rozoberte, ako sa vám darilo. Potom urobte ďalší skúšobný rozhovor, pri ktorom sa kladú len otvorené otázky. Prediskutujte rozdiely medzi týmito dvoma rozhovormi. Nakoniec vytvorte usmernenia o tom, čo je dobrá otázka na rozhovor, na základe toho, čoho študenti pozorovali.

→ Dobrým spôsobom, ako rozvíjať schopnosť študentov klásť doplňujúce otázky, je vytvoriť dvojice študentov a požiadať ich, aby urobili vzájomný rozhovor pomocou zoznamu všeobecných životopisných otázok (napríklad: Ako sa voláš? Kde si vyrastal(-a)?). Po každej odpovedi nechajte študentov položiť súvisiacu doplňujúcu otázku, ktorá im pomôže lepšie pochopiť predmet rozhovoru (napríklad: Prečo ti dali toto meno? Aká je tvoja najobľúbenejšia spomienka z detstva?).

Študenti by si mali počas rozhovorov robiť poznámky. Potom sa môžu so skupinou podeliť o svoje najzaujímavejšie doplňujúce otázky a diskutovať o tých, ktoré sa osvedčili, aj o tých, ktoré sa neosvedčili.

PRED ROZHovOROM

1. krok: Vyberte si, s kým budete robiť rozhovor a nájdite si o ňom čo najviac informácií: odkiaľ pochádza, čo zažil, čo robil počas svojho života... To vám pomôže pripraviť si lepšie otázky.

→ Pred vypracovaním otázok sa opýtajte študentov, ako sa každý účastník hodí do projektu a o čom sa chcú dozvedieť viac. Takto sa uistíte, že ste zhromaždili dôležité a podstatné informácie.

2. krok: Prejdite si témy, o ktorých chcete diskutovať, a určite si účel rozhovoru. Zameriavate sa

na konkrétny aspekt toho, čo účastník zažil?

3. krok: Pripravte scenár a precvičujte so študentmi rozhovory.

AKÉ OTÁZKY KLÁŠŤ?

Majte na pamäti, že scenár rozhovoru je len orientačný dokument. Mal by obsahovať všetky témy, ktoré potrebujete počas rozhovoru prebrať, a všetky informácie, ktoré chcete získať, ale váš účastník môže zodpovedať viacero otázok súčasne.

→ Pri príprave na rozhovor vám môže pomôcť, ak dáte otázkam rôznu prioritu a usporiadate ich podľa poradia, napríklad chronologicky.

→ Pýtajúci sa musí aktívne počúvať a zapájať sa do rozhovoru namiesto toho, aby len kládol otázky.

→ Pozorne počúvajte a rešpektujte hranice. Uistite sa, že študenti vedia, že účastník možno počas rozhovoru nebude chcieť hovoriť o určitých témach alebo to pre neho môže byť veľmi emotívne. Uistite sa, že študenti chápu, že účastníci majú právo na určité otázky neodpovedať alebo rozhovor prerušiť, ak by bol pre nich príliš náročný.

Niekoľko tipov, ako si pripraviť scenár rozhovoru:

Klad'te otvorené otázky

Ak sa na otázku dá odpovedať áno/nie alebo len jedným slovom, preformulujte ju tak, aby si vyžadovala podrobnejšiu odpoveď.

Klad'te doplňujúce otázky.

Ak účastník uvedie niečo zaujímavé, čo ste vo svojich otázkach nezohľadnili, nebojte sa ho opýtať na ďalšie informácie a požiadajte ho, aby bližšie vysvetlil, čo tým myslí. Nebojte sa toho, že nebudete všetkým odpovediam účastníka rozumieť, a požiadajte o vysvetlenie alebo viac informácií.

Snažte sa, aby boli otázky krátke.

Nepripravujte si otázky dlhšie ako dva riadky. Pripravte si kratšie a stručnejšie otázky, aby bolo jasné, aký druh odpovede očakávate. V opačnom prípade riskujete, že účastník bude chodiť okolo horúcej kaše.

Preformulujte otázku, ak sa účastník otázke vyhýba.

Niekedy ľudia nechcú hovoriť o určitých témach, keď sa ich na ne pýtate priamo. Preto si premyslite, ako môžete klásť ťažké otázky nepriamo.

Zdvorilo účastníka vyzvite.

Ak chcete poznať názor účastníka na konkrétne kontroverzné témy, môžete ho vyzvať, aby sa vyjadril.

Pauzy a ticho berte ako súčasť rozhovoru a umožnite účastníkom odpovedať vlastným tempom.

Nechajte im priestor na premýšľanie a uvažovanie. O tejto téme nie je jednoduché rozprávať, preto môžu potrebovať čas na premyslenie odpovedí.

Počas rozhovoru si robte poznámky.

Vaši študenti by mali napísať kľúčové slová ku každej odpovedi a tiež doplňujúce otázky. Nemali by si však podrobne zapisovať všetky odpovede z rozhovoru. Ak by si študenti celý čas niečo zapisovali, účastník by mohol mať pocit, že ho nepočúvajú.

Ak robíte viac ako jeden rozhovor, môžete niektoré otázky použiť opakovane pre všetkých účastníkov. Napriek tomu by si študenti mali pripraviť aj konkrétnejšie otázky, ktoré budú šité na mieru účastníka.

Vyhňte sa zovšeobecňovaniu.

Niektorí účastníci sa môžu zdráhať hovoriť o určitých aspektoch toho, čo prežili, zatiaľ čo iní môžu byť ochotnejší sa o ne podeliť. Nechajte účastníkov podeliť sa o svoj príbeh vlastnými slovami.

Snažte sa nevytvárať predpoklady.

Vezmite do úvahy, že každý účastník prežil niečo iné a každý môže byť v rôznej fáze procesu uzdravovania. Snažte sa nepredpokladať, že sa už niečo stalo alebo ako sa účastník môže cítiť.

AKO ROZHOVOR NAHRAŤ?

Študenti môžu rozhovory zachytiť prostredníctvom poznámok, zvukových nahrávok alebo videonahrávok, fotografovania alebo môžu tiež požiadať o ďalšie materiály, ako sú brožúry, plagáty alebo knihy týkajúce sa účastníka a ich práce.

→ Ak sa chystáte rozhovor nahrávať: Pred rozhovorom overte, či má kamera alebo telefón dobrý mikrofón, a uistite sa, že je dostatok miesta na uloženie záznamu.

A PO ROZHOVORE?

1. krok: Zamyslite sa so svojimi študentmi nad tým, ako proces prebiehal a ako sa cítili.

Počas rozhovorov môže vyvstať mnoho zložitých tém. Možno si vypočujú potenciálne traumatizujúce príbehy, preto je dobré dať im priestor, aby si mohli svoje myšlienky a pocity utriediť. Možno hneď po rozhovore nebudú schopní spracovať všetky informácie, preto je tiež vhodné ponúknuť im priestor na premýšľanie aj počas nasledujúcich dní.

2. krok: Študenti by si mali zhodnotiť celý postup, zručnosti, ktoré získali, ako aj problémy, ktoré pri tom vznikli.

Opýtajte sa ich, ktoré otázky sa podľa nich osvedčili a ktoré nie a čo by chceli na nasledujúcom rozhovore zlepšiť. Pochváľte ich za to, čo dosiahli, vyzdvihnite, čo urobili dobre, a povzbudte ich, aby sa pripravili na nasledujúci rozhovor.

3. krok: Ak máte zvukovú nahrávku rozhovoru, ďalším krokom bude prepis rozhovoru. Na prepis je k dispozícii mnoho softvérov, ktoré môžete použiť.

AKO ANALYZOVAŤ OBRÁZKY?

Obrázky, ktoré použijete počas projektu, je dôležité zhodnotiť kriticky. Obrázky by sa mali hodnotiť na viacerých úrovniach. Pri hodnotení obrázka a pochopení jeho významu je dôležitá vizuálna analýza. Dôležité je však zohľadniť aj textové informácie poskytnuté spolu s obrázkom, zdroj obrázku a pôvodný kontext a tiež technickú kvalitu obrázku. Nasledujúce otázky vám môžu pomôcť pri vedení aktivity so študentmi.

Rozdelte študentov do malých skupín, rozdajte im obrázky prispôbené ich veku a téme, ktorou sa zaoberajú, a dajte im za úlohu, aby diskutovali o nasledovných otázkach a zapisovali si odpovede:

- Čo vidíte na obrázku ako prvé? Prečo vás to zaujalo?
- Aké postavy ste identifikovali? Vzhľadom na to, ako sú zobrazené, viete, kto sú alebo koho podľa vás predstavujú?
- Čo vidíte na ľuďoch na obrázku? Aký je ich vzťah?
- Vyzerajú ľudia na obrázku spokojne?
- Je tam nejaký text? Čo je tam napísané?
- Viete na obrázku identifikovať nejaké symboly?
- Čo si myslíte, na čo bol tento obrázok použitý?
- Kde si myslíte, že by ste mohli tento obrázok nájsť?
- Ako sa pri tom cítite?

Požiadajte z každej skupiny jedného, aby uviedol svoju odpoveď, a zapíšte odpovede na tabuľu. Keď sa podelia o svoje myšlienky, opýtajte sa ich, prečo sa zamerali na tento konkrétny detail a nie na niečo iné.

Keď študenti sami preskúmali obrázok, stručne im vysvetlite, kto obrázok vytvoril, s akým cieľom, aké symboly/jazyk sú tam použité a čo predstavujú a kde bol obrázok použitý.

Aktivitu ukončíte diskusiou o myšlienkach, ktoré tento obrázok vyjadruje:

- Aké diskriminačné myšlienky tu môžete nájsť?
- Myslíte si, že tieto informácie sú pravdivé?
- Ak by ste boli súčasťou zobrazenej skupiny, ako by ste reagovali na tento obrázok?
- Napadajú vám podobné obrázky, ktoré sa používajú v dnešnej dobe? Extrémistické skupiny mnohokrát „recyklujú“ obrázky používané v minulosti (napríklad antisemitské plagáty z 30. rokov 20. storočia sa dnes využívajú v novom kontexte ako antimoslimské obrázky).
- Aké stratégie používajú na odovzdanie svojich myšlienok?

Sila slova: mnohé slová majú dobré alebo zlé konotácie a tieto konotácie sa následne viažu na propagandistický cieľ. V rámci propagandy nacistického režimu malo vytvorenie obetných baránkov vždy želaný účinok. Pripisovanie zla v spoločnosti nejakej skupine (obetí) slúži na potvrdenie vlastnej politiky.

Tvorba príšer: dať nepriateľovi tvár zla (dehumanizácia) dáva ľuďom pocit, že oni sú tí „dobrí“ a bojujú „dobrý boj“.

Oslnivé názory: ľudia sú náchylnejší veriť myšlienkam pochádzajúcim od vplyvných ľudí, ako sú vodcovia, lekári, vedci a celebrity, ale v dnešnej spoločnosti aj influenceri.

Obyčajní ľudia: myšlienky bežných ľudí sú často považované za dôveryhodné. Stádový efekt: keď majú ľudia pocit, že všetci ostatní veria nejakým myšlienkam, prijímajú ich ochotnejšie.

Predsudky: zameranie sa len na jednu stranu argumentu môže spôsobiť, že sa zdá byť silnejšia. Ak je to jediná strana, musí to byť tá správna.

Symbols: určité predmety alebo obrazy vyvolávajú silné emócie, ktoré ľudia prenášajú na propagandistický cieľ.

Po zhodnotení všetkých detailov si položte otázku, ako všetky tieto detaily dokopy podporujú celkové posolstvo alebo myšlienku obrázka. Čo si o tom myslíte? K akým záverom ste dospeli?

USEFUL WEBSITES AND RESOURCES FOR A LOCAL HISTORY PROJECT

Arolsen Archives - archives with primary documents and useful information on the victims of the Holocaust. <https://arolsen-archives.org/en/>

Centropa - repositories of testimonies, films, archives, online exhibitions and images from all over Europe. <https://www.centropa.org/en/countries>

Echoes & Reflections - repository with educational resources on the Holocaust. <https://echoesandreflections.org/>

EHNE - digital encyclopedia of European history. <https://ehne.fr/en>

Eternal Echoes - repository with educational resources for the classroom and testimonies. <https://www.eter-nalechoes.org/gb>

Facing History & Ourselves - repository with educational resources. <https://www.facinghistory.org/>

Historiana - archive with documents and pictures. <https://historiana.eu/>

Joods Monument - Dutch memorial; contains biographies and pictures of the Jewish people persecuted in the Netherlands. <https://www.joodsmonument.nl/>

Music and the Holocaust - website with lesson plans, testimonies and documents revolving around musicians and music during the Holocaust. <https://holocaustmusic.ort.org/>

Nazi Concentration Camp - online learning resources with information, documents and testimonies on Nazi concentration camps. <http://www.camps.bbk.ac.uk/index.html>

PJM. The Persecution and Murder of the European Jews by Nazi Germany - online repository with primary documents. <https://pmj-documents.org/>

Sinti & Roma - a complete overview of the persecution of Roma and Sinti during Nazi Germany. <https://romasinti.eu/>

The Holocaust Explained - a complete overview of the Holocaust designed for schools. <https://www.theholocaustexplained.org/>

United States Holocaust Memorial Museum - online encyclopedia of the Holocaust history, also counts with a catalogue with documents, images and testimonials. <https://www.ushmm.org/>

USC Shoah Foundation Visual History Archive - online repository of testimonies. It allows one to search by topic, country and language (among many other filters). <https://vha.usc.edu/home>

Yad Vashem - online repository with documents, testimonies, lesson plans and much more information. <https://www.yadvashem.org/holocaust/about.html>

ADDITIONAL RESOURCES FOR STUDENTS

On the intersections between the Victims of the National Socialists

Books & Articles:

- E. Wiesel. *The Night*. (different editions).
I. Kertész. *Fatelessness*. (Vintage, 2004).
J. Semprún & S. Wiesel. *Taire est impossible*. (Mille et une Nuits, 1995).
J. Semprún. *Literature or Life*. (Penguin Books, 1998).
M. Buber Neumann. *Milena: The Story of a Remarkable Friendship*. (Schocken Books, 1992).
P. Levi. *If this is a man*. (Abacus, 1998).
P. Levi. *The drowned and the saved*. (Abacus, 2013).

On “Asocials” & the National Socialists

Books & Articles:

<https://www.dhm.de/mediathek/en/weimar-the-essence-and-value-of-democracy/government-programme/>

Nikolaus Wachsmann, *The policy of exclusion: repression in the Nazi state, 1933-1939*

On Children & the National Socialists

Websites:

Journeys: Children of the Holocaust tell their stories. <https://www.holocaust.org.uk/shop/journeys-children-of-the-holocaust-tell-their-stories>

On Jewish People & the National Socialists

Books & Articles:

- A. Frank. *Diary Of A Young Girl*. (different editions)
A. Spiegelman. *Maus*. (1996).
A. Oz. *A tale of love and darkness*. (2004).
D. Bloxham. *The Final Solution. A Genocide*. (2009).
G. Herman. *What Was the Holocaust?* (2018).
M. Gilberg. *The Holocaust: The Jewish Tragedy*. (1989).

T. J. Mazzeo. *Irena's Children: A True Story of Courage: The Extraordinary Story of the Woman Who Saved 2,500 Children from the Warsaw Ghetto*. (2017).

R. Hilberg. *The destruction of European Jewry*. (1986).

Films & Documentaries:

- Anne Frank Parallel Stories* (2019)
Au revoir les enfants (1987).
Defiance, the days of courage (2009).
Fatelss (2005).
Monsieur Batignole (2002).
Train de vie (1998).
Where is Anne Frank? (2021).

On People of African Descent & the National Socialists

Books & Articles:

- H. Massaquoi. »Neger, Neger, Schornsteinfeger!«: *Meine Kindheit in Deutschland*. (1999).
H. Massaquoi. *Destined to Witness: Growing Up Black in Nazi Germany*. (2001).
G. Schramm. *Wer hat Angst vorm schwarzen Mann: Mein Leben in Deutschland*. (2011).
JA. Williams. *Clifford's Blues*. (1999).
M. Lauter. *Der schwarze Kaiser: Die Geschichte des Josef Kaiser aus Speyer* (2022).
M. Nejar. *Mach nicht so traurige Augen, weil du ein Negerlein bist: Meine Jugend im Dritten Reich*. (2007).
ML Romney-Schaab. *An Afro-Caribbean in the Nazi Era: From Papiamentu to Germany*. (2020).
T. Michael. *Deutsch sein und schwarz dazu: Erinnerungen eines Afro-Deutschen*. (2015).
T. Michael. *Black German: An Afro-German Life in the Twentieth Century*. (2017).

On Political Opponents of National Socialism

Books & Articles:

Imperial War Museum, "How People in Europe Resisted German Occupation during the Second World War." <https://www.iwm.org.uk/history/how-people-in-europe-resisted-german-occupation-during-the-second-world-war>

- M. Gilbert. *The Second World War: A Complete History*. (2004).
- O. Wieviorka. *The Resistance in Western Europe, 1940-1945*. (2021).

On the Prisoners of War of the National Socialists

Books & Articles:

- R. Otto; R. Keller & J. Nagel. "Sowjetische Kriegsgefangene im deutschen Gewahrsam 1941-1945: Zahlen und Dimensionen". *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*. (2008).

On Women during National Socialism

Books & Articles:

- H. Senesh. *Hannah Senesh: Her Life and Diary the First Complete Edition*. (Jewish Lights Publishing, 2008).
- J. Batalion. *The Light of Days: The Untold Story of Women Resistance Fighters in Hitler's Ghettos* (William Morrow, 2021).

ADDITIONAL RESOURCES FOR TEACHERS

On the History of National Socialism

Books & Articles:

- LJ. Hilton & A. Patt. *Understanding and Teaching the Holocaust*. (University of Wisconsin Press, 2020)

On Who Were the Victims of the National Socialists

Books & Articles:

- B. Wansink, S. Akkerman, I. Zuiker & T. Wubbels. "Where does teaching about multiperspectivity in history education begin and end? An Analysis of the uses of Temporality." *Theory and Research in Social Education* vol. 46 (2018): 495-527.
- R. Hilberg. *Perpetrators Victims Bystanders. The Jewish Catastrophe 1933-1945*. (Harper Collins Publishers, 1992).
- R. Stradling. *Multiperspectivity in history teaching*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/0900001680493c9e>

Online Resources:

- Council of Europe. *Pedagogical Fact-sheets for teachers, Victims of Nazism. A mosaic of Fates*. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168062ed89>
- Educators 4 Social Change, "Teaching about Intersectionality". <https://educators4sc.org/topic-guides/teaching-about-intersectionality/>
- Holocaust Museum Houston. "Minority victims of the Holocaust." <https://hnh.org/library/research/minority-victims-guide/>
- K. Ligtenber, "What is multiperspectivity?", Utrecht University. <https://teh21.sites.uu.nl/2021/01/18/multiperspectivity/>
- MK. Bell. "Teaching at the Intersections." *Learning for Justice* issue 53 (2016). <https://www.learningforjustice.org/magazine/summer-2016/teaching-at-the-intersections>
- The Holocaust Explained. "Life in Nazi-controlled Europe," *The Wiener Holocaust Library*. <https://www.theholocaustexplained.org/life-in-nazi-occupied-europe/>

On Perpetrators & Bystanders

Books & Articles:

- CCW. Szejnmann. "Perpetrators of the Holocaust: a Historiography." In O Jensen and CCW Szejnmann (eds). *Ordinary People as Mass Murderers* (2008): 25-54.
- CR. Browning. *Ordinary Men. Reserve Police Battalion 11 and the Final Solution in Poland*. (Penguin Books LTD, 2001).
- JE. Waller. *Becoming Evil. How Ordinary People Commit Genocide and Mass Murder*. (Paperback, 2007).
- M. Fullbrook. *A Small Town Near Auschwitz: Ordinary Nazis and the Holocaust*. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2012).
- R. Hilberg. *Perpetrators, Victims, Bystanders: The Jewish Catastrophe, 1933-1945*. (New York: Harpers Collins, 1992).
- P. Romijn, B. van der Boom, et al. *The Persecution of the Jews in the Netherlands, 1940-1945*. (Amsterdam University Press in association with the NIOD Institute for War, Holocaust and Genocide Studies, 2012).

V. Barnett. *Bystanders: Conscience and Complicity during the Holocaust*. (Westport, CT: Greenwood Press, 1999).

Podcasts:

Yad Vashem Podcast, "The Perpetrators of the Holocaust". <https://www.yadvashem.org/podcast/episode-15-the-perpetrators.html>

Online resources:

M. Mann. "Were the Perpetrators of Genocide "Ordinary Men" or "Real Nazis"? Results from fifteen Hundred Biographies." <https://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/mann/Doc3.pdf>

On Collaborators of National Socialism

Books & Articles:

- A. Tiburzi. *Coming to Terms with the Holocaust with Reference to Memorial Monuments in Europe: A Comparative Analysis*. (Brill, 2021).
- B. Lambauer. "Collaboration in Europe, 1939-1945." EHNE. <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/wars-and-memories/occupybe-occupied/collaboration-in-europe-1939-1945>
- D. Gaunt, PA. Levine, and LPalosuo (eds.). *Collaboration and Resistance During the Holocaust: Belarus, Estonia, Latvia, Lithuania*. (Peter Lang, 2004).
- Human Rights Commission. "The Role of Big Business in the Holocaust." United States Holocaust Memorial Museum. <https://www.cetim.ch/the-role-of-big-business-in-the-holocaust/>
- N. Simonovski, "How France dealt with those who collaborated with the nazis after war's end?," Vintage News. <https://www.thevintagenews.com/2017/06/02/how-france-dealt-with-those-who-collaborated-with-the-nazis-after-wars-end/?firefox=1>
- P. Davies. *Dangerous Liaisons: Collaboration and World War Two*. (Pearson Education, 2004).

On the Intersections between Victims of the National Socialists

Books & Articles:

K. Stengel. *Die Überlebenden vor Gericht. Auschwitz-Häftlinge als Zeugen in NS-Prozessen*. (Göttingen 2022).

On How Memories are Transmitted

Online Resources:

- Second Generation Network. <https://secondgeneration.org.uk/>
- T. Silberg. "Second Generation Survivor.," New Voices. <https://newvoices.org/2021/03/10/second-generation-survivors/>
- Yad Vashem, "Second Generation of Survivors." https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206058.pdf

Books & Articles:

- E. Fogelman. "Third Generation of Jewish Holocaust Survivors." <https://evafogelman.com/publications/third-generation-of-jewish-holocaust-survivors/>
- F. Krawatzek & N. Friess (ed.) *Youth and Memory in Europe. Defining the past, shaping the future*. (De Gruyter, 2022). <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110733501/html>
- H. Welzer. *Grandpa Wasn't a Nazi: The Holocaust in German Family Remembrance*. (American Jewish Committee, 2005).
- G. Rosenthal. *The Holocaust in three generations: Families of victims and perpetrators of the Nazi regime*. (Verlag Barbara Budrich, 2010).
- V. Aarons & AL Berger. *Third-Generation Holocaust Representation: Trauma, History and Memory*. (Northwestern University Press, 2017).

On "Asocials" & the National Socialists

Books & Articles:

- F. Bajohr & M. Wildt (ed.). *Volksgemeinschaft. Neue Forschungen zur Gesellschaft des Nationalsozialismus*. (Fischer, 2009).
- R. Gellately & N. Stoltzfus (ed.). *Social Outsiders in Nazi Germany*. (Princeton University Press, 2001).

On Children & the National Socialists

Books & Articles:

- B. Cohan. "The Children's Voice: Postwar Collection of Testimonies from Child Survivors of the Holocaust." *Holocaust and Genocide Studies*, Volume 21, Issue 1, (2007), 73–95.
- B. Leverton & S. Lowensohn (eds.). *I Came Alone: The Stories of the Kindertransport*. (Book Guild, 1990).
- MJ. Harris & D. Oppenheimer. *Into the Arms of Strangers: Stories of the Kindertransport*. (Bloomsbury, 2018).
- P. Sonntag. *Forever Alert – German Child Survivors in Action Before 1945 and Beyond 2019*. (Beggerow Verlag, 2019).

Online Resources:

Kindertransport Organisation. <https://kindertransport.org/>

On Communists & the National Socialists

Books & Articles:

- P. Hanebrink. *A Specter Haunting Europe: The Myth of Judeo-Bolshevism*. (The Belknap Press of Harvard University Press, 2018).
- J. Semprún & C. Pujol. *Vivire con su nombre, morir con el mio*. (Tusquets Editor, 2012).
- A. Tiburzi, G.I. Benjamin. *History of a fighter*, 2022 in <https://view.genial.ly/632996905d6aff00179be0e2/presentation-georg-israel-benjamin-history-of-a-human-fighter>.

On Eugenics & "Euthanasia" during National Socialism

Books & Articles:

- I. von Bueltzingsloeven. "La famine dans les hôpitaux psychiatriques français sous l'Occupation." *L'Information psychiatrique*, vol. 83, no 8 (2007), 721-725.
- A. Götz & D. Belasteten. "Euthanasie" 1939–1945. *Eine Gesellschaftsgeschichte*. (S. Fischer, 2013).

Films: *Fog in August*, 2016.

On Exile during National Socialism

Books & Articles:

- AL. Caplan (ed.). *When Medicine Went Mad: Bioethics and the Holocaust*. (Humana, 1992)
- AL. Ringer. *Arnold Schoenberg: the Composer as Jew*. (Clarendon Press, 1990).
- B. Müller-Hill. *Murderous Science: Elimination by Scientific Selection of Jews, Gypsies, and Others in Germany, 1933-1945*. (Oxford University Press, 1988).
- E. Brockmann & e. Kozelka. *Forced sterilization of deaf people during the German Nazi Regime – a trauma and its compensations after 1945*. (De Gruyter, 2022).
- G. Aly, P.Chroust & C. Pross. *Cleansing the Fatherland: Nazi Medicine and Racial Hygiene*. (Johns Hopkins University Press, 1994).
- G. Bock. "Sterilization and 'Medical' Massacres in National Socialist Germany: Ethics, Politics, and the Law." In M. Berg & G. Coskc (eds). *Medicine and Modernity: Public Health and Medical Care in Nineteenth- and Twentieth-Century Germany* (Cambridge University Press, 1997) ,149-172
- H. Friedlander. *The Origins of Nazi Genocide: From Euthanasia to the Final Solution*. (University of North Carolina Press, 1997).
- J. Duchon. *Erich Wolfgang Korngold*. (Phaidon, 1996).
- J. Lincoln. *Ernst Krenek: The Man and his Music*. (University of California Press, 1991).
- J. Schebera. *Kurt Weill: An illustrated Life*. (Yale University Press, 1999)
- L. Hudson. "From small beginnings: the euthanasia of children with disabilities in Nazi Germany." <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21843187/>
- M. Burleigh. *Death and Deliverance: "Euthanasia" in Germany c. 1900-1945*. (Cambridge University Press, 1994).
- R. Brinkmann & C. Wolff (eds). *Driven into Paradise: The Musical Migration from Nazi Germany to the United States*. (University of California Press, 1999).
- S. Benedict. "Caring While Killing: Nursing in the 'Euthanasia' Centers." In ER. Baer & M. Goldenberg (eds). *Experience and Expression: Women, the Nazis, and the Holocaust* (Wayne State University Press, 2003), 95-110.

- S. Kühl. *The Nazi Connection: Eugenics, American Racism, and German National Socialism*. (Oxford University Press, 2014).
- SF. Weiss. *Race Hygiene and National Efficiency: The Eugenics of Wilhelm Schallmayer*. (California Digital Library, 2003).

On Forced Labour during National Socialism

Books & Articles:

- A. Tiburzi. *The history of Forced labour from Italy to the Third Reich*. <https://read.bookcreator.com/dfF401Zo-AbauvN9Xm3bZTLMrxtu2/FF4qYc-CBSWOKrJ-wtQrR3w>
- C. Browning. *Collected Memories: Holocaust History and Postwar Testimony*. (University of Wisconsin Press, 2003).
- U. Herbert. "Forced Labourers in the Third Reich: An Overview." *International Labour and Working-Class History* no. 58 (2000), 193-218.

Online Resources:

Forced labour in the National Socialist state: Further information and references. https://enrs.eu/uploads/media/forced_labour_sis2019.pdf

Online about the exploitation of forced labour in Berlin and surrounding areas.

On LGBTQIA+ & the National Socialists

Books & Articles:

- J. Caplan. "The Administration of Gender Identity in Nazi Germany." *History Workshop Journal*, no. 72 (2011): 171-180.
- C. Schoppmann. *Nationalsozialistische Sexualpolitik und weibliche Homosexualität. Frauen in Geschichte und Gesellschaft* 30. Pfaffenweiler. (Centaurus-Verl.-Ges, 1991).
- EN Jenssen. "The Pink Triangle and Political Consciousness: Gays, Lesbians, and the Memory of Nazi Persecution." *Journal of the History of Sexuality* vol. 11, no. 12 (2002), 319-349.
- H. Heger. *The Men with the Pink Triangle*. (Alyson Books, 1994).
- J. Newsome. *Pink Triangles Legacies: Coming Out in the Shadow of the Holocaust*. (Cornell University Press, 2022).

- R. Beachy. *Gay Berlin. Birthplace of a Modern Identity*. (Paperback, 2015).
- S. Micheler. "Homophobic Propaganda and the Denunciation of Same-Sex Desiring Men under National Socialism." *Journal of the History of Sexuality* vol. 11, no. 12 (2002), 95-130.
- S. Huneke. *Heterogeneous Persecution: Lesbianism and the Nazi State*. (Cambridge University Press 2021).

Online Resources:

"Queer Conspiracies? Lesbians and Gay Men in Nazi Germany" <https://vtech-works.lib.vt.edu/handle/T0919/97587>

On People of African Descent & the National Socialists

Books & Articles:

- C. Lusane. *Hitler's black victims: the historical experiences of Afro-Germans, European Blacks, Africans, and African Americans in the Nazi era* (Routledge, 2003).
- DC. Smith & HW. McCann. *The Search for Johnny Nicholas* (Arbor Cover Press, 2011).
- E. Rosenhaft. "What happened to black Germans under the Nazis?" <https://the-conversation.com/what-happened-to-black-germans-under-the-nazis-53599>
- E. Rosenhaft. "Blacks and Gypsies in Nazi Germany: the Limits of the 'Racial State'." *History Workshop Journal* no. 72 (2011).
- H. Czech. "Vorwiegend negerische Rassenmerkmale." *AfrikanerInnen und 'Mischlinge' im Nationalsozialismus*, in Walter Sauer (ed.), *Von Soliman zu Omofuma* (2007)
- K. Oguntoye. *Schwarze Wurzeln: Afro-deutsche Familiengeschichten von 1884 bis 1950*. (Orlanda Verlag GmbH, 2020)
- M. Bechhaus-Gerst. *Treu bis in den Tod. Von Deutsch-Ostafrika nach Sachsenhausen*. (Ch. Links Verlag, 2007)
- M. Opitz, K. Oguntoye and D. Schultz (eds.), *Showing Our Colors. Afro-German Women Speak Out*. (University of Massachusetts Press, 1992)
- R. Aitken & E. Rosenhaft. *Black Germany: The Making and Unmaking of a Diaspora Community, 1884-1960*. (Cambridge University Press, 2013).

- R. Scheck. *Hitler's African victims: the German Army massacres of Black French soldiers in 1940*. (Cambridge University Press, 2006)
- T. Camp. *Other Germans. Black Germans and the Politics of Race, Gender, and Memory in the Third Reich* (University of Michigan Press, 2004)

On People of Asian Descent & the National Socialists

Books & Articles:

- C. Lorke. "Undesired Intimacy: German-Chinese Couples in Germany (1900s-1940s)." *The History of the Family* (2019) 24: 560-84
- E. Güttinger. "A Sketch of the Chinese Community in Germany: Past and Present." in G. Benton and F.N. Pieke (eds), *The Chinese in Europe* (New York, 1998).
- G. Krebs. "Racism under Negotiation: The Japanese Race in the Nazi-German Perspective." in Rotem Kowner, Walter Demel (eds), *Race and Racism in Modern East Asia: Interactions, Nationalism, Gender and Lineage* (2015).
- P. Weindling. "The Dangers of White Supremacy: Nazi Sterilization and its Mixed-Race Adolescent Victims." *American Journal of Public Health*. <https://ajph.aphapublications.org/doi/full/10.2105/AJPH.2021.306593>

On People with Mental Illness and Functional Diversity & the National Socialists

Books & Articles:

- B. Bailer & J. Wetze. "Mass Murder of People with Disabilities and the Holocaust." *International Holocaust Remembrance Alliance*. <https://www.holocaustremembrance.com>
- G. Aly, P. Chröst & C. Pross. *Cleansing the Fatherland: Nazi Medicine and Racial Hygiene*. Baltimore. (Johns Hopkins University Press, 1994).
- G. Hohendorf. "The extermination of mentally ill and handicapped people under National Socialist rule." *SciencesPo*. <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/extermination-mentally-ill-and-handicapped-people-under-national-socialist-rule.html>

- H. Biesold. *Crying Hands: Eugenics and Deaf People in Nazi Germany*. (Gallaudet University Press, 2004).
- H. Czech. "Hans Asperger, National Socialism, and "race hygiene" in Nazi-era Vienna." *Molecular Autism* vol. 9 (2018).
- H. Friedlander. *The Origins of Nazi Genocide: From Euthanasia to the Final Solution*. (University of North Carolina Press, 1995).
- M. Burleigh. *Death and Deliverance: "Euthanasia" in Germany c. 1900-1945*. (Cambridge University Press, 1994).
- P. Heberer. "Targeting the 'Unfit' and Radical Public Health Strategies in Nazi Germany." In D. Ryan & S. Schuchman (eds.) *Deaf People in Hitler's Europe*, 49-70.
- S. Bengston. "The nation's body: disability and deviance in the writings of Adolf Hitler." *Disability & Society* vol. 22, issue 3 (2018), 416-432.

On the Political Opponents of National Socialism

Online Resources:

Biographies of political dissenters: <https://www.gdw-berlin.de/en/recess/top-ics/1-resistance-against-national-socialism/>

Books & Articles:

- M. Henryk Serejski & K. Sereska Olszer. *I Am Healthy And I Feel Fine: The Auschwitz Letters Of Marian Henryk Serejski*. (Auschwitz-Birkenau State Museum, 2010).
- S. Miller. "Terror and Dissent. Towards the Social Structure of Popular Protest in the Third Reich 1941-1945." https://etheses.whiterose.ac.uk/25270/1/425581_vol1.pdf

On the Prisoners of War of the National Socialists

Books & Articles:

- T. Snyder. *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*. (Basic Books, 2010).

On Sexual Violence & the National Socialists

Books & Articles:

- B. Drinck & C. Gross (eds.) *Forced Prostitution in Times of War and Peace. Sexual Violence against Women and Girls.* (Kleine Verlag Bielefeld, 2007).
- D. Glowacka. "Sexual Violence against Men and Boys during the Holocaust: A Genealogy of (Not-So-Silent) Silence." *German History*, vol. 39, issue 1 (2021): 78-99.
- M. Havryshko, "Sexual Violence in the Holocaust: Perspective from Ghettos and Camps in Ukraine," Heinrich Böll Stiftung. <https://www.boell.de/en/2020/05/18/sexual-violence-holocaust-perspectives-ghettos-and-camps-ukraine>
- J. Williams, "Sexual Violence Against Women during the Holocaust: Inside and Outside of Extermination Camps," *History in the Making* vol. 14, art. 6 (2021). <https://scholarworks.lib.csusb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1233&context=history-in-the-making>
- SM. Hedgepeth & RG Saidel. *Sexual Violence Against Jewish Women During the Holocaust.*
- TJ. Curry. "Thinking through the Silence: Theorising the Rape of Jewish Males during the Holocaust through Survivor Testimonies." *Holocaust Studies: a Journal of Culture and History* (2020).

Online Resources:

Lauren Cantillon Lectures on Women's Narratives of Sexual(ized) Violence During the Holocaust. <https://dornsife.usc.edu/cagr-news/news/2021/04/30871-laurin-cantillon-lectures-womens-narratives-sexualized-violence-during-holocaust>.

On Religious Minorities during National Socialism

Books & Articles:

- C. King. "Pacifists, neutrals or resisters? Jehovah's Witnesses and the experience of national socialism." *Bulletin of the John Rylands Library* vol. 70, issue 3 (1988).
- J. Wrobel. "Jehovah's Witnesses in National Socialist concentration camps, 1933 -

45." *Religion, State and Society* vol. 34, issue 2 (2006), 89-125.

- P. Staundnmainer. *Between Occultism and Nazism. Anthroposophy and the Politics of Race in the Fascist Era.* (Brill, 2014).

On Sinti and Roma & the National Socialists

Books & Articles:

- E. Thurner. "Nazi and postwar policy against Roma and Sinti in Austria." In *The Roma: A Minority in Europe.* (OpenEdition), 55-67. <https://books.openedition.org/ceup/1414?lang=en>
- H. Borggräfe & A. Jah. *Deportations in Nazi Era. Sources and Research.* (DeGruyter, 2023).
- P. Greedy (ed.). *Memory and Forgetting: The Roma Holocaust István Pogány - Political Transition: Politics and Cultures.* (Pluto Press, 2003).

Online Resources:

- Council of Europe. "Factsheet on the Roma Genocide in Austria." <https://www.coe.int/en/web/roma-genocide/austria>
- National WWII Museum. "Strangers in Their Own Land: Romani Survivors in Europe 1945." <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/romani-holocaust-survivors-1945>
- K. Fings. "Genocide, Holocaust, Porajmos, Samudaripen." <https://www.romarchive.eu/en/voices-of-the-victims/genocide-holocaust-porajmos-samudaripen/>
- I. Hancock. "O Porajmos. The Romani Holocaust." <http://www.presenciagitana.org/OPRORAJMOS-ian-hancock.pdf>
- I. About & A. Abakunova. *The Genocide and Persecution of Roma and Sinti. Bibliography and Historiographical Review.* https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/bibliography_and_historiographical_review.pdf

On Slavic People & the National Socialists

Books & Articles:

- A. Kay, J. Rutherford & D. Stahel, eds. *Nazi Policy on the Eastern Front, 1941: Total War, Genocide, and Radicalisation.* University of Rochester Press, 2014.

- A. Korb. "Understanding Ustaša violence."-
Journal of Genocide Research vol. 12
(2010), 1-18.
- G. Latinovic & N. Ozegovic. "'St. Bart-
holomew's Night' of Banja Luka. The
Ustahas Crime Against the Serbs in the
Banja Luka Area on 7 February 1942."
Balcanica LI (2020), 207-134.
- GP. Megargee. War of Annihilation: Com-
bat and Genocide on the Eastern Front,
1941. Rowman & Littlefield, 2007.
- I. Goldstein. Jasenovac. (Fraktura, 2018).
- J. Connelly. "Nazis and Slavs: From Racial
Theory to Racist Practice." Central Euro-
pean History Vol. 32, No. 1 (1999).
- J. Connelly. From Peoples into Nations: A
History of Eastern Europe. Princeton
University Press, 2020.
- The George Washington Institute for
European. Between Marginalization
and Instrumentalization: Anti-East-
ern European and Anti-Slavic Racism,
Hans-Christian Petersen. (2022).
- L. Wolff. Inventing Eastern Europe. The Map
of Civilization on the Mind of the En-
lightenment. (Stanford University Press,
1994).
- O. Rathkolb. Revisiting the National So-
cialist Legacy: Coming to Terms With
Forced Labor, Expropriation, Compensa-
tion, and Restitution. (Routledge, 2018).
- P. Hadzi-Jovancic. The Third Reich and
Yugoslavia: An Economy of Fear, 1933-
1941. Bloomsbury, 2020.
- R. Yeomans. Visions of Annihilation: the
Ustasha Regime and the Cultural Poli-
tics of Fascism 1941-1945. (University of
Pittsburgh Press, 2013).
- S. Jaworska. "Anti-Slavic Imagery in Ger-
man Radical Nationalist Discourse at
the Turn of the twentieth century: a
prelude to Nazi ideology?" Patterns of
Prejudice vol. 45 (2011), 435-452.
- S. Pavlowitch. Hitler's New Disorder: The
Second World War in Yugoslavia. Oxford
University Press, 2020
- V. Stosic & V. Vuklis. "From the abyss, they
came, into the abyss they were thrown.
Crime and punishment in the WW2
Bosnian Frontier." (2017).
- C. Bernadac. Women's Kommandos. (Forni
Publishing House, 1978).
- C. Gupta. "Politics of Gender: Women in
Nazi Germany." Economic and Political
Weekly vol. 26, no 17 (1991): 40-48.
- DL. Bergen. "What Do Studies of Wom-
en, Gender, and Sexuality Contribute to
the Understanding of the Holocaust." In
M. Goldenberg & A. Shapiro (eds.) Differ-
ent Horrors, Same Hell: Gender and the
Holocaust. (Seattle: University of Wash-
ington Press, 2012), 16.
- D. Ofer & LJ Weitzman. "Women in the Hol-
ocaust." The Shalvi/ Hyman Encyclope-
dia of Jewish Women. [https://jwa.org/en-
cyclopedia/article/women-in-holocaust](https://jwa.org/encyclopedia/article/women-in-holocaust)
- D. Reese & W. Templer. Growing Up Fe-
male in Nazi Germany (University of
Michigan Press, 2006).
- ER. Baer & M. Goldenberg (eds.). Experi-
ence and Expression: Women, the Nazis,
and the Holocaust. (Wayne State Univer-
sity Press, 2003).
- J. Tydor Baumel. Double Jeopardy: Gender
and the Holocaust. (Valentine Mitchell,
1998).
- JT. Brendremer. Women Surviving the
Holocaust: In Spite of the Horror. (Edwin
Mellen Press, 1997).
- J. Stephenson. Women in Nazi Society
(Taylor & Francis Group, 2012).
- Z. Waxman. Women in the Holocaust:
A Feminist History. (Oxford University
Press, 2017).

Online resources:

- Teaching about Women and Resist-
ance by Yad Vashem: [https://www.
yadvashem.org/articles/general/teach-
ing-about-women-and-resistance.html](https://www.yadvashem.org/articles/general/teaching-about-women-and-resistance.html)
- Museum of Jewish Heritage. "The Lives and
Legacies of Jewish Women who Resist-
ed the Nazis." [https://mjhnyc.org/blog/
the-lives-and-legacies-of-jewish-women-
who-resisted-the-nazis/](https://mjhnyc.org/blog/the-lives-and-legacies-of-jewish-women-who-resisted-the-nazis/)
- Leila Rupp. "Mother of the "Volk": The
Image of Women in Nazi Ideology"
[https://www.jstor.org/stable/3173289?se-
q=1#metadata_info_tab_contents](https://www.jstor.org/stable/3173289?seq=1#metadata_info_tab_contents)
- Atina Grossman. "Feminist Debates
about Women and National Social-
ism" [https://onlinelibrary.wiley.com/doi/
abs/10.1111/j.1468-0424.1991.tb00137.x](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-0424.1991.tb00137.x)
- Hitler's Furies: German Women in the Nazi
Killing Fields by Wendy Lower.

On Women & National Socialism

- A. Petö, L. Hect & K. Krasuska. Women and
the Holocaust: New Perspectives and
Challenges. (Central European University
Press, 2015).

POĎAKOVANIE

Na dokončení tohto Súboru nástrojov a projektu Kto boli obeť národných socialistov? sa podieľalo mnoho jednotlivcov. Základom tohto Súboru nástrojov je práca, ktorú vykonali skvelí študenti, ich zanietení učitelia a odborníci na vzdelávanie z piatich tímov. Všetci nižšie uvedení prispeli k vypracovaniu tohto Súboru nástrojov rôznymi spôsobmi a kapacitou.

Členovia tímu

Belgicko

Ann-Katrien De Clippele
Isabelle Diependaele

Bosna a Hercegovina

Tatjana Jurić
Branka Ljubojević

Dánsko

Lars Amdisen Bossen
Mirela Ismaili Redžić

Slovensko

Matej Beláček
Tatiana Birešová
Juraj Varga

Španielsko

Harri Beobide
Amaia Lamikiz Jauregiendo

Producent videa

Aaron Peterer

Členovia rady

Robbie Aitken, Clarence Lusane, Robert Parzer, Miško Stanišić, Antonella Tiburzi, Marlene Wöckinger

Spoluautori Súboru nástrojov

Magdalena Geier, Eugenie Khatschatrian, Monika Lendermann, Paula O'Donohoe, Sylvia Wüllner

Externá kontrola a úprava Súboru nástrojov

Barnabas Balint, Lauren Cantillon, Martin Conway, Lindsey Dodd, Catherine Epstein, Anujah Fernando, Judith M. Gerson, Anna Hájková, Bryan Harms, Michelle Kelso, Tim Kirk, Andrea Löw, Joanna Beata Michlic, Andrea Pető, Eve Rosenhaft, Raffael Scheck, Christa Schikorra, Christoph Schneider, Antonius Schulte, Robert Sigel, Katharina Stengel, Christoph Thonfeld, Verein Schloss Hartheim, Teresa Wontor-Cichy, José Xhemajli

Projektoví poradcovia

Nadine Docktor, Viola Georgi, Richard Harris, Paula O'Donohoe, Fernande Raine, Leonard Schmieding

Dizajn Súboru nástrojov

Tudor Lupu

Preklad

Ludejo

Tento projekt sa uskutočnil vďaka Vzdelávacej agende NS - Nespravodlivosť, projektu Nadácie Pamäť, zodpovednosť a budúcnosť (Nadácia EVZ). Podporuje vzdelávanie o dejinách národného socializmu v Nemecku a v celej Európe, podporuje demokraciu a udržiava živú pamiatku ľudí postihnutých prenasledovaním.

Project of the Education Agenda NS-Injustice

Funded by:

on the basis of a decision
of the Bunderstag

A project coordinated by:

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.